

**T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

MONTESQUIEU VE KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ

EDA BALLIKAYA

OCAK-2021

E.BALLIKAYA

FELSEFE ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

2021

**T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

MONTESQUIEU VE KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ

EDA BALLIKAYA

**TEZ DANIŞMANI:
DOÇ. DR. GÖKHAN MURTEZA**

OCAK-2021

BEYAN

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Eda Ballıkaya

ÖZ

MONTESQUIEU ve KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ

Ballıkaya, Eda

Yüksek Lisans, Felsefe

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Gökhan MURTEZA

Ocak, 2021

Montesquieu, Fransız monarşisinin güçlü bir eleştirmenidir. O, iktidarın yetkilerinin, monarşide olduğu gibi tek bir elden yönetilmek yerine yasama, yürütme ve yargı organları arasında bölünmesi gerektiğini savunmuştur. Bu çalışmada Montesquieu'nün *Kanunların Ruhu* isimli eserinde ele aldığı kuvvetler ayrılığına ilişkin görüşleri analiz edilerek felsefi açıdan değerlendirilmeye çalışılmış, bu konudaki fikirlerinin onun genel siyaset felsefesi içindeki merkezi konumu ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Montesquieu, kuvvetler ayrılığı, siyaset felsefesi, yasama, yürütme, yargı.

ABSTRACT

MONTESQUIEU AND THE SEPARATION OF POWERS

Ballıkaya, Eda

Master's Thesis, Philosophy

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Gökhan Murteza

January 2021

Montesquieu was an influential critic of French monarchy. He argued for the necessity of separation of the authority powers into legislation, execution and jurisdiction rather than being ruled by a single authority, which is similar to monarchy. In this study, the views of Montesquieu regarding the separation of Powers in his book titled *the Spirit of Rules* were analyzed, then were evaluated from a philosophical perspective. Lastly we attempted to indicate the centrality of his separation principle within the general political philosophy on the grounds of his views.

Keywords: Montesquieu, The separation of Powers, Political philosophy, Legislation, Execution and jurisdiction.

ÖN SÖZ

Bu süreçte beni her zaman motive eden ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen başta annem ve babam olmak üzere bütün aile üyelerime teşekkürün en büyüğünü sunarım. Her alanda bilgisini ve desteğini benden esirgemeyen Hidayet Ergün'e, tezin yazım aşamasında desteğini esirgemeyen Gökhan Karabudak'a ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak tez çalışmamda bilgi, birikim ve tecrübeleriyle bana her daim yol gösteren, öğrencisi olmaktan hep mutluluk duyduğum danışman hocam ve değerli bilim insanı Doç. Dr. Gökhan MURTEZA'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Eda Ballıkaya

Ocak, 2021

Kırklareli

İÇİNDEKİLER

BEYAN	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KUVVETLER AYRILIĞI DÜŞÜNCESİNİN TEMELLERİ	5
1.1. Aristoteles.....	5
1.2. Polybios	10
1.3. Cicero	14
1.4. John Locke	19

İKİNCİ BÖLÜM

MONTESQUIEU VE KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ	27
2.1. Fransa’da Aydınlanma ve Entelektüel Çevreler.....	27
2.2. Montesquieu: Yaşamı ve Eserleri.....	35
2.2.1. Kısaca Yaşamı ve Eserleri	35
2.2.2. Başlıca Eserlerinde Ana Temalar	37
2.3. Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Anlamı ve Boyutları	45
2.3.1 Hükümet Çeşitleri ve Kuvvetler Ayrılığı.....	45
2.3.2. “İktidarın İktidarı Durdurması”: Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Anlamı ve Önemi.....	52
2.3.3. Montesquieu, Evrensel Monarşi ve İngiltere.....	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MONTESQUIEU’NÜN MİRASI	69
3.1. Montesquieu’nün Anayasal Mirası	69
3.2. Montesquieu’nün Entelektüel Mirası	78
SONUÇ	87
KAYNAKÇA	93

KISALTMALAR

a.g.e: Adı Geçen Eser

a.y. : Aynı yer

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

akt. : Aktaran

ev. : Çeviren

Doç. : Doçent

Dr. : Doktor

M.S. : Milattan Sonra

M.Ö. : Milattan Önce

s. : Sayfa

GİRİŞ

Felsefe Antik Yunan dünyasında ilk ortaya çıktığında, henüz insana ilişkin meselelerle ilgilenen bir alan değildi. Varoluşun kökeni ve görünürdeki çeşitliliğin neye dayandığı hakkında fikirler yürüten bir tür doğa araştırması olarak görülüyordu. İlk filozoflar, bu açıdan aynı zamanda doğa felsefesiyle ilgilenen ilk bilim adamlarıydılar. İnsana ilişkin sorunları gündeme getiren ilk düşünürler ise Sofistler olarak adlandırılan öğretmenlerdi. Bunlar parasını verebilen herkese gerekli bilgilerin öğretilebileceğini savunarak hem toplumdaki geleneksel hiyerarşiyi sarsıyor hem de bilginin toplumun her kesimince öğrenilebilir olduğunu iddia ediyorlardı. Sofistlerden sonra felsefi bilgi sadece aristokrasiye ait bir ayrıcalık olarak görülmekten çıkmış ve aklını kullanabilen herkesin malı olmuştur diyebiliriz.

Sofist geleneğe karşı olmakla birlikte yaklaşım olarak onlarla pek çok ortak eğilime sahip olan Sokrates ise insan ve toplumla birlikte siyasetin de felsefenin bir konusu olmasını sağlamış ilk büyük filozoftu. İnsana, insanın toplumsal ve dolayısıyla siyasal bağlamıyla yaklaşmaya başlayan bu yeni tarz felsefenin getirdiği tehlikeler de mevcuttu. Siyasal olanı, bilgi üzerinden erdem ve ahlaki olanla harmanlayarak eleştiriye tabi tutan bu yaklaşımın kısa zamanda yerleşik düşünce sistemine rahatsızlık vermeye başlaması kaçınılmaz olmuştur. Bu açıdan meseleyi bu şekliyle ele alan ilk kişi olarak Sokrates'in de bu tavrı onun ünlü makûs talihiyle yüzleşmesinin nedenidir.

Burada Sokrates'i ölüm cezasına çarptıran siyasal kültürün yapısına da ayrıca dikkat çekmek yerinde olacaktır. Sokrates, yaşadığı dönemde özellikle hâkim güç odaklarının nefretini çekmiş bir kişiydi. Onun yaptıkları içinde en önemli şeylerden bir tanesi de aslında toplumun her kesimini temsil eden otoritelere yanılabilir olduklarını gösterme çabasıdır. Burada Sokrates aslında bize, hiçbir otorite merkezinin karar alma ya da yargı verme konusunda tek başına son sözü söyleyemeyeceğini gösteren epistemolojik bir temel sağlar. Kişilerin yanılabilir olması, toplumu temsilen belirli konularda bulunanların da kolayca yanılabilirliğinin bir kanıtıdır.

Sorgulanmayan, denetlenmeyen hiçbir gücün gerçek anlamda doğruya varmasının mümkün olamayacağını anırtıran bu yaklaşım, aynı zamanda tamamen felsefeye has bir yöntem olarak görülebilir. Sokrates'i takiben siyaset felsefesiyle uğraşan Yunan filozofları, aynı meseleyi, bir adım öteye taşıyarak, yönetim biçimleri ve yönetici güçler açısından da irdelemeye başlamışlardır. Antik Yunan ve devamı niteliğinde olan Roma dönemindeki siyasi anlayış genel olarak devletin ne olduğuna, amacına ve ereklerine yönelik sorunlarla ilgilenmiş, bunun bir uzantısı olarak ideal bir devletin nasıl olması gerektiği konularını da tartışmaya açmıştır. Nitekim bu soruna ait ilk örnekleri, Platon'un *Devlet*'inde, Aristoteles'in *Politika*'sında veyahut Cicero'nun *De Re Publica*'sında görürüz. Eserlerinde ideal olan yönetim biçimini araştıran bu yazarlar, farklı yönetim biçimlerini birbirleriyle karşılaştırmış, bunların eksiklerini ve erdemlerini keşfetmeye çalışmış, alternatif olarak ise çoğunlukla karma ya da eklektik bir siyasal rejim şekli önermişlerdir. Nihayetinde bu sorular siyaset felsefesinin de tarih boyunca ele aldığı temel problemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Karma siyasal sistemlere yönelik düşüncelerin temelinde, hiçbir rejim türünün tek başına yeterli olmaması ve toplumun geneline yaygın ortak bir faydayı gündeme getirmemesi vardır. Genel itibarıyla, tek bir sistem hep belirli bir çıkar grubu ya da kişisi gözetilerek inşa edilmiş ancak toplumun geri kalanıyla uyumu ya da bunların ihtiyaçları görmezden gelinmiştir. Merkezi otoritenin tek karar alıcı olması ve denetlenememesi ise buradaki rahatsızlığın ana kaynağı olarak ortaya çıkmakta gibi görünür.

Ancak Aydınlanma dönemiyle beraber, siyaset felsefesinin tarihsel ve düşünsel anlamda kaynakları daha çok ekonomik gelişmeler üzerinden ele alınır olmuştur. Montesquieu'nün de dâhil olduğu Aydınlanma düşünürleri, yeni şekliyle ortaya çıkan gelişmiş ticari ilişkilerin, ülkelerin siyasal yapılarında gerçekleşmesi gerekli olan değişiklikleri gündeme getirdiğini görmüşlerdir. Burada artık, önceki dönemin toplumsal harcı olan erdemli vatandaşlık ilişkileri ve bağlılık modeli yerini bireysel çıkarların ön planda olduğu bir ekonomik ilişkiler ağına bırakmıştır.

Ülkeler için olmazsa olmaz hale gelen refah ve gelişmeyi sağlayan ticari girişimler, otoritenin de tek bir merkezden toplumun daha geniş kesimlerine doğru yayılmasına sebep olmuştur. Ticaretin doğası, daha çok kişinin karar mekanizmalarında yer almasını gerektirirken, siyasal rejimlerin de tek bir merkezden bu karmaşık toplumsal ilişkiler ağını kontrol altında tutmasına imkân tanımıyordu.

İşte tam da bu noktada Antik çağdan beri sorulan ideal devletin ve buna en uygun yönetim biçiminin ne olduğu sorusu yeniden anlam kazanır; çünkü dönemin içinde bulunduğu siyasal yapının temellerinde bozulmalar mevcuttur. Dolayısıyla bu bozuk yapıyı düzeltmek ya da yeniden şekillendirmek gerekmiştir. Bu da egemenlik sorununu ortaya çıkarmıştır, çünkü iktidarın keyfi hareket etmesini engellemek ve yurttaşların -başta ekonomik olmak üzere- özgürlüklerinin korunacağı bir yönetim biçimini bulmak için yeniden en iyi yönetim şeklinin ne olabileceğinin sorgulanması gereği gündeme gelmiştir. Dönemin düşünürleri bu sorun üzerinden “kuvvetler ayrılığı” dediğimiz mekanizmayı ortaya koyarlar. Önce John Locke ’un ele aldığı sonrasında Montesquieu’nün sistemleştirdiği kuvvetler ayrılığı, aslında mevcut işleyişin ortaya çıkan bu yeni ihtiyaçları da karşılayacak şekilde düzenlenmesini amaç edinir. Kuvvetler ayrılığını ortaya koyan bu düşünürlere göre, her devlet kendine ait bir ulusal ruha sahiptir. Ulusun ruhuna göre devletin yönetim şekli belirlenmelidir. Buradaki asıl amaç, egemenliğin, hukukun üstünlüğüne dayanılarak sistemleştirilmesidir. Bu sayede iktidar keyfi olarak hareket edemeyecek ve iktidarın, amaç olmaktan çok, yurttaşların güvenliğini ve özgürlüğünü sağlayabileceği bir araç olarak var olması sağlanacaktır. Sonuç olarak ideal devletin ve en iyi yönetim biçiminin ne olduğuna ilişkin soruyla başlayan bu tarihsel süreç, kaynakları farklılık gösterse de tarih boyunca siyaset felsefesinin gündeminde yer edinen önemli bir konu olmuştur. Bu tartışmaya işlevsel bir çözüm getirmesi için ortaya koyulan kuvvetler ayrılığı fikri de siyaset felsefesinin yine ele aldığı önemli problemlerden biridir. Bu çalışmada kuvvetler ayrılığının tarihsel ve siyasal süreci bu bağlamda incelenecektir

Böylece tezimizin Aristoteles ile başlayacağımız ilk bölümünün ikinci kısmına ünlü Roma dönemi düşünürleri olan Cicero ve Polybios'un düşünceleriyle devam edeceğiz. Montesquieu öncesi kuvvetler ayrılığı ilkesinin kuruluşuna ilişkin tarihsel kökenlerinin araştırılmasındaki son düşünürümüz ise Aydınlanma dönemi filozofu olan ve aynı zamanda kuvvetler ayrılığının temellerini atan John Locke olacak. İkinci bölümde ise, Montesquieu'nün genel siyasal düşünceleri ışığında kuvvetler ayrılığının merkezi konumuna açıklık getirmeye çalışılacaktır. Bu amaçla ilk olarak Montesquieu'nün de içinde yaşamış olduğu ve felsefe anlayışını şekillendiren dönem olan Aydınlanma Fransa'sı ana hatlarıyla ele alınacaktır. İkinci bölümün üçüncü kısmında Montesquieu'nün siyaset felsefesini ve kuvvetler ayrılığını ele aldığı temel eseri Kanunların Ruhu merkez alınarak konuyla ilgili düşüncelerinin izini sürüp incelenerek açıklanmaya çalışılacaktır. Tezimizin son bölümünde Montesquieu'nün düşünsel mirasını ele alarak siyaset felsefesi tarihindeki konumunun açık kılınmasını amaçlıyoruz. Bu amaçla son bölümün ilk kısmında Montesquieu'nün özellikle Amerikan kurucu babaları üzerindeki etkisi ve Amerikan anayasasında yer etmiş olan mirası ele alınacakken, ikinci kısmı da ise genel anlamda entelektüel mirası değerlendirilmeye çalışılacaktır. Tüm bu çalışma boyunca değinilen meseleler, kuvvetler ayrılığı kapsamında ortaya konulan eserler ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular ise sonuç bölümünde verilmeye çalışılacaktır.

1.BÖLÜM

KUVVETLER AYRILIĞI DÜŞÜNCESİNİN TEMELLERİ

Siyaset felsefesinin temel problemlerinden biri olan kuvvetler ayrılığı, aslında kuvvetler birliği düşüncesine karşı geliştirilen bir teoridir. Kuvvetler ayrılığı düşüncesinin kaynağı olarak genelde 18.yy Aydınlanma düşünürü olan Montesquieu görülür. Ancak Montesquieu'den önce de benzer görüşleri, olgunlaşmamış kısmi halleriyle ele alan filozoflar mevcuttur.

Çalışmamızın bu bölümünde, kuvvetler ayrılığına ilham veren başlıca filozoflar ve onların düşüncelerini aktardıkları eserler incelenecektir. Çalışmamız boyunca görüşlerinden faydalanacağımız bu filozofların ortaya koydukları sistemler, kuvvetler ayrılığı bağlamında değerlendirilecektir.

1.1. Aristoteles

Aristoteles, kolaylıkla Antik çağ felsefesinin belki de Platon ile birlikte en önemli düşünürü olarak kabul edilir. Siyaset üzerine yapmış olduğu çalışmalarla da siyasetin felsefe içerisinde önemli bir yer edinmesine ve felsefenin tartışma alanlarından biri haline gelmesinde önemi katkıda bulunmuştur.¹ Bu bölümde Aristoteles'in tüm çalışmaları tutarlı bir bütün halinde düzenlenmeye çalışılmayacak, sadece siyaset görüşü incelenerek konumuza ilişkin bağlantısına değinilecektir. Bu bağlamda Aristoteles'in siyaset felsefesine ait görüşlerini anlamak için *Politika* adlı eseri referans alınacaktır

Aristoteles, *Politika*'ya ilk olarak devletin ve siyasi ortaklığın ne olduğuna ilişkin bir tanım yaparak başlar; çünkü o devletin özünde ne olduğu sorusuna yanıt aramaktadır.

“Kendi gözlemlerimiz, bize her devletin iyi bir amaçla kurulmuş bir topluluk olduğunu söyler. “İyi” diyorum, çünkü gerçekten, bütün insanlar eylemlerinde iyi saydıkları şeyi elde etmeye çalışırlar. Öyleyse, bütün topluluklar şu ya da bu iyi şeyi amaçladıklarına göre, toplulukların en üstünü ve hepsini kapsayanı da en yüksek İyi'yi amaç

---

¹ M. Hanifi Macit, Alper İplikçi, Mustafa Bingöl, *Siyaset Felsefesine Giriş*, Ankara: Pegem Akademi, 2019, s.28.

*edinecektir. Bu, bizim devlet dediğimiz topluluktur ve o topluluk türüne de siyasal diyoruz”.*²

Aristoteles’in eserinde ilk ele aldığı konu devletin nasıl oluştuğudur. Ona göre ilk etapta toplumsal yaşam aile ile başlar. Daha sonra bu ilkel topluluklar ihtiyaçlarını karşılamak için birleşince köyü meydana getirir, çeşitli köylerin birleşimi de devleti (polis) oluşturur.³

Oluşturulan topluluklar insanların günlük yaşam ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmiştir; çünkü insanın varoluşunun nihai hedefi iyi bir yaşam sürebilmektir. Ona göre, insanlara bakıldığında aralarında doğal ve zorunlu bir ilişki bulunduğu kolaylıkla görülebilir. Fakat insanlar arasında oluşan bu ilişkinin iyi yanları olduğu kadar kötü yanları da mevcuttur.⁴ Aristoteles, devleti ortak görüşü paylaşan insanların oluşturduğu bir topluluk olarak adlandırır.⁵ Demek ki devletin ortaya çıkma nedeni insanlar arasındaki bu ilişkilerin düzenini sağlamak içindir.⁶ Aristoteles, buradan hareketle devletin amacının da iyilik olduğunu söyler. İyilik ile kastedilen şey, gerek bireyin gerekse toplumun iyi yaşamasının sağlanmasıdır.⁷ Ancak Aristoteles bu tanımlamayı yaparken devletin insan için sağlayacağı iyi yaşamın veyahut en yüksek iyinin ne olduğu konusunda kitabında detaylı bir bilgi vermez, sadece buradan yola çıkarak o, devleti araştırır.⁸ Aristoteles’e göre, devletin var oluş amacını gerçekleştirebilmesi için iyi bir düzene sahip bir yönetimin var olması gerekmektedir. Bu düzenin sağlanabilmesi de ancak iyi yurttaşlar aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Bu yüzden Aristoteles, yurttaşların iyi yetiştirilmesi gerektiğine özel bir vurgu yapar ve yurttaşın ne olduğu sorusunu analiz eder. Yanıt kısaca, yurttaşların siyasette sorumluluk alabilen kişiler olduğudur.⁹

---

² Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tunçay, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2017, s.9.

³ A.g.e. s.11.

⁴ Macit, İplikçi, Bingöl, *Siyaset Felsefesine Giriş*, s.28.

⁵ Anthony Kenny, *Antik Felsefe*, çev. Serdar Uslu, İstanbul: Küre Yayınları,2017, s.109.

⁶ Çetin Yetkin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2005, s.132.

⁷ A.g.e. s.133.

⁸ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi:3 Aristoteles*, çev. Ahmet Arslan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,2014, s.278. Aristoteles’in insan yaşamı için hedeflediği iyinin ne olduğuna ilişkin daha detaylı fikirlerini, *Nikomakhos Etik* isimli kitabında bulmak mümkündür.

⁹ Macit, İplikçi, Bingöl, *Siyaset Felsefesine Giriş*, s.31.

Bu nedenle yöneticilerin gözetmesi gereken çıkar da bütün yurttaşları temel alan ortak bir çıkar olmalıdır.¹⁰ Dolayısıyla rejimin nasıl kurulduğunu anlamak için kimin yurttaş olduğunu bilmek önem kazanmaktadır.¹¹ Nitekim Aristoteles şöyle söyler:

“...devlet dediğimiz birlik ya da ortaklık biçimini tartışmaya ve – dilediğimizi seçecek durumda bulunduğumuzu varsayarak- böyle bir ortaklığın en iyi türünün hangisi olduğunu araştırmaya girişeceğiz. Fakat bunun için, bazı anayasalara, örneğin, iyi yönetilmeleriyle ün salmış şehirlerde kullanılan ya da yazarlarca tasarlanmış olan ve iyi görünen anayasalara bakmamız gerekir.”¹²

Aristoteles, devleti tanımladıktan sonra yönetim biçimlerini ele alır. Bunlarla ilgili değerlendirmeler yaparak içerisinde iyi olduğunu düşündüklerini bizlere aktarmaya çalışır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, iyi yönetilen bir şehrin yöneticisinin bu dengeyi nasıl sağlayacağı sorusunun cevaplanmasıdır. Bunun için, Aristoteles *ortak çıkar* kavramını devreye sokar ve rejimler arasındaki ayrımı bu kavram üzerinden ele almaya başlar.¹³ Ona göre, toplumun iyiliğini gözeten siyasal rejimler *doğru*, yöneticilerin kendi çıkarlarını düşünerek sürdürdükleri siyasal rejimler ise kusurludurlar.¹⁴ Bu bağlamda üç doğru ve üç kusurlu siyasi rejim şekli söz edilir. Doğru olarak adlandırılan rejimler: Tek kişinin yönetimi olan *krallık*, soylu insanların yönetimi *aristokrasi* ve tüm topluluk için yurttaşların hepsinin yönetime dâhil olduğu *siyasal yönetim*’dir. Aristoteles buna karşılık kusurlu olan rejimleri de; tiranlık, oligarşi ve demokrasi olarak sıralar.¹⁵

Aristoteles, yönetimleri sadece yöneticilerin sayısını temel alarak sınıflandırmanın oldukça hatalı olduğu kanısına varır.¹⁶ Bu nedenle, ikinci bir ölçüt belirleyerek elde ettiği bu yönetimleri tekrar bir ayrıma tabii tutar. Yani yönetim biçimlerini bu kez sayılarına göre değil, egemenliği kimin elinde

¹⁰ Barbaros Yanık, Aristoteles’in Vatandaşlık Kavramı ve Ortak Çıkar Meselesi, *Cogito*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, sayı:77, 2014, s.318.

¹¹ A.g.e. s.319.

¹² Aristoteles, *Politika*, s.39.

¹³ Yanık, “Aristoteles’in Vatandaşlık Kavramı”, s.318.

¹⁴ Yetkin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, s.137.

¹⁵ Aristoteles, *Politika*, s.98.

¹⁶ A.g.e. s.99.

bulundurduğuna bağlı olarak sınıflandırır.¹⁷ Aslında Aristoteles, bunu demokrasi ve oligarşinin birlikteliğinden oluşturmayı planladığı yeni bir tür rejim iddiasını desteklemek için kullanır. Ardından bu iki yönetimin ayrımını bir başka ölçüt olarak *adalet* kavramına dayandırır.

Bu konuyla ilgili tek sorunun da söz konusu adaletin “kimin için” geçerli olacağının belirsiz olmasından kaynaklandığını belirtir.¹⁸ Tüm bunları tartışırken Aristoteles, aslında devletin özünüyle ilgili görüşlerini de yeniden formüle eder.¹⁹

*“ Öyleyse şurasını teslim etmeliyiz ki, devlet dediğimiz siyasal birlik, yalnızca bir arada yaşamak için değil, soylu eylemlerde bulunabilmek içindir.”*²⁰

Aristoteles’in, bu sözleri aslında onun siyaset felsefesini oluşturan temel argümanları da bize sunmaktadır. Aristotelesçi bir yaklaşımla bakıldığında, yönetimde en önemli unsur toplum adına gözetilen ortak faydadır. Nitekim anayasalar da toplumun gerçekleştirmesini beklediği hedeflere ulaşmada düzenli bir şekilde işleyişini sağlayacak olan bir araçlardır.

Bu sebeple Aristoteles, “anayasaların çokluğunu” devletlerin de kendi içindeki parçaların çokluğuna bağlamıştır.²¹ Örneğin, “özgür olan ve varlıklı olmayanlar, çoğunluğu oluşturarak yönetimi ellerine alınca anayasanın biçimi demokrasidir; egemenlik bir azlık meydana getiren zengin ve iyi doğumluların ellerinde olunca da oligarşidir”, der.²² Tüm bunlardan yola çıkarak Aristoteles, kusurlu rejimleri tedavi edebilmenin yolunun hepsinin iyi yönlerini ele alarak yani orta bir yol bularak mümkün olabileceğine dair bir açıklama getirir. Bunun da ancak oligarşi ve demokrasinin birlikteliğinden

---

¹⁷ Filiz Zabcı, “ Aristoteles: Yüce Bir Amaç Olarak Siyaset”, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s.145.

¹⁸ Aristoteles, *Politika*, s.101.

¹⁹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi:3 Aristoteles*, s.290.

²⁰ Aristoteles, *Politika*, s.103.

²¹ A.g.e, s.137.

²² A.g.e, s.139.

meydana gelecek olan bir karma yönetimle olacağına inanır.²³ Aristoteles, konuyla ilgili olarak şöyle söyler:

“Bütün anayasal düzenin ne demokrasi ne de oligarşi olması istenmektedir. Amaçlanan, ikisi arasında, bazen “siyasal yönetim” dedikleri, orta bir düzendir; bunun üyeleri (yurttaşları), bütün silah taşıyanlardır.”²⁴

Yani devlet dediğimiz bu yapı olabildiğince eşit ve benzer insanlardan oluşmayı amaçlar, bu da orta sınıfla mümkün olur. Bu orta sınıf aracılığıyla ortak bir siyasal düzen işlenecek ve iki sınıfın dengede kalması sağlanarak aşırılığa engel olunacaktır.²⁵ Bu nedenle demokrasi ve oligarşi birleşimi de bu ikisinin ortalaması alınarak yapılmaya çalışılacaktır.²⁶ Ancak bir yönetimin uyumlu bir şekilde işleyebilmesi için Aristoteles'e göre, anayasasının şu üç ögeyi bulundurması gerekir. Bu ögelerden ilki, “toplucu görüşüp düşünmedir” (bugünkü yasamaya denk gelir) yani kamusal işleri sonuca bağlamaktır. İkinci öge, yetkililerin seçildiği yürütmedir. Sonuncu ögede yargıdır.²⁷ Aristoteles'te yasama, yürütme ve yargı işlevleri arasında bir ayrım da bulunur.

Ancak bu ayrım oldukça farklı bir şekilde işler. Aristoteles, birinci ögenin yetki alanını görevlileri seçme, savaş ve barış yapma, ölüm, sürgün, seçilecek kişileri yargılama olarak belirler. Bütün bunların karara bağlanarak yapılıyor olmasını ise, demokrasinin ayırt edici özelliği olarak görmektedir.²⁸ Yürütme ögesiyle ilgili birçok konudan da bahseder ve ilk olarak görevini yapmak üzere atananların görev süreleriyle ilgili durumun nasıl olması gerektiği üzerine düşünür. Yani görevli kişilerin görev sürelerinin ne kadar olması gereklidir veya bu atama işlemi bir mi yoksa birden fazla dönem için mi gerçekleştirilmelidir? Dahası yürütme ögesinin yetki alanına nelerin girmesi gerektiğini de tartışır.²⁹ Sonuçta yürütme ögesine atanacak kişilerin, yetki

---

²³ Murat Sarıca, *100 Soruda Siyasal Düşünce Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi,1983, s.26.

²⁴ A.g.e, s.54.

²⁵ Aristoteles, *Politika*, s.155.

²⁶ A.g.e, s.151.

²⁷ A.g.e, s.161.

²⁸ A.g.e, s.162.

²⁹ A.g.e, s.164-165.

alanları ve sürelerinin devlette sürdürülen rejime göre belirlenmesi gerektiğine kanaat getirir. Son olarak yargı organıyla ilgili de temel sorunları ele alır. Burada da kaç çeşit mahkemenin olacağından, seçilecek üyelere ve nasıl seçilmesi gerektiğinden bahseder.

Tıpkı yürütme organında olduğu gibi yargı organının işleyişinin de var olan rejimlere göre belirlenmesi gerektiğinden söz eder.³⁰ Sonuç olarak Aristoteles, farklı yöntemler aracılığıyla bir sınıflandırma yaparak, yönetim biçimlerini ve onlara ait anayasaları incelemeye çalışmıştır. O, bunu yaparken aslında kendi en iyi rejimine ve en iyi anayasasına uygun bir zemin sağlamaya çalışmaktadır. Karma anayasa önerisiyle ve anayasada bulunması gerektiğini belirttiği üç ögeye ait görev tanımlamasıyla bugünkü kuvvetler ayrılığı sisteminin de kaynaklarından birini oluşturduğu söylenebilir. Özellikle Montesquieu, *Kanunların Ruhu* adlı eserinde Aristoteles'in çizmiş olduğu sınıflandırma üzerinden hareketle eleştirilerde bulunur. Dolayısıyla Aristoteles'in görüşleri, sadece yararlanılmak için değil, aynı zamanda karşıt görüşler açısından her zaman yüzleşilmesi zorunlu bir sistem olarak da etkisini göstermektedir.

1.2. Polybios

Roma, M.Ö 167 yılında Makedonya'ya saldırdığında Yunan kentleri Makedonya'yı desteklemiştir. Roma bu savaşı kazanınca da Makedonya'ya destek veren kişileri ve kentleri beraberinde rehin almıştır. Bu bölümde görüşlerinden söz edeceğimiz Polybios da esir alınarak Roma'ya nakledilen rehinelere arasındaydı. Aslen Yunan olan Polybios, Roma'da yaşamaya başladıktan sonra Roma'yı yakından tanıma fırsatı elde etmiştir. Rehinelere daha sonra yeniden ülkelerine dönmelerini sağlayan hak verilmesine rağmen o, Roma'dan ayrılmamaya karar vermiştir.³¹ Polybios'un siyaset felsefesine katkısı tam bu noktada başlar; çünkü Roma Tarihi'ni anlatan ünlü kitabında

³⁰ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, s.304.

³¹ Mehmet Akkaya, *Tarihsel süreçte Politikanın Evrimi*, İstanbul: Belge yayınları, 2013, s.103-104.

o, Roma'nın M.Ö. 220-167 yılları arasındaki elli üç yıllık süreçte gerçekleştirdiği büyümenin nedenlerini araştırmıştır.³²

Ayrıca Montesquieu'nün etkilendiği düşünürlerin de başında yer alır; çünkü onun karma anayasa kuramı aynı zamanda kuvvetler ayrılığının ilham kaynaklarından biri olmuştur. Bu bağlamda değerlendireceğimiz Polybios'u daha iyi anlayabilmek için Roma'nın siyasi rejiminden kısaca bahsetmek gerekir. Roma, temellerini krallık döneminde atmış ve atalarının geleneğine bağlı kalarak kurmayı başardığı sosyal, siyasal ve askeri kurumlar aracılığıyla varlığını sürdürmüştür. Roma'da krallar kendilerine özgü bir güç olan *imperium* 'u³³ kullanmışlardır. Krallıkların devrilmesiyle Roma, cumhuriyetle yönetilmeye başlamıştır.³⁴ Cumhuriyet dönemi Roma'da, sınıf esasına dayalı bir sistem içerisinde işlemiştir. Bunun nedeni kralların halkı idare edebilmek için toplumu bölümlere ayırmalarıdır. Montesquieu'nün de *Kanunların Ruhu* 'nda dediği gibi "Halkçı devletlerde, halkı birkaç sınıfa ayırırlar."³⁵ Roma'da ise bu ayırım; konsüller, senato ve halk olarak belirlenmiştir. Yani egemen güç bu üç unsuru kendi içinde barındırmaktadır.

Senatonun görevi, ülkenin mali denetimi olarak belirlenmiştir. Halkın ise, onurlandırma, cezalandırma ve hatta bir işleyişi ya da yasayı yürürlükten kaldırma gücü vardır ve halk böylesi bir durumda aslında mutlak iktidarın da kendisidir. Konsüller, sınırlı süreyle görev yapmalarıyla krallardan ayrılmaktaydılar. Polybios'da Roma anayasasını işte bu yönüyle, yani eylemlerinde geleneği merkez alan bir siyasal yapılanmadan hareketle değerlendirmeye başlar.³⁶

Devletin neden var olduğunu da açıklayan Polybios, ilk başta insanların kendi zayıflıkları ve korkuları nedeniyle birleştiğine inanıyordu. Bu korku, faydalı bir çatışma türü yaratmıştı. Böylece aralarındaki en güçlü adam iktidar

---

³²Cicero, *Devlet Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik, İstanbul: İthaki Yayınları,2014, s.10

³³ Kati olarak kabul edilen, tartışmasız iktidar demektir.

³⁴ Roma'yla ilgili daha detaylı bilgiler 2.bölümde ele alınacaktır.

³⁵ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, çev. Doruk Can Koçak, İstanbul: Doruk Yayınları, 2018, s.60.

³⁶ Mehmet Ali Ağaoğulları, Sokrates'ten *Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s.175.

konumuna yükseldi. İnsanların bir araya gelmelerindeki diğer bir neden de, ihtiyaçların karşılanmasıydı.

Tüm bu yönleriyle devlet denilen bu yapı, ona göre, insanların aralarında oluşabilecek gerilimi ortadan kaldırmak için oluşturulmuş bir dizi düzeni ifade ediyor der.³⁷ Buradan hareketle konuyla ilgili görüşlerini *Tarihler* adlı kitabında açıklayan Polybios, eserinde yönetimlerin döngüsü kuramından söz eder.

*“Anayasal devrimlerin çizdiği döngü, değişmeye başladıkları andan, ilk çıktıkları yere döndükleri ana dek izledikleri doğal değişim sırasındır.”*³⁸

Buna göre, Polybios, siyasal rejimleri aynı zamanda canlı organizmalarla özdeşiren bir anlayışa da sahiptir. Yani ona göre, yönetimler için büyüme, olgunluk veyahut çürüme kaçınılmazdır. Dolayısıyla yönetim biçimlerinin bir diğerine dönüşmesini sağlayan güç doğal bir nedendir. Nitekim *Tarihler* adlı yapıtının VI. kitabında (3-10,11-18) en iyi yönetimin ne olduğuna ilişkin görüşlerini Roma devleti üzerinden analiz etmiştir.³⁹

Polybios bu amaçla, Roma'nın dünyanın tamamını nasıl fethettiğini, siyasal yapısında ne gibi özellikler taşıdığını anayasal bir kuram geliştirerek açıklamaya çalışır; çünkü ona göre Roma'nın tüm dünyayı egemenliği altına almasını sağlayan yegâne şey; Roma'nın anayasasıdır.⁴⁰ Roma'ya dair analizlerini yaparken, yönetimlerin bir diğerine dönüşebileceğine dair öngörüsünü göz önünde bulundurarak yeni bir sistem inşa etmek isteyen Polybios, bunun için rejimleri yeniden ele alarak bunlardan uygun düzene sahip olduğunu düşündüğü üç tanesini inceler. Ardından rejimleri ‘her birinin eylemini ötekilerin eylemiyle dengeleyerek’ ve ‘karşıt güçlerle denge

³⁷ Mehmet Akkaya, *Politikanın Evrimi*, s.104.

³⁸ Akt. Mehmet Akkaya, *Politikanın Evrimi* s.104.

³⁹ Jean Touchard, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, çev. İsmail Yerguz, İstanbul: İslık Yayınları, 2015,s.83.

⁴⁰ A.g.e. 173.

sağlayarak' birleştirmeyi"⁴¹ düşünür. "Polybios, Roma kurumlarında bu üç ilke arasında mükemmele yakın bir denge bulunduğuna inanır."⁴²

Ona göre, bu rejimlerin iyi yönleri ele alınarak düzen oluşturulmuş olur; "çünkü konsüllerin güçleri bir krallığı, senatonun güçleri bir aristokrasiyi, halkın güçleri bir demokrasiyi düşündürür ve bütün güçler birbirini denetler ve dengelerler."⁴³ Bu üç rejimin oluşturduğu anayasanın iyi özelliklerini biraz daha detaylandırmak gereklidir. Buna göre, krallıktaki en iyi yönün gönüllü olarak benimsenen şiddet veya korkuyu kullanmak yerine insanları inandırmaya çalışma özelliği olduğunu söyler. Aristokrasi için, iktidarın kişisel eylemlere göre seçilmiş akıllı ve adaletli kişilerin bulunduğu bir yapı olduğunu ve yine demokrasinin en iyi yönünün ise çoğunluk iradesinin egemenliğine dayanması olduğunu belirtir.⁴⁴ Bu yönetimlerin bozulmuş hallerine ise tiranlık, oligarşi ve oklokrasi isimlerini verir.⁴⁵ Karma anayasa fikri aslında mevcut rejimlerin iyi özelliklerinden oluşturulan karma bir sistem düşüncesi olarak görülse de Polybios'un karma anayasaya dair kuramının arka planında siyasi güçlerin ve kurumların kendi içindeki dengesi vardır.

Polybios'un ortaya koyduğu bu modelin, daha sonraları John Locke ve Montesquieu'de "kuvvetler ayrılığı" kuramına ilham verdiği söylenir; bunun yanında Polybios'un dünyada var olan her toplumun kendine özgü bir yönetime sahip olması gerektiği fikri bu yanıyla da kendinden sonrakileri önceleyen fikirlere kaynaklık etmektedir.⁴⁶ Polybios, karma anayasası içerisindeki kuvvetlerin dağılımında senatonun yerini öncelikli olarak görmüştür. Bu da senatonun gücünü meşrulaştırmaktadır. Konsüllerin yürütme gücüne ve halkın denetim yetkisine karşılık senatonun yetki alanını

---

⁴¹ Touchard, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, s.83.

⁴² William Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, çev. İsmet Özel, İstanbul: Şule Yayınları,2001, s.58.

⁴³ Touchard, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, s.83.

⁴⁴ Ağaoğulları, Sokrates'ten *Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, s.174.

⁴⁵ Akkaya, *Politikanın Evrimi*, s.105. Demokrasinin bozulmuş haline Platon yasadışı demokrasi demiştir. Polybios'ta bunun karşılığı ise oklokrasi olarak geçer.

⁴⁶ A.g.e, s.105.

daha geniş tutmuştur.⁴⁷ Roma anayasası, belirli bir grubun veya bireyin iktidarı ele geçirmesini de zorlaştırıyordu.

Hükümetin her bölümü farklı bir yaşam alanını kontrol ediyordu ve her biri diğerlerine bağımlıydı, bu nedenle hiçbiri tam anlamıyla hâkim olamıyordu. Romalılar, gücü yaymak için, hükümetin aşırılıklarını önleyerek, gücü merkezden uzaklaştırarak düzenli bir özgürlüğü garanti eden kontroller ve dengeler kurdular.

1.3. Cicero

Yaşamı, Roma Cumhuriyeti'nin gerilemesi ve düşüşüyle aynı zamana denk gelen Marcus Tullius Cicero, zamanının birçok önemli siyasi olayına tanıklık etmiş bir isim olarak ön plan çıkar. Bu nedenle Cicero'nun ortaya koyduğu sistemi etkileyen şeyin aslında onun hayat hikâyesinde saklı olduğu görülmektedir. Cicero'nun siyaset felsefesini anlayabilmek için önce yaşadığı dönemde onu çevreleyen koşulların neler olduğuna bakmamız yerinde olur. Nitekim *Devlet Üzerine* adlı eserin birinci kitabında Cicero, kardeşi Quintus'a⁴⁸ seslenirken şöyle bir ifadeye yer verir:

“Benim başıma gelenlerden daha büyük bir zorunluluk olabilir mi? O dönemde consul olmasaydım, ne yapabilirdim? Beni atlı sınıfa dayanan köklerimden devlette en yüksek mertebeye taşıyan yaşam rotasını çocukluğumdan itibaren izlemeseydim, nasıl consul olacaktım? O halde sen harekete geçmene imkân tanıyan bir konumda olmadıkça, tehlikelerle baskı altına alınmış dahi olsa, senin devlete yardım etme gücün o an yok demektir.”⁴⁹

Cicero'nun, *Devlet Üzerine* adlı eserinde ki bu alıntıdan iki anlam çıkmaktadır. İlki kendi yaşamında göstermiş olduğu mücadelenin önemli başarılarına imza atmış olmasını sağladığıdır, diğeri ise devlet anlayışında bunu referans almasıdır. Cumhuriyet Roma'sının son filozofu olan Cicero'nun babası, Atlılar (*equites*) olarak bilinen Roma'nın büyüyen orta sınıfının bir

⁴⁷ Ağaoğulları, Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler, s.176.

⁴⁸ Cicero, *Devlet Üzerine*, s.76.

⁴⁹ A.g.e, s.120.

üyeydi. Stoacı düşünürlerden ders alan Cicero aynı zamanda felsefe dersleri de vermiş; bunun yanı sıra hukuk sorunlarıyla da ilgilenerek, zamanla başarılı bir avukat olmuştur.⁵⁰

O, siyasi kariyerinde ki ilk adımını M.Ö 66'da *praetor*⁵¹ seçilerek atmış ve böylece senato üyesi olmuştur.⁵² Ancak onu önemli kılan asıl olay M.Ö. 63 yılında Catilina ile olan consul adaylığı rekabetidir. Cumhuriyet karşıtı olan Catilina'nın seçilmemesi için senato, Cicero'nun tarafında olmuştur. Seçimleri kazanan Cicero'nun elde ettiği bu başarı aynı zamanda ona siyasi olarak kazandığı en üst yetki makamını sağlamıştır.⁵³ Cicero'nun mücadelesi onu siyaset felsefesinde de önemli bir yere koyar; çünkü o Roma siyasetinde aktif rol oynamış; dolayısıyla bu yönüyle kendinden önceki düşünürlerden ayrılmıştır. Siyaset konusundaki deneyiminin yanı sıra, Roma'nın cumhuriyetten imparatorluğa geçtiği bir süreçte yer almasının da etkisiyle; cumhuriyet Roma'sının içerisinde bozulmuş olan kuvvetlerin dengesini onarmak isteyen Cicero, direkt olarak Roma'nın siyasal sorunlarına yönelmiştir. Cicero, doğal hukuku sürdürmek, adaleti temin etmek ve özgürlüğü sağlamak için ideal hükümet biçimini araştırmış, Yunan tarihçi Polybius tarafından daha önce anlatılan rejim türleri içindeki üç "İyi durumu" ve özelliklerini incelemiştir. Buradan hareketle tüm siyasal katmanların bir düzen içerisinde uyumlu olarak çalışabilmesi ve cumhuriyetin desteklenebilmesi için de yurttaşların bir araya gelmesini sağlamaya yönelik bir kuram geliştirmek istemiştir;⁵⁴ çünkü ona göre, düşünürün görevi sadece teorik olan bilgiyle uğraşmak olmamalıdır. Dolayısıyla pratikte var olan yaşamın sorunlarına eğilmelidir. Bu yönüyle pratik yaşamdaki sorunlar, insanlar arası ilişkileri de düzenleyen devlet yönetimini ilgilendirir.⁵⁵ Kendisi de bu sorunlara çözüm bulmak amacıyla *De re publica* (Devlet Üzerine) adlı yapıtını M.Ö. 51 yılında kaleme alır.⁵⁶

⁵⁰ Akkaya, *Politikanın Evrimi* s.106.

⁵¹ Yüksek yönetici demektir. (Latince)

⁵² Cicero, *Devlet Üzerine*, s.33.

⁵³ Ağaoğulları, Sokrates'ten *Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, s.179.

⁵⁴ A.g.e. s.180.

⁵⁵ Ayhan Aydın, *Felsefe Düşünce Tarihi*, Ankara: Pegem Akademisi, 2018, s.41.

⁵⁶ Cicero, *Devlet Üzerine*, s.40.

“*De re publica* adlı yapıtında yurttaşlarını devlet işlerine katılmaya çağırır; onlara bir ideal devlet tablosu çizmeye çalışır; bu ideal devletine örnek olarak eski Roma cumhuriyetini göz önünde bulundurur.”⁵⁷ Bununla birlikte, eserin ilk kitabında Cicero, bireyin ve devletin karşılaştığı ahlak ve siyasal ikilemin çözümüne de açıklık getirir. Ona göre, artık teori bir kenarda durmalı ve bizlerin pratik olana yönelmesi gerekmektedir. Nitekim doğa, insanları herhangi başka bir nedenden ötürü değil, bizzat devlette görev alarak hizmet etmeleri için bir araya getirmiştir.

“*Sadece şunu söylüyorum: Doğa tarafından insan soyuna öyle büyük bir erdem gereksinimi ve öyle büyük bir toplum esenliğini koruma arzusu verilmiş ki, bu kudret hazzın ve boş vaktin tüm cazibesine üstün gelir. Kuşkusuz erdeme, onu uygulamaya dökmeden salt bir sanatmış gibi sahip olmak yeterli değildir.*”⁵⁸

Erdemin, özellikle de devlet için önemli olduğunu belirten Cicero, ardından Platon’un *filozof kral* önerisinden hareketle devlet için düşünüp yazanların da devlet adına hizmette bulunduğunu söyleyerek, bilgeliğin kriterini siyaset yapmak olarak belirler.⁵⁹

... “*Ancak filozofların otoritesiyle hareket edenler kısa süreliğine de olsa eğitilmiş kişiler arasında çok büyük bir otoritesi ve ünü bulunan kişilere odaklanıp onları dinlemeli. Benim düşüncem o ki, resmi bir görev üstlenmeseler bile, devlet hakkında düşünüp yazdıkları için son kertede devlete bir şekilde hizmet etmiş olacaklar.*”⁶⁰

Böylece erdem, Cicero’da devlet karşısında iyi bir yurttaş olmanın ön koşulu olarak görülür. Cicero’nun tüm tartışması boyunca kullandığı Latince kavram, “devlet ve cumhuriyet olarak da karşılanan *res publica*’dır.”⁶¹

⁵⁷ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2011, s.109.

⁵⁸ Cicero, *Devlet Üzerine*, s.115.

⁵⁹ Akkaya, *Politikanın Evrimi* s.107.

⁶⁰ Cicero, *Devlet Üzerine*, s.121

⁶¹ *Res publica* ifadesi, ‘kamusal ruha sahip’ olarak da kullanılmaktadır. Günümüzde *res publica* ifadesi, cumhuriyet ile karşılanmaktadır. Cicero’nun siyasal düşüncesinde, devlet kavramına atfedilen, *res publica*’nın, *res populi* (halk) olduğu belirtilir. Yani *res publica* bir halk unsuru olarak tanımlanmaktadır. Cicero’nun siyasal rejimlere karşı kullandığı bu terim Platon ve Aristoteles’in *politeia* kavramına karşılık gelmektedir. Bknz. *Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler*, ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, s.181.

... “Devlet bir halk unsurudur; sadece alelade bir şekilde bir araya gelmiş bir insan kitlesi değil, çoğunluğun yasa birliği ve ortak yararı üzerinde anlaştığı bir topluluktur. İnsanların bir araya gelmesinin öncelikli nedeni zayıflık değil, daha çok insanlar arasındaki doğal birlikteliktir; zira insan kendi başına, yalnız kalamayan bir türdür, aksine her şeye çokça sahip olsa da <...>”⁶²

Yukarıdaki pasajda da belirtildiği üzere Cicero, devletin yani *res publica*'nın halkın (*res populi*) çıkarları olduğunu vurgular. Bununla birlikte insanların oluşturduğu bu karşılıklı ilişki zayıflıklarından değil, doğaları gereği birbirleriyle ilişki kurmalarının bir zorunluluk olmasından kaynaklanır. Cicero yönetim biçimlerini de bu halk kavramı üzerinden açıklar. Bir adam tarafından yönetim gerçekleşirse bu monarşi, sınırlı bir grup tarafından halk yönetilirse aristokrasi ve tüm insanların yönetimde olması durumunda da halk idaresi karşımıza çıkmaktadır.⁶³

“... Devletlerde önemli devrimler, değişim döngüleri ve bozulmalar olur; bunları anlamak bilgenin görevidir, ayrıca bunların ne zaman olacağını ön görmek, yönetirken rotayı izleyip her şeyi kontrol altında tutmaksa neredeyse tanrısal biri olan yüce vatandaşın görevidir. Sonuç olarak bahsettiğim bu üç türün ölçülü kılınmış bir karması olan dördüncü devlet türünün en uygunu olduğunu düşünüyorum.”⁶⁴

Cicero da, kendinden öncekiler gibi bu üç yönetim şeklinin kötü versiyonlarının olduğundan bahseder. Bu nedenle en iyi anayasa, bu üç yönetimi kusurlarından kaçınarak birleştirecek olan karma bir anayasa olmalıdır. Cicero, karma anayasa fikrini ilk ortaya atan kişi değildir. Fakat onun ortaya koymak istediği bu ideal tasarımın temelinde Roma siyasetinde deneyimleri sonucu elde ettiği birikimlerinden de faydalanarak temelde bozulmaya uğramış olan kuvvetlerin düzeltilmesini sağlamaktır.

Bu bozulma ilk olarak senatonun Roma siyasetinin kontrolünde geri planda kalması olarak karşımıza çıkar, dolayısıyla senatonun tekrar söz sahibi

⁶² Cicero, *Devlet Üzerine*, s.137.

⁶³A.g.e.138.

⁶⁴ A.g.e, s.140.

olabilmesi için Cicero, hangi yönetim şeklinin Roma için uygun olacağı sorusunu kendisine konu edinir.⁶⁵ Nitekim bu soruna çözüm olarak sunduğu karma anayasa tasarımını eserin ikinci kitabında, Roma cumhuriyetinin anayasasını oluşturan önemli noktalar üzerinden göstermek ister. Buna göre Roma devletinin anayasası, Yunan devletlerinin anayasasından oldukça farklı ve daha üstündür; çünkü anayasayı oluşturan temeller birçok kuşak deneyimlerinin ürünü olarak, tek bir kişinin aklıyla değil, koca bir neslin katkısı sonucu meydana gelmiştir.⁶⁶ Dolayısıyla bu durum devlet yönetimindeki başarıya da katkı sağlamaktadır; çünkü Roma, karar vermede kendisinden daha yaşlı ve deneyimli olanlara önerilerini sormaktadır. Bu durum da senatonun varlığının önemine işaret etmektedir.

“Sonuç olarak Senatus⁶⁷ bu dönemde devleti öyle bir şekilde yönetti ki, özgür toplumda, toplum gözetiminde çok az şey yapılırken, birçok şey Senatus’un otoritesi, mevcut yapıya ve geleneğe bağlı olarak yapıldı; buna göre consul’lar sadece bir yıl süren, karakteri ve yasal niteliği bakımından krallığa özgü olan bir yetkiye sahip oldu. Ancak halkın izin vermesiyle birlikte her önemli karar önde gelenlerin otoritesine bağlandı, yine o dönemde en üst yetkiyi dictator’lar ya da consul’lar olarak elinde tutan cesur kişiler sayesinde savaşın büyük sonuçları oldu.”⁶⁸

Sonuç olarak Cicero için Roma anayasası, karma anayasaya güzel bir örnektir; çünkü Roma anayasası üç yönetimin de sadece olumlu formlarını barındırmaktadır. Ancak devlet, kendi içinde değişim ve dönüşümlere maruz kalır; bu da siyasal yapının zamanla bozulmasına neden olur. Bu yüzden Cicero’nun amacı yeni bir anayasa yapmak veyahut onu tamamen değiştirmek değildir.

O, konsülleri, senatoyu ve halk unsurlarını belirli bir dengede tutmaya çalışarak *res publica*’nın yani dönemin cumhuriyet Roma’sının devamlılığını güvence altına almak istemektedir. Dolayısıyla yönetimin içindeki

---

⁶⁵ Ağaoğulları, Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler, s.180.

⁶⁶ Cicero, Devlet Üzerine, s.156-157

⁶⁷ Latince bir kelime olan *Senatus*, senato demektir.

⁶⁸ Cicero, Devlet Üzerine, s.180.

bozulmalar, karma anayasayla giderilmeye çalışılarak toplumsal bir düzen yeniden oluşturulmak istenmiştir.⁶⁹ Cicero, bu düşünceleriyle Yunan felsefi geleneğini Roma'ya getirmiştir. Romalılar aracılığıyla Ortaçağ Avrupa'sı üzerinden aktaran bu gelenek ile Cicero, 18.yüzyıl Aydınlanmasının da önemli bir figürü haline gelmiştir. Bir devlet adamı olarak siyasette deneyimli olması ve fikirlerini eserleri yoluyla sonraki nesillere aktarmasıyla da Montesquieu ve Rousseau başta olmak üzere birçok düşünürü etkilenmiştir.⁷⁰

1.4. John Locke

John Locke, Aydınlanma dönemine en çok etki etmiş filozoflardan biridir. John Locke 'un siyaset felsefesine dair yaklaşımları da düşünce tarihinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Locke 'un felsefesinde nihai amaç mutluluğun sağlanmasıdır ki bu durum ancak özgürlüğün olduğu bir yerde gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle siyasetin amacı da bu mutluluğun sağlanması olmalıdır. “Böylece siyasal güvenceler olmadan hiçbir mutluluk olamayacağı gibi, akla uygun makul bir mutluluğu yaymayı gözetmeyen bir siyaset de söz konusu olamaz.”⁷¹ Bu nedenle siyasal iktidarın ve otoritenin merkezileşmesini önlemek ve aralarında karar almayı kolaylaştırmak adına birbirini kontrol eden ve dengeleyen bir mekanizma olarak geliştiren Locke, kuvvetler ayrılığı teorisinin öncüsüdür. Dolayısıyla bu noktada Montesquieu üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Bu bağlamda Locke 'un görüşlerini anlamak için, yaşadığı dönemdeki siyasal gelişmelere de kısaca değinmek gerekir; çünkü o, 1670-1690 yılları arasında en önemli felsefi ve siyasi eserlerini dönemin koşulları üzerinden şekillendirmiştir.

Nitekim liberalizmin kurucusu olarak görülmesini sağlayan Yönetim Üzerine İkinci İnceleme adlı eserini 1688 ‘Şanlı Devrim’inin düşünsel temelleri üzerine kurmuştur.⁷²Buna göre Locke 'un siyaset felsefesine

---

⁶⁹Ağaoğulları, Sokrates'ten *Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, s.186.

⁷⁰ Cicero, *Devlet Üzerine*, s.14.

⁷¹ Touchard, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, s.23.

⁷²1688 “Şanlı Devrimi”, İngiltere’de uzun zamandır süren kral ve parlamento arasındaki iktidar çatışmasının en önemli olaylarından biridir. Kralın yasaları, yürürlükten kaldırma yetkisini elinden alan, parlamentonun izni olmadan vergi ve asker toplanmasını engelleyen, yargısız tutukluluğu ortadan kaldıran haklar yarasının, 1689 yılında parlamentodan geçmesiyle birlikte, İngiltere’de mutlak monarşi olasılığı tamamen ortadan kalkmıştır. Bu tarihten sonra artık başlayan, bir daha kesintiye uğramayacak olan anayasal monarşinin tarihidir. *Bknz*, Ağaoğulları, Sokrates'ten *Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, s.479.

baktığımızda en merkezi mesele olarak doğal haklar teorisini görürüz. Locke bu konu üzerinden devletin oluşumunu açıklayarak aslında devletin kökeni üzerinde durmaktadır. Nitekim konuyla ilgili olarak şöyle söyler:

“Siyasal iktidarı doğru biçimde anlamak ve onu kökeninden türetmek için, bütün insanların doğal olarak ne durumda olduklarını düşünmeliyiz. Bu durum insanların başkasından izin istemeksizin ya da başkasının iradesine bağlı olmaksızın doğa yasasının sınırları içinde eylemlerini düzenleyebilecekleri ve sahiplikleriyle kişilikleri üzerinde uygun olduğunu düşündükleri biçimde tasarrufta bulunabilecekleri yetkin bir özgürlük durumudur. Bu durum ayrıca hiç kimsenin diğerinden daha fazla iktidar ve yetkiye sahip olmadığı, bütün iktidar ve yetkinin karşılıklı olduğu bir eşitlik durumudur.”⁷³

Locke’a göre doğa durumu bir "özgürlük durumu" demektir, ne var ki bu bir başıboşluk demek değildi.⁷⁴ Zira bu durum içerisinde insanlar doğa yasaları dâhilinde mallarını ve haklarını kullanabilmekteydi. oğa durumu aynı zamanda bir eşitlik durumuydu da, çünkü tabiatın faydalanma konusunda elbette ki herkes eşit haklara sahipti. Locke’a göre akıl da bu konuda insanların doğa yasasına uygun davranmalarını sağlayan bir rehber olacaktır.⁷⁵

Locke, akli aslında olması gerekeni gösteren normatif bir yasa olarak görmektedir; çünkü yasaya uygun hareket eden biri zaten akla da uygun hareket edecektir.⁷⁶ Bu da doğa durumundaki insanın, haklarını kendisi tarafından yönetmesini sağlayan nedenleri bizlere gösterir.⁷⁷ Böylece Locke’a göre, insanlar doğa durum içinde aklın rehberliğinde, özgürlük ve eşitliğin tadını çıkarmışlar ve doğa yasaları tarafından yönetilmişlerdir.

... “Doğa durumunun, bu durumu yöneten, herkesi bağlayıcı bir doğa yasası vardır. Bu yasanın ta kendisi olan akıl, sadece kendisine

⁷³John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, çev. Fahri Bakırcı, Ankara: Serbest Kitaplar, 2019, s.13.

⁷⁴ Roger Woolhouse, John Locke, çev. Akın Terzi, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011, s.214.

⁷⁵ Macit, İplikçi, Bingöl, *Siyaset Felsefesine Giriş*, s.67.

⁷⁶ Mehmet Ali Ağaoğlu, Filiz Zabcı, Reyda Ergün, *Kral-Devletten Ulus- Devlete*, Ankara: İmge Kitapevi, 2017, s.166.

⁷⁷ Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s.71.

danışacak olan tüm insanoğluna, herkesin eşit ve bağımsız olmasından dolayı, hiç kimsenin diğerinin yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ya da sahiplenmelerine zarar vermemesi gerektiğini öğretir.”⁷⁸

Bununla beraber doğa durumunda herkes doğa yasasının da yürütücüsü konumundadır; çünkü herkes kendisiyle ilgili bir konuda kendi davasının yargıcu olacaktır.⁷⁹ Ayrıca, doğal haklarının başkaları tarafından ihlal edilmesi durumunda insanlar başkalarını da cezalandırma hakkına sahiptir. İnsanlar genel olarak doğa yasalarına uysalar bile, bu yasaları ihlal edenler de olacaktır. Dolayısıyla bunu ihlal edenlere karşı şahsen ceza uygulayabilme veya karşılık verme hakkı, asıl sorun yaratan şeydir. Tarafsız bir yargıcın yokluğunda, anlaşmazlıklar barışı ve güvenliği tehdit ederek o toplum için tehlike oluşturur.⁸⁰ Bundan kaçınmak için bireyler bir hükümet oluşturmak adına bir araya gelirler. Locke, doğal haklar teorisi ile aslında hükümetin kökenini insanların doğada buldukları durum üzerinden açıklamaya çalışır; çünkü insanların doğa durumundaki pozisyonları onların daha sonra haklarının bir kısmını hükümete daha iyi şartlar sağlayabilmesi adına anlaşma yaparak devretmelerine neden olacaktır.

Toplum içindeki diğer insanların bu hakka sahip olmaları ise, doğadaki eşitlik durumundan kaynaklanmaktadır. İşte bu da insanların birbiri üzerinde üstünlük kurmasına sebep olacağı için insanları savaş durumuna götüren nedenlerden ilki olarak karşımıza çıkar.⁸¹ İnsanlar, sadece kendileriyle ilgili durumlarda ceza verme hakkına sahip olsalar bile bu adil bir cezalandırma şekli olamayacaktır; çünkü insanlar kendileriyle ilgili konularda olaya taraflı bakabilir veyahut ‘intikam, öç almak’ gibi kötü duygularla hareket edebilirler.⁸² Bu da insanların savaş durumundan kaçınabilmeleri için hükümetle anlaşma yoluna gitmelerini sağlayacak olan ikinci bir nedendir. Tüm bu örnekler üzerinden Locke, insanlar için yönetimin gerekliliğini savunmaktadır. Başlangıçta insanların içinde bulunduğu doğa durumu, Locke

---

⁷⁸ Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s.15.

⁷⁹ Macit, İplikçi, Bingöl, *Siyaset Felsefesine Giriş* s.68.

⁸⁰ Brian Z.Tamanaha, *Locke, Montesquieu, The Federalist Paper*, In *On the Rule of Law: History, Politics, Theory*, New York: Cambridge University Press,2004,s.48.

⁸¹ Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s.16-17.

⁸² A.g.e, s.21.

‘un felsefi inşası için zorunludur; çünkü o anayasal yönetimin temelini ve meşruluğunu bu nedenler üzerinden oluşturmaktadır.⁸³

Hükümetin ortaya çıkış nedenini ele aldıktan sonra Locke, bu hükümetin meşruluğunu rıza ve çoğunluk yönetimine dayandırır.⁸⁴ Yani yasaların çoğunluk oyuyla oluşturulması gerektiğine karar verir. Doğada bulunan özgürlük ve eşitlik durumundan siyasi toplumların yaratıldığı ve bireylerin bu toplumlara katıldığı bir hükümet yönetimine geçiş temelde halkın rızasıyla olmaktadır. Burada çoğunluk yönetimi de bir hükümetin yönetimi altına giriş için gösterilen bu rızaya ilişkin içkin bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. O halde meydana gelecek olan hükümetin meşru kılınması, toplumdaki bireylerin buna rıza göstermeleri sonucu meydana gelecektir. Bu da yasal özgürlüğün ve anayasal hükümetin aslında kısa ve öz bir formülasyonudur.⁸⁵

“İnsanların tümü daha önce söylendiği gibi doğa tarafından özgür, eşit ve bağımsız kılınmış olduklarından, hiç kimse kendi onayı olmaksızın servetinden yoksun bırakılamaz ve başka birinin siyasal iktidarına tabi kılınamaz.”⁸⁶

Öyle görülüyor ki Locke, rıza kavramını iki tür nedene bağlar. Alıntıdan da anlaşılacağı üzere ilk olarak rıza, doğa durumundan çıkıp toplum haline dönüşmek isteyen insanların oluşturduğu bir anlaşmaya dayanmaktadır.

“Bundan dolayı her insan, diğerleriyle birlikte tek yönetim altında tek siyasal bütün oluşturmayı onaylayarak, kendisini o toplumun her üyesine karşı çoğunluğun belirleyiciliğine itaat etmek ve kendi adına çoğunluk tarafından karar verilmesi konularında yükümlülük altına sokar ya da aksi takdirde başkalarıyla tek toplumda bütünleştiğine ilişkin bu orijinal anlaşma hiçbir anlam taşımazdı ve özgür bırakılsaydı

⁸³ Ağaoğlu, Zabcı, Ergün, *Kral-Devletten Ulus- Devlete*, s.172.

⁸⁴ *A.g.e.*, s.201.

⁸⁵ Brian Z. Tamanaha, “Locke, Montesquieu, the Federalist Papers.” Chapter. In *On the Rule of Law: History, Politics, Theory*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004. doi:10.1017/CBO9780511812378.005. s.49.

⁸⁶ Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s.105.

*ve önceden doğa durumundayken bağlı olduğu bağlardan başka bağlarla bağlanmasaydı anlaşma da olmazdı”.*⁸⁷

İkinci olarak, toplumun nasıl yönetileceğine dair karar alınmasında da çoğunluğun iradesine bağlı kalınarak yapılan bir anlaşmanın, rızaya dayandığını belirtir. Böylece devreye rızanın oluşabilme şartı olan çoğunluk yönetimi dâhil olmaktadır. Yani toplumu oluşturan bireylerin çoğunluğun içerisinde hareket etmesi için gösterdikleri tavır burada önem kazanmaktadır. Bunun için de Locke önce yönetim biçimlerine değinir; çünkü onun soru konusu edindiği şey yönetimin sınırlarının nasıl çizileceğiyle ilgilidir.

*“Çoğunluk, kanıtlanmış olduğu gibi insanların toplumda ilk birleşmesiyle, doğal olarak insanlarda olan topluluğun bütün iktidarına sahip olduğundan, topluluk için ara sıra yasalar yapma ve bu yasaları kendi atadığı görevliler eliyle yürütme iktidarının tümünü kullanabilir ve bu durumda yönetim biçimi kusursuz bir demokrasidir; ya da yasalar yapma iktidarını birkaç seçilmiş, kişinin ve onların varislerinin ya da haleflerinin ellerine koyabilir ve bu durumda bu bir oligarşidir; ya da yasalar yapma iktidarını tek adamın ellerine koyabilir ve bu durumda bu bir monarşidir: Yasama iktidarı tek adama ve varislerine verilmişse bu bir kalıtsal monarşidir: Yasama iktidarı tek adama sadece yaşam boyu verilmişse ama tek adamın ölümü üzerine sadece bir halef atanması iktidarı onlara geri dönüyorsa bu bir seçimli monarşidir.”*⁸⁸

Locke, yönetim biçimlerini bu şekilde kategorize ettikten sonra kendi siyasal toplum modelini sunar. Oluşturmak istediği bu modelde amaç; yönetimi sınırlandırarak mutlak ve keyfi bir iktidarın engellenmesinin dayanaklarını ortaya koymaktır.⁸⁹ Bu nedenle Locke, bireyler arasındaki yıkıcı savaş durumunu sona erdirmek ve iktidarın keyfi şekilde kullanımını engellemek adına kuvvetler ayrılığı teorisini devreye sokar. Kuvvetler ayrılığı kısaca, yasama yürütme ve yargı organlarının farklı eller üzerinden yönetimidir. Ancak Locke, yasama ve yürütme yetkileri arasında bir ayrım

⁸⁷ Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s.106.

⁸⁸ A.g.e., s.137.

⁸⁹ Ağaoğulları, Sokrates'ten *Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, s.499.

yapar ve ilerleyen bölümde de detaylandıracağımız Montesquieu'nün karşılaştırılabilir türden bir kuvvetler ayrılığı doktrinine ulaşmaz.⁹⁰ Locke 'un ortaya koyduğu kuvvetler ayrılığında çoğunluk yönetimi, yönetimin çekirdeği olarak görülen yasama gücünün kim tarafından kullanılacağı konusunda karar vermemizi sağlayacaktır. Dolayısıyla bu anlamda Locke' un kuramında eğer bir *egemenden* söz edilecekse bu çoğunluğun egemenliği olacaktır.⁹¹ Zira tüm bunlar devletin insanlar üzerinde hüküm vermesini sağlamak açısından yeterlidir. Bu bağlamda yasama ve yürütme organının Locke tarafından ele alınış şekline baktığımızda ona göre “en üstün güç yasama erkidir. Temel olan yasalar yapmaktır. Yürütmenin yetkileri katı bir biçimde sınırlandırılmıştır.”⁹² Bunun yanı sıra yürütme organının kralın yetkisini sınırlandırmak için ortaya konulduğunu görürüz. Ne var ki yürütme organı zaman içerisinde parlamentoya bağımlı bir hale gelir.⁹³

Bu şekilde sürdürülen bir sistem Locke' un görüşlerine uymamaktadır; çünkü o, yasama ve yürütme organlarının ayrı ellerde olması gerektiğini savunur; çünkü yasama yürütmenin üstündedir. Locke'a göre “yasama, devlete yaşam, biçim ve birliği veren tindir.”⁹⁴ Dolayısıyla Locke, yasama organı derken parlamentoyu, yürütme organı derken de aslında kralı kasteder. Buradan hareketle konuyla ilgili görüşlerini *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme* 'de detaylandırır.

Buna göre, oluşturmak istediği modelde yasama organı Locke için, toplum adına gücün nasıl kullanılacağını ve o toplumu oluşturan bireylerin korunması için tasarlanan bir kuvveti ifade eder.⁹⁵ Bu nedenle “en üstün iktidar olarak” adlandırdığı yasama gücünün sınırını da toplumun kamusal yararı oluşturur.⁹⁶

---

⁹⁰Pierre Manent, “Montesquieu and The Separation of Powers”, *Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquie*, Routledge, 2019, s.444.

⁹¹ Ağaoğulları, Sokrates'ten *Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, s.498.

⁹² Touchard, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, s.24.

⁹³ Bknz, Bernand Russel, *Batı Felsefesi Tarihi 3. Cilt: Modern Felsefe*, çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Alfa Yayınları,2012, s.261.

⁹⁴ Touchard, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, s.24.

⁹⁵ Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s.141.

⁹⁶ A.g.e, s.143.

Locke yasamanın her zaman yasa yapamayacağını belirterek sürekli toplantı halinde bulunmasının doğru olmadığından söz eder.⁹⁷ Böylece devreye yürütme organını dâhil eder ve onu yapılan yasaların uygulanmasıyla ilgili olarak görevlendirir.⁹⁸ Dolayısıyla yasamanın aksine yürütme organı süreklilik arz eder.⁹⁹ Locke'a has olan ilginç bir ayırım ise, onun, üçüncü güç olan yargı organını dışarıda bırakarak yerine *federatif* güç kavramını kullanmasıdır. Locke, her devlette bulunduğunu belirttiği bu organı iktidarın savaş veya barış gibi uluslararası konularda hareket edebilmesini sağlayan bir güç olarak tanımlar.¹⁰⁰ Yasama ve yürütme organlarının ayrı ellerde olması gerektiğini sık sık vurgulayan Locke, federatif ve yürütme güçlerinin kendi içinde ayrı işlevleri olsa da aslında işleyiş olarak birleşik olduklarını savunur.¹⁰¹ Sonuç olarak Locke' un düşüncelerine baktığımızda, kuvvetler işlevlerine göre ayrılmıştır.

Yani o, kuvvetleri kişinin meşru şekilde yerine getirebileceği (yasa yapmak ya da onları uygulamak gibi) ilkeler üzerinden oluşturur. Başkası adına yasa yapabilenin üstün olması gerektiğini savunduğu için de bu üç güç arasında yasamanın üstünlüğüne vurgu yapar.¹⁰² Onun bu görüşe sahip olmasının nedeni, olasılıkla kendi yaşadığı dönemde kralın, parlamento yanında yasa yapmada bir paya sahip olmasıdır.¹⁰³ Bu nedenle de kendi yönetim modelinde iktidarı sınırlandırma çabası ön plana çıkar.

---

⁹⁷ Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s.153.

⁹⁸ A.g.e, s.154.

⁹⁹ Ağaoğulları, Sokrates'ten *Jakobnlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, s.500.

¹⁰⁰ Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s.155.

¹⁰¹ A.g.e, s.156.

¹⁰² Ağaoğulları, Sokrates'ten *Jakobnlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, s.160.

¹⁰³ A.g.e, s.500.

2. BÖLÜM

MONTESQUIEU VE KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ

2.1. Fransa’da Aydınlanma ve Entelektüel Çevreler

Montesquieu’nün görüşlerini anlayabilmek için öncelikle onun bir parçası olduğu Aydınlanma düşüncesini, özellikle de Fransız Aydınlanmasının ana hatlarını belirleyebilmek önem arz eder. Aydınlanma hareketinin eleştirel bağlamda odak noktası olarak gösterebileceğimiz dönem Ortaçağ dönemidir. Felsefe tarihi açısından yaklaşık olarak M.S.2. yüzyıl ile M.S.15. yüzyıl aralığında gerçekleşen bu dönem, en başta Antik Yunan ve Roma düşünce geleneğinden kopuşu ifade etmektedir. Ortaçağ anlayışının temelleri ise teolojiye dayanır. Din ve inanç bağlamında gelişmelerin yaşandığı bu döneme Batı Avrupa’da Hıristiyan felsefesi damgasını vurmuştur. Hıristiyan felsefesinin ilk dönemi olan Patristik dönemde felsefeye dair önemli bir gelişme olmamıştır. Burada daha çok Hıristiyanlık öğretisinin felsefi kavramlar aracılığıyla açıklanmaya çalışıldığını görürüz.¹⁰⁴

Patristik dönem, akıl-inanç ilişkisi konusunda inanç temelli bir anlayışı savunur. Buna göre, dini öğretilerin doğruluğu vahiy yoluyla temellendirilmiş, bu yüzden de akıl, inanç karşısında geri planda kalmıştır.

Böylece dini öğretilerin doğruluğu tartışmaya kapalı bir şekilde mutlak olarak kabul edilmiştir. Hıristiyan Ortaçağ felsefesinin, Patristik dönemden sonra gelen ve buna kıyasla daha önemli olan ikinci dönemi; *Skolastiktir*. Bu dönemde, Hıristiyan felsefesinin öğretilerinin açıklanması ve dinin eğitim kurumlarında da gelişiminin sağlanması adına eğitimde kurumsallaşmaya gidilmiştir. Bu da üniversitelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.¹⁰⁵ Skolastik dönemde akıl-inanç ilişkisi anlayışında da Patristik döneme göre farklılık gözlemlenir. Buna göre, önceden inancın karşısında görülen akıl bu dönemde dini bilgiyi anlamanın en önemli aracı olarak kendini gösterir. Ancak aklın değer kazanmaya başlaması bilimsel anlamda bir gelişmeyi getirmemiştir.

¹⁰⁴ Ahmet Cevizci, *Orta-çağ Felsefesi Tarihi*, Bursa: Asa Kitapevi, 2001, s.33.

¹⁰⁵ Ayhan Yalçınkaya, “İlahi Siyaset”, Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler, ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, s.198.

Nitekim XV. yüzyılda dine dayalı bu geleneksel anlayışa karşı eleştirel bir tutumun ortaya çıkmaya başlaması da nihayetinde Skolastik dönemin yıkımına sebep olmuştur. Bundan sonra, Skolastik dönem yerini Rönesans dönemine bırakmıştır. Rönesans'la başlayan Yeniçağın en önemli özelliği ise aklın ön plana çıkması olacaktır. Bir geçiş dönemi olan Rönesans'ta ise öncelikle dinsel düşüncenin dışına çıkarak kendi yeteneklerinin farkına varmış olan ve bunu da kullanmak isteyen bireyin yavaş yavaş tarih sahnesinde belirişine tanık oluruz. Bu sonradan modernizmin *idrak eden ben* kavramını ortaya koyacaktır. Bu açıdan, *Rönesans* adı verilen bu dönem bir geçiş dönemidir. Yani, Yeniçağın girişi, ilk basamağı olarak görülür. Fransızca bir sözcük olan Rönesans deyimini *yeniden doğuş* demektir. Bu yeniden doğuş ise Rönesans'ın düşünce temellerini Antik çağa dayandırması anlamına gelir. Rönesans'ta insan artık kendini, yani *insanın özünü* araştırmaya başlar. Bu tür araştırmayı kendine konu edinen çalışma tarzına da *Hümanizm* adı verilir.¹⁰⁶

Tüm bu gelişmeler dini alanda Reform hareketini hazırlayan koşulların ortaya çıkmasını da sağlamıştır. Akıl merkezli anlayış ile kiliseye duyulan güvensizlik, hümanizmin ortaya çıkışı ve giderek artan çeviri faaliyetleri sonucu geniş kitlelere yayılması dinde yenilik hareketi olarak kabul edilen Reform hareketinin temellerini oluştururlar. XV.-XVI. yüzyılda yaşanan bu gelişmelerin ana özelliği ise yeniyi arama çabası olmuştur.

Rönesans ile otoriteye ve geleneğe karşı ayaklanma başlamış, kültürün birçok alanında yeni görüşler ortaya konulmuştur. Rönesans döneminin dayanağı Antikçağ iken XVII. yüzyıl felsefesinin dayanağı da Rönesans olmuştur. Rönesans'ın getirmiş olduğu yeni fikirleri sistemli bir dünya görüşü haline XVII. yüzyıl düşünürleri getirmiştir.¹⁰⁷ Düşünsel gelişimin bu tarihi ilerleyişi ele alındığında, Aydınlanma felsefesinin eleştiri noktasını Ortaçağ düşüncesi, benimsemiş olduğu dünya görüşünün temellerini ise Rönesans ve sonrası dönem kapsamaktadır. Aydınlanma, XVII. yüzyıl ile XVIII. yüzyıla

¹⁰⁶ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, s.167.

¹⁰⁷ Ayhan Yalçınkaya, "İlahi Siyaset", *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, s.221.

kadar uzanan dönemdir. Bu dönemin düşünürleri ise önce doğaya daha sonra insana yönelir. Bu yöneliş sırasında da asıl vurgu insana ait en özgün yöne yani akla yapılır. Nitekim Lambert Markizi: “Felsefe yapmak, akla tüm saygınlığını geri vermek ve onu haklarına yeniden kavuşturmadır; geleneğin ve otoritenin boyundurluğunu sarsmaktır.” demiştir.¹⁰⁸ Markizin bu sözünden hareketle Aydınlanma düşüncesinde etkili olduğunu gördüğümüz felsefi bir temellendirmeye rastlarız; çünkü felsefe sorgulayarak ulaşılan bir düşünmeyi kabul eder. Bu da ancak özgür bir ortamda akla dayalı bir yöntem belirlenerek gerçekleştirilebilir. Bu yüzden Aydınlanmanın temelinde felsefi düşünme yatar. Nitekim Platon’un mağara alegorisinde ışığa doğru yönelen ve karanlıktan aydınlığa çıkmaya çalışan bireyin çabası neyse filozofun yapmaya çalıştığı da budur. Başka bir ifadeyle mağara alegorisinde ki özgürlük ve hakikate ulaşma çabalarının bir benzeri Aydınlanmacılara göre kendi dönemlerinde de mevcuttur.

Aydınlanmada da filozoflar, insanların karanlıktan aydınlığa doğru yönelmelerini sağlamaya çalışarak yeni bir toplum kurmanın yollarını aramışlardır. Bunu yaparken eleştirel bir tavırla din, bilim, kültür, sanat ve siyaset gibi birçok toplumsal ve siyasal sorunlar üzerinde dururlar. Bu eleştirilerini edebi yapıtlar ve özellikle de döneme has ansiklopediler aracılığıyla dile getirmişlerdir.

Felsefeyi ise daha sade bir hale getirerek gündelik alana dâhil etmeye çalışmışlardır. Böylece düşünceye pratiklik kazandırarak kitleler üzerinde bu yönde bir iyileşme sağlamayı ummuşlardır. İyileşmeden kastedilen, yüzyıllar boyunca insanlığın ilerlemesini engelleyen karanlığın yok edilmesi ya da ışığa, aydınlığa kavuşturulması olarak ifade edilebilir. Aydınlanma düşüncesi, aynı dönemde farklı ülkelerde (Fransa, İngiltere, İskoçya, Almanya) gelişip serpilerek büyük bir çeşitlilik kazanmıştır.¹⁰⁹ Aydınlanma dönemi filozofları değişik meselelerde farklı görüşler öne sürseler bile Aydınlanma düşüncesini belirleyen ortak kabuller vardır. Örneğin, Kant’a göre, Aydınlanma düşüncesi bir *ergin olmamaktan kurtuluşu* ifade eder.

¹⁰⁸Ayhan Yalçınkaya, “İlahi Siyaset”,s.240.

¹⁰⁹Ağaoğulları, Sokrates’ten *Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler*, s.517.

Kant'ın ifadesiyle ergin olmama durumu, insanın kendi aklını kullanmaksızın hep bir başka otoriteye bağlı kalarak ve onun dediklerine göre yaşaması durumudur.¹¹⁰ Bu durumun nedenlerini Kant, başta din olmak üzere, gelenekler ve birçok başka kurallardan yararlanarak iktidarın, halkı sersemleştirip özgür olduklarını unutturmasıyla onları sadece otoriteye hizmet eden bireylere dönüştürmesi olarak belirler. Bu yüzden insan, kendi aklını kullanmaktan ve kendi kararlarını almaktan kaçınan, cehaletin neden olduğu korkuyu aşamayıp ergin olamayan bir insana dönüşmektedir. Böylesi bir durumdan kurtulmanın yolu ise özgür bir ortamda bulunmaktır. Aydınlanma dönemi düşüncesinin üzerinde durduğu bir diğer nokta ise; aklın önemi ve ilerlemeci yaklaşımıdır. Akıl, Rönesans dönemiyle birlikte ön plana çıkmış bu sayede insan birçok alanda yeniliklerin öncüsü olmuştur. Buradan hareketle Aydınlanma düşünürleri insanın ergin olmama durumundan kurtulduğu takdirde aklı sayesinde öğrenen, bilgi edinen aydınlanmış bir bireye dönüşebileceğini savunur.

Aklın önemi konusunda önceki dönemle aynı anlayışa sahip olan Aydınlanma düşüncesinin filozofları bunu daha sistematik hale getirmişlerdir. Bu anlamda Aydınlanma düşüncesi kendisini, XVII. yüzyılın Newton ve Locke gibi önemli düşünürlerinin görüşleriyle de ilişkilendirir. Böylece Aydınlanmanın bireyi, aklını kullanan, deney ve gözlem yapan ve buradan elde ettiği verileri anlamlandırarak açıklayıcı, mantıksal ilkelere ulaşan yeni tür bir insan olarak betimlenmektedir. İlerlemeci yaklaşım ise, doğrudan doğruya akıl ve felsefeyle bağlantılıdır. Buna göre; bilgi birikiminin gerçekleşebilmesi, teknolojinin gelişimi ya da bilimsel buluşların ortaya konulabilmesi ancak aklın ilerlemesi sayesinde mümkün olacaktır.¹¹¹ Aydınlanmanın diğer bir kabulü de ahlak felsefesi açısından mutluluk ve ahlakiliği yine akıl ile ilişkilendirmesidir. Aydınlanmacılara göre insanların mutsuz olmalarının yegâne sebebi geleneklere ve bunlara bağlı kurallara sahip bir anlayışla beslenmeleridir. Bu durumun ortadan kalkması için yine aklı temel almak ve ilerlemeci bir yaklaşıma sahip olmak gerekmektedir. Bu

---

¹¹⁰ Ağaoğulları, Sokrates'ten *Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*,519.

¹¹¹A.g.e s.521-522.

bağlamda mutluluk için ahlaka, ahlak için de mutluluğa ihtiyaç olduğuna vurgu yaparlar. Bu dönem düşünürlerinin sık sık ifade ettikleri diğer bir ortak kabul ise özgürlüktür.¹¹² Buradaki özgürlük özellikle Kant'ın ergin olmama hali olarak vurgu yaptığı modern kölelikten kaçınabilmek adına düşünce ve ifade özgürlüğünü kazanmak anlamına gelir. Aydınlanma felsefesine genellikle yüklenen en önemli özellik ise onun dine yönelik kuşkucu ve eleştirel yaklaşımıdır.¹¹³ Filozoflar din konusunda farklı görüşlere sahip olsalar da kilise ve din adamlarına karşı açılan savaşta bir araya gelirler; çünkü genel olarak iktidar gücü elinde bulundurmaya isteyen din adamlarından oluşmaktadır. Dinin ya da din adamlarının yarattığı bu olumsuz tablodan sakınabilmek için hoşgörünün hâkim olması gerekmektedir.

Aklın kullanımının sağlanabilmesi için ise bu yeni yaklaşımları toplumda yerleştirecek ve yaygınlaştıracak bir eğitim sistemi gereklidir. Bu da Aydınlanma düşüncesinin gündemlerinden birini oluşturmaktadır. İnsanların akıllarını kullanamayacak durumda olduğu bir toplumda gözler siyasi iktidara çevrilir; çünkü toplumsal yapının sorumlusu iktidardır. Bu sebeple tüm bunların gerçekleşebilmesi siyasal yapıya bağlıdır. Özellikle Fransız Aydınlanma filozofları bu konu ile ilgili de çok çeşitli ve önemli fikirler öne sürmüşlerdir. Fransız düşünürler, siyasal yapıyı adalet ve özgürlük temelinde eleştirmişlerdir; çünkü aydınlanmış bir toplumun inşası için siyasal yapının bu anlamda değişmesi ya da bireyi engelleyici koşulların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bununla ilgili olarak önerilen başlıca fikir ise, iktidarın denetlenmesidir. Ancak mevcut koşulları içinde iktidarın denetlenmesini engelleyen faktör Tanrı'nın siyasete dâhil edilmesidir. Yani siyasal alanın düzelebilmesi için öncelikle iktidar kaynağını ya da meşruluğunu Tanrı'dan almamalıdır. Tanrı kaynaklı bir iktidar denetlenemez, dahası keyfi bir yönetim gerçekleştirerek adaletin ve özgürlüğün sağlanamadığı bir toplum ortaya çıkarır. Tanrı'nın siyasete dâhil edilmediği noktada iktidarın kaynağını ve meşruluğunu sağlayacak tek güç halk olur. Bu da halka dayalı bir yönetim anlayışının oluşmasını sağlar. Bu bağlamda Aydınlanma düşüncesinin son

---

¹¹² A.g.e. s.522-525.

¹¹³ A.g.e. s.527.

ortak kabulü olarak belirleyebileceğimiz değişime dair çağrı da bir anlam kazanır. Burada amaçlanan kısaca aklın kullanılmasının sağlanması ile daha aydın bir toplum oluşturarak eski anlayışları ortadan kaldırıp yeniliğe açılan bir düzen oluşturulmasıdır. Özellikle siyasal rejime karşı sıkı bir eleştiri sunan Fransız filozoflar daha çok XVII. yüzyıl düşünürlerinden etkilenmişlerdir. Bilimde İngiliz etkisi Newton'un eserleri yoluyla doğrudan hissedilmiştir.

Felsefi ve siyasal alanda XVIII. yüzyıl Fransa'sını en çok etkileyen filozoflardan biri de John Locke 'tur. John Locke 'un *Yönetim Üzerine İkinci İncelemesi* ile *Hoşgörü Hakkında Mektupları* düşünce ve eğitimin dini kurumların denetimi altında bulunduğu otoriter yönetimin karşısına siyasal liberalizmi ve bireyin özgürlüğünü koyarak yeni bir toplum düzeni algısı yaratmıştır.¹¹⁴ Aklın ve bilimin yardımıyla ilerlemenin sağlanabileceğini görüşünden hareketle Fransız düşünürler, teorik düşünmek yerine düşüncelerini bir şekilde pratik alana uygulama yolunu tercih etmişlerdir. Bunun için popüler kitaplar ve ansiklopediler yazarak daha geniş kitlelere ulaşmışlardır.¹¹⁵ Özellikle Aydınlanmanın getirmiş olduğu düşünce yapısının yanı sıra Fransa'nın içinde bulunduğu siyasal ortam da Fransız Aydınlanmacılarının bu alanda çalışmalar yapmalarına sebep olmuştur. Tüm XVIII. yüzyılın özellikle de ilk yarısında Fransız siyaset düşünürlerinin en büyük kaygıları dönemin Fransa'sının siyasal yapısına da özgü olarak *monarşi kuramının* geleceği ve bu kuram içerisinde Aristokrasinin durumu üzerine olmuştur.¹¹⁶ Burada İngiltere'nin 1688'de Görkemli Devrim ile liberal bir demokrasi olma yoluna girdiği tarihlerde Fransa'nın halen, mutlak bir monarşi altında yaşadığı unutulmamalıdır. Bu merkezi monarşik sistem, devleti yönetenlerin kişisel otoritesinden oluşmaktaydı. Yönetimin bu şekilde sürdürülmesinin gerekçesi ise devletin birliğinin korunması yönündeki politikaya dayanmaktaydı. Dolayısıyla kralın birleştirici bir güce sahip olabilmesi amacıyla her şeyin kralın denetimine verilmesi zorunlu

---

¹¹⁴ William Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, çev. İsmet Özel, İstanbul: Şule Yayınları, 2011, s.234.

¹¹⁵ Cevizci, *Aydınlanma Felsefesi*, s.173.

¹¹⁶ Bünyamin Bezci, Fikret Çelik, Montesquieu'de Özgürlük ve Cumhuriyetçilik, "*Finans Politik & Ekonomi Yorumlar*", C:47, S.548, 2010, s.28.

kılınmıştı. Bu politika Fransa'da XVII. yüzyıl boyunca işini bilen politikacılar ve hanedan üyeleri tarafından başarıyla sürdürülmüştür.

1661' de XIV. Louis, başkanlık sistemini kaldırarak yönetimi tek başına üstlenmiştir.¹¹⁷ Yine kendi döneminde soylular sınıfının çeşitli özerkliklerini ve ayrıcalıklarını azaltarak onların kendi içinde bölünmelerini sağlamış, böylece soylular üzerinde rahatça hüküm sürmesini kolaylaştırmıştır. Krallık iktidarı, sadece soyluları etkisiz hale getirmekle kalmamış, Fransız Protestanlar üzerinde de baskıcı bir politika izlemiştir.¹¹⁸ Gerçekleştirmiş olduğu bu yaptırımlarla Kral, gücünü doğrudan doğruya Tanrı'dan alan ve egemenliğini kendi kişisel yetkilerinde toplayan bir mutlak iktidarın temsiline dönüşmüştür.¹¹⁹ Fransa'da mutlak monarşi adı verilen Kral XIV. Louis'nin bu yönetimine karşı duran soylular zamanla Aristokratik bir muhalefet oluşturmuşlar¹²⁰ ve Aristokratik düşünürler de soyluların çıkarları adına birtakım öneriler ileri sürmüşlerdir. Amaçları soyluların ötekileştirilmediği bir yönetimin gerçekleştirilmesini sağlamaktı. Fransa'nın var olan bu siyasal yapısına karşı olarak dönemin düşünürleri toplumun mutluluğu ve iyiliğinin devletin meşruiyet kaynağı olarak belirlenmesi gerektiğini savunmuş, Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle de insanları eşit kılacak yegâne şeyin akıl olduğuna inanmışlardır.¹²¹ İşte bu dönemde yaşamış olan Montesquieu (1689-1755) de Fransa'nın politik ve dini kurumlarıyla, bu kurumların işleyişine ilişkin, Aristokratların sözcüsü olarak eleştirel bakış açısı geliştirmiş bir düşünür profiliyle dikkat çekmektedir.¹²² Zaten *Kanunların Ruhunu*'nun önsözünde de Montesquieu, eseri yazmaktaki asıl amacının "başta bulunanların buyuracakları şeyler üzerinde bilgilerini arttırmalarını, bu buyruklara uyacakların da uymaktan zevk almalarını"¹²³ sağlamak olduğunu vurgular. Bu sebeple insanları aydınlatmaya çalışmayı bir erdem olarak gören

---

¹¹⁷ Ağaoğlu, Zabcı, Ergün, *Kral-Devletten Ulus- Devlete*, s.355-356.

¹¹⁸ A.g.e. s.358.

¹¹⁹ A.g.e. s.359.

¹²⁰ A.g.e. s.361.

¹²¹ Cevizci, *Aydınlanma Felsefesi*, s.173

¹²² Bezci ve Çelik, *Montesquieu'de Özgürlük ve Cumhuriyetçilik*, s.28.

¹²³ Montesquieu, *Kanunların Ruhunu*, çev. Doruk Can Koçak, Doruk Yayınları, 2018, s.37.

Montesquieu, bunu Aydınlanmanın yaratmış olduğu siyasi çizgi üzerinden ilerleyerek ele alır.

Fransız monarşisi gibi güçlü ve baskıcı bir yönetim yapısı içinde Aydınlanma filozoflarının siyasal görüşleri açısından sağ kalabilmeleri olgusunu, bir yönüyle yönetim kademesiyle filozoflar arasında kurulmuş olan karmaşık ilişkilere dayandırmak mümkündür. Filozofların düşüncelerini hoş görmeyen bir grubun yanı sıra, kraliyet içinde kendilerini dinlemekten ve okumaktan haz eden bir kesimin de bulunduğu muhakkaktır. Bunun dışında çeşitli yönetim kademelerinde bulunan bakanlar, üst düzey memurlar ile aristokratlar içinde de sevenleri ve koruyanları olmuştur. Yine de tüm bunlar, kitaplarının yasaklanmasına, sürgüne yollanmalarına ve hatta hapis yatmalarına da engel olmamıştır. Aydınlanmacıların etkili bir toplumsal grup olarak varlıklarını sürdürebilmelerinin bir diğer sebebi de, onların aslında, sonradan Fransız Devrimi'ni gerçekleştirenlerin kendilerine uygun gördükleri kadar yüksek derecede devrimci olmamaları olabilir. Adelstein'in da belirtmiş olduğu gibi, bunlar her ne kadar "kendi hallerinde ilerici siyasal gündemleri olan düşünürlerdiyse de, aslında çoğunlukla mevcut siyasal ortama uyumlu kişilerdi" ve onlar için olsa olsa "yıkıcı muhafazakârlar" denilebilirdi.¹²⁴

Ancak bu muhafazakârlık türü, Aydınlanmanın karşı durduğu bir yapı olarak Kilise'nin mutlak muhafazakârlığından da farklıydı. Kıta Avrupa'sında, İngiltere'nin tersine, yönetim erklerinin dengelenmesini sağlayacak ve Voltaire ile Montesquieu gibi "Anglofillerin" gıptayla baktığı bir Parlamento sistemi yoktu. Bu yüzden Kıta Avrupası'ndaki Aydınlanma filozofları reform ve ilerleme umutlarını, bunun gerekliliğine ikna olmuş ve bu devrimsel değişiklikleri mutlak yönetim güçleri ile başarabilecek olduklarını düşündükleri monarklara bağlamışlardı. Aydınlanma düşüncesine bağlı olan bu mutlak krallara bu yüzden "aydınlanmış despotlar" ismi veriliyordu.

---

¹²⁴ Dan Adelstein, "Political Thought", *The Cambridge Companion to the French Enlightenment*, ed. Daniel Brewer, s. 78-79.

Böylece, örneğin Voltaire, aydınlanmış bir monarşinin, Fransa’da yerleşik olan soyluluğa, kurumlara ve daha da önemlisi kiliseye karşı bir reform gerçekleştirebileceğine bel bağlarken, Montesquieu gibi soyluluk arka planından gelen bir diğer düşünür ise, monarşinin mutlak gücünün yargıçların başında olduğu bir yasama ve Kilise gibi kurumlarca dengelenip denetlenebileceğini umuyordu. Ancak Fransa özelinde, özellikle XIV. Louis yönetimi altında böyle bir beklentinin gerçekleşmesi pek mümkün görünmüyordu. Bu yüzden, aydınlanmacılar tarafından bir alternatif olarak, 1688 Şanlı Devrimi sonrası gerçekleşmiş reformları ile İngiliz anayasal sistemi örnek gösteriliyordu.¹²⁵

Montesquieu, söyledikleri ve yazdıkları konusunda dikkatli bir düşünürdü. Buna rağmen, eserleri Kilise tarafından Hıristiyanlığa ve Papalığa hakaret olarak değerlendirilip yasaklanmıştır. Yine de en azından siyasal olarak yazdıkları ve yayınladıkları konusunda, belirli bir oto-kontrol mekanizması olduğu muhakkaktır. Diğer Aydınlanma düşünürleriyle fikinsel bir dayanışma içinde olduğunu onlarla kurduğu ilişki içinde göstermekle birlikte, kişisel dostluklar kurmamış, asla Aydınlanma Avrupa’sının entelektüellerinin bir parçası olduğu yazışmalar ağına dâhil olmamıştır.¹²⁶ Kendi yazdıklarını yayınlama konusunda da temkinli olduğu görülebilir. Eğer tehlike teşkil ettiğini ve diğer Aydınlanmacıların başına gelen şeylerin kendi başına da gelebileceğini düşünürse, yazdıklarını yayınlamaktan bile vazgeçmiştir.¹²⁷

2.2. Montesquieu: Yaşamı ve Eserleri

2.2.1. Kısaca Yaşamı ve Eserleri

Asıl adı Charles-Louis de Secondat, Baron de la Brède et de Montesquieu olan düşünür, 18 Ocak 1689’da Bordeaux yakınlarındaki La Brède şatosunda doğmuştur. Ailesi, XVI. yüzyıl boyunca Fransa Krallığı’na yaptığı hizmetler nedeniyle soyluluk unvanı elde etmiştir. Yedi yaşındayken annesinin ölümü

---

¹²⁵ William E. Burns, “Enlightenment, France, 18th century”, *The International Encyclopedia of Revolution and Protest*, Edited by Immanuel Ness, 2009, s.7.

¹²⁶ Shaklar, Judith N. *Montesquieu*, Oxford University Press, 1987, s. 22.

¹²⁷ Buna örnek olarak, özellikle bir sonraki bölümde Evrensel Monarşi üzerine yazdığı incelemenin yayınlama süreciyle ilgili söylenenlere bakılabilir.

üzerine, ailenin en büyük çocuğu olduğu için miras yoluyla La Brède baronu unvanını almıştır. Montesquieu, orta öğrenimini Paris'e yakın olan bir kolejde tamamlar. Ardından Bordeaux Üniversitesi'nde hukuk okur ve 1708'de avukat olur. Deneyim kazanmak için 1713 yılına kadar başkentte yaşar. Babasını bu tarihte kaybeden Montesquieu amcasının vesayeti altına girer ve bir yıl sonra Bordeaux Parlamentosu'na danışman olarak kabul edilir. Bir süre sonra Montesquieu'nün, baron olan amcası da ölür ve unvanıyla mal varlığını kendisine bırakır. Charles-Louis de Secondat, böylece hem Brède hem de Montesquieu baronu unvanıyla birlikte Bordeaux Parlamentosu'na başkan seçilir. 1721'de ilk önemli eseri olan *İran Mektupları*'nı yayımlar. Bu eserin geniş çevrelerde ün kazanmasına neden olur. Bu arada Fransız Akademisi'ne başvuru yapar ancak kral, adayın Paris'te oturmadığı gerekçesiyle bu seçimi onaylamaz. Bunun üzerine Montesquieu Paris'e yerleşir. 1728'de, Fransız Akademisi'ne seçilir. Aynı yıl kendisini geliştirmek adına uzun süren bir Avrupa gezisine çıkar. Bu gezi sırasında, Avusturya, Macaristan, İsviçre, İtalya ve Hollanda'yı dolaşır; ardından Lord Chesterfield ile İngiltere'ye gider. Montesquieu, İngiliz anayasa sistemini yakından inceler. Montesquieu'nün İngiltere seyahati siyasal düşüncesinin şekillenmesinde oldukça önemlidir. Burada gözlemlemiş oldukları hakkında insanları aydınlatmayı kendine görev edinen Montesquieu, geniş bir alanda bilgi birikimine sahip bir polimat, tipik bir Aydınlanma filozofudur. O, döneminin düşünsel yapısını ortaya koyarken klasik siyaset felsefesinden de yararlanarak kendine özgü bir sistem oluşturmuştur.

1731'de ülkesine bir İngiltere hayranı olarak geri döndükten sonra, yoğun bir çalışma sürdürerek 1734'te *Romalıların Büyüklüğü ve Çöküşünün Nedenleri Üzerine Düşünceler* adlı kitabını yayımlar.¹²⁸ İlerleyen yaşıyla birlikte görme yeteneğinin giderek azalmasına aldırmadan çalışmalarına devam eden Montesquieu, 1748'de kendi sistemini ortaya koyduğu başyapıtı *Kanunların Ruhunu* yayımlar. Yaşamının son yıllarına kadar yazmayı sürdüren Montesquieu, 1755'te Paris'te ölür.¹²⁹

---

¹²⁸ Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, s.15

¹²⁹ Ağaoğulları, *Kral- Devletten Ulus- Devlete*, s.366-368.

Düşünürün biyografisinin de gösterdiği gibi kendi yaşam süresince tanık oldukları ve karşılaştıkları ile çözüm bulunması gereken gerçek sorunlara ilişkin tecrübeleri onun düşünce dünyasının oluşumunda da derinden etkili olmuştur. Bu bölümdeki çalışmamızın içeriğini ise spesifik olarak Montesquieu'nün "kuvvetler ayrılığı" ilkesi oluşturacaktır. Montesquieu'nün ortaya koyduğu bu temel siyasal sistem ilkesini doğru değerlendirebilmek için onun etkilenmiş olduğu siyasal düşünce geleneğini de genel hatlarıyla anlamak gereklidir. Geride bırakmış olduğu eserlerindeki düşünceler de bu temel üzerinden ele alınarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Montesquieu'nün toplu eserlerinin en son Fransızca modern baskısı 2004 yılında başlamış ancak henüz tamamlanmamış olan 22 ciltlik bir proje kapsamında Fransız yayınevi *Classiques Garnier* tarafından yapılmaktadır. Bu 22 ciltlik proje, Montesquieu'nün yaygın olarak bilinen başlıca eserleri dışında, farklı konularda yazdığı deneme türü yazılarının yanı sıra, seyahat günlükleri, notları, mektuplaşmaları ile son cildinde bir indeks de barındıran tenkitli ve şerhli bir toplu basımdır.¹³⁰

Ancak tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de en çok bilinen, okunan ve tekrar tekrar farklı yayınevleri tarafından baskıları yapılan üç ana eseri mevcuttur.

Bunlar, başyapıtı olan *Kanunların Ruhu Üzerine* ile *İran Mektupları* ve *Romalıların Yükselişi ve Çöküşünün Nedenleri Üzerine Düşünceler*'dir.

2.2.2. Başlıca Eserlerinde Ana Temalar

2.2.2.1. İran Mektupları

Montesquieu'nün ilk önemli eseri, 1721 yılında yayınladığı *Lettres Persanes* (İran Mektupları)'dır. 161 mektuptan oluşan bu eser yine Avrupa'da kendisi gibi eserlerin öncülük ettiği yeni bir edebi genre'nin de ilk örneklerinden biri olarak kabul edilebilir. Mektup tarzında yazılmış felsefi bir tür hiciv romanı olarak tanımlanabilecek olan eser, ilk kez yazarının ismi olmaksızın Hollanda'da yayınlamıştır. Fransa Kralı XIV. Louis'nin

---

¹³⁰ Bu 22 ciltli proje büyük ölçüde tamamlanmıştır. Her cildin ismi ve içeriği için bkz. [http://montesquieu.enslyon.fr/spip.php?rubrique5#:~:text=L'%C3%A9dition%20des%20C5%92uvres%20compl%C3%A8tes,\(Lyon\)%20et%20Classiques%20Garnier%20](http://montesquieu.enslyon.fr/spip.php?rubrique5#:~:text=L'%C3%A9dition%20des%20C5%92uvres%20compl%C3%A8tes,(Lyon)%20et%20Classiques%20Garnier%20) (17.08.2020, 21:02)

ölümünden sonraki Niyabet (Regency, La Régence) döneminde yazılmış olduğundan, bu dönemin geçici rahatlamasının izlerini taşır. Ancak yine de azalmış olmakla birlikte, sarayın baskısı ve sansür devam ettiği için, Montesquieu temkinli davranarak kitabı Hollanda’da isimsiz bastırmıştır. Geçiş döneminin rahatlamasından herkes gibi yararlanmakla birlikte, Montesquieu ortaya çıkan yönetsel yetersizliğin yarattığı kaostan da duyduğu rahatsızlığa kitabında yer vermiştir¹³¹

Kitabın ana karakterleri iki İranlıdır. Özbek, İsfahan’daki bir haremın baş harem ağasıdır ve yerini geçici olarak bir başkasına bırakarak İsfahan’dan Paris’e doğru bir yolcuğa çıkar. Bu yolculukta kendisine genç arkadaşı Rica da eşlik etmektedir. Eser, bu ikilinin yolculukları ve gördükleri hakkında tanıdıkları kişilere ve geride bıraktıkları dostlarına yazdıkları mektuplardan oluşur. Genel olarak mektupların yazılış yerleri ve zamanları ile ele aldıkları konulardan yola çıkarak kitabı 4 bölüme ayırmak mümkündür. Birinci bölüm ilk mektuptan “bir aydan beri Paris’teyiz”¹³² diye başlayan 24. mektuba kadar olan ve İsfahan’dan Paris’e 13 ay kadar süren yolculuğu anlatan bölümdür.

İkinci bölüm ise, XIV.Louis’nin yönetimi altındaki Paris’te geçirilen, yine yaklaşık 3 yıl kadar süren bir dönemi anlatan kısımdır. Üçüncü bölüm, 92. Mektuptaki “uzun zamandır ülkeyi yöneten hükümdar artık yok”¹³³ diye başlayan ve 5 yıllık Niyabet Döneminde geçen zamanın gözlemlerini aktarır. Son olarak kitabın üçüncü bölümünden itibaren görünmeye başlayan İsfahan’daki haremde ortaya çıkan başkaldırı üzerine olan mektuplaşmalara yer verilir.

İran Mektupları, genel olarak Montesquieu’nün iki İranlı ziyaretçinin ağzından dönemin Fransa’sının siyasal ve kültürel değerleri ile kurumsal yapılarına ilişkin gözlemlerini eleştirel şekilde aktardığı bir eserdir. XIV. Louis ile despotizme doğru kayma tehlikesi içine düşmüş Fransa’nın Louis’nin ölümünden sonra bu kez de yönetsel bir kaos içinde yönünü bir türlü bulamamasının pek çok örnekle hicvedildiğine tanık oluruz. Öte yandan,

¹³¹ Shaklar, *Montesquieu*, s.29-30.

¹³² Montesquieu, *İran Mektupları*, çev. Berna Günen, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları,2017, s.44.

¹³³A.g.e. s.152.

Özbek ve Rica karakterlerinin yolculuğu üzerinden iki farklı kültürün, Batı ile Doğu'nun, Hıristiyan ile Müslüman kültürlerinin ve bunların hükümet biçimlerinin karşılaştırıldığını görürüz. Aynı zamanda eser, sonradan yazacağı başyapıtı olan Kanunların Ruhı'nun da kimi izleklerinin ilk örneklerini verir bizlere.

Kitapta ilk kez onuncu mektupta ahlaktan konu açılır ve insanları mutlu eden şeyin, insanların zevkleri mi yoksa erdem mi olduğu mektubun yazarı Mirza tarafından Özbek'e sorulur. Ahlakla ilgili olan bu soruyu Özbek, Trogloditler adında fiktif bir halkın hikâyesi üzerinden yanıtlar. Trogloditler, doğası gereği kötü ve adaletsiz olan bir topluluktur. Bu topluluğun durumunu düzeltmek adına yabancı uyruklu bir kral başa gelir. Ancak kral bu gayesini gerçekleştirmek uğruna kötü muamele yapar. Bunun sonucunda da Trogloditler kralı öldürürler ve akabinde yeni bir hükümet seçmek için bir araya gelirler. Trogloditler bu kez kendi seçtikleri yüksek görevlileri başa getirirler. Bu yönetime de dayanamayıp yine yöneticilerini öldürürler. Bundan sonra Trogloditler yöneticileri olmadan bencilce bir yaşam sürdürmeye karar verirler.

Bu hiç kimsenin bir değerini düşünmediği bencil yaşam nedeniyle ortaya çıkan olumsuzluklardan hepsi pay alırlar. Yaşanan bir kuraklık ve kıtlık, bir sene toplumun bir kesimini diğer sene başka bir kesimini etkileyip zarar görmelerine sebep olur ancak kimse bir diğeri için kılını kıpırdatmaz. Bir gün ülkede ölümcül salgın bir hastalık yayılır, başka bir ülkeden çağırdıkları ve kendilerini kurtaran özverili bir doktora emeğinin karşılığını vermeyip onu yorgun ve sefil bir şekilde geri gönderirler. Aynı hastalık tekrar ortaya çıktığında ise çağırmalarına rağmen doktor bu kez gelmez ve bu da Trogloditlerin sonu olur. Bundan sonra diğerlerinden farklı olarak dürüst ve erdemli olan iki aile ayakta kalır ve bunlar yeni bir Troglodit soyunu başlatırlar. Bu yeni kurulan toplumda erdem ve dayanışma ön plandadır, öyle ki sayıları çoğalıp da başa bir kral atamak istediklerinde, seçilen kişi özgür bir halk üzerinde bu görevi icra etmekten imtina ettiğini söyler. Özbek, bu hikâyeyi anlatarak aslında adaletten yoksun olan bir toplumun mutlu olamadığını, eğer insanları erdemli olmazlarsa toplumun felaketlere maruz

kalacağını göstermek ister. Dolayısıyla mutluluk için ahlaki erdemın olması gerektiği savunulur. Toplumdaki bireylerin bencilce hareket ettiklerinde değil de anlaşma yolunu tercih ettiklerinde mutlu olabildiklerini ise on ikinci mektubunda anlatır. Kitapta bunların dışında bir hususa daha dikkat çekilir ve on dördüncü mektupta da insanlar erdemli olsalar dahi onları yöneten bir yöneticileri mevcut değilse ve erdemli kalmayı sağlayamazlarsa o toplumun sonunun geleceği vurgulanır. Yine toplumların belirlenmesinde büyüklük ve küçüklüklerinin de belirleyici olduğu ifade edilmektedir.

Özbek'in anlattığı hikâyede ahlaki değerlendirmelerin yanı sıra yönetim tarzıyla ilgili de küçük bir kıyaslamaya gidilir. Buna göre, Trogloditlerin kral tarafından kötü yönetilmeleri despotluğu, yüksek mertebeden olan yöneticiler tarafından yönetilmeleri monarşiyi, bencilce ve umursamaz tavır takınmaları anarşiyi bizlere gösterirken aynı zamanda ortak bir payda içinde toplumun düşünülerek yönetilmesi de demokrasiyi işaret etmektedir. Kitabın son bölümlerinde (özellikle 131. mektupta) yumuşak ve sert yönetimlerden bahsedilir.

Özbek, siyasetin Asya ve Avrupa'da farklı olduğuna dikkat çekerek en doğru hükümetin hangisinde olduğunu düşünür. Buna göre Özbek için en doğru yönetim şekli, insanların kendi eğilimlerine en uygun şekilde yönetilmelerini sağlayan hükümet şeklidir. Halk, yumuşak idare altında da sert idare altında olduğu kadar itaatkâr davranıyorsa yumuşak idare tipi seçilmelidir, der. Yumuşak yönetime örnek olarak cumhuriyeti gösterir ve özgürlüğün Avrupa'da Asya'dakinden daha önemli olduğu belirtilir. Yüz otuz birinci mektupta yönetim biçimleri ile ilgili bir karşılaştırmada, yumuşak bir yönetim olan cumhuriyetin Asyalılar tarafından bilinmediği, onların despot bir yönetimle yönetildikleri anlatılır. Bununla bağlantılı olarak yönetim biçimlerinin kaynakları konusuna da bir miktar değinilir. Sonuç olarak aslında dünyanın ilk yönetim şekli monarşiyeye dayalıdır. Cumhuriyet, tesadüfler sonrası ortaya çıkmıştır. Tarihteki iki güçlü cumhuriyete örnek olarak Roma Cumhuriyeti ve Kartaca Cumhuriyeti verilir. Tüm bu gözlemler ışığında kitapta Avrupalı bir halk için özgürlüğün, Asyalı bir halk için ise köleliğin uygun olduğu iddia edilir. Kısacası, tüm eser boyunca Montesquieu,

siyasi bir hicivle karşımıza çıkmaktadır. O, iki İranlının belirsiz kimlikleri ardına gizlenerek, Doğu ve Batı'nın siyasal ve kültürel yapılarının karşılaştırmasını yapar. Böylece döneminin Fransa'sına getirdiği yapıcı eleştiriler ile ileride ortaya koyacağı sistem inşasının temel nedenini bu eseri üzerinden bizlere göstermiş olur.

2.2.2.2. Romalıların Yükselişi ve Çöküşünün Nedenleri Üzerine Düşünceler

Montesquieu, başyapıtı olan *Kanunların Ruhu*'nda, siyasal yönetimler hakkında düşünmek isteyen herkesin eninde sonunda Romalılara geri dönmesi gerektiğinden dem vurur. "Romalıları bırakmak imkânsızdır", der, "bunun içindir ki bugün bile hükümet merkezlerinde yeni sarayları bırakıp harabeleri görmeye gideriz."¹³⁴

Roma, aynı zamanda, Montesquieu'nün siyasal rejimleri işlemesi için adeta biçilmiş kaftandır, çünkü kendi varoluş süreci içinde krallık, cumhuriyet ve imparatorluk yönetimlerinin hepsini sırasıyla barındırmış ve temel özelliklerini göstermiş bir örnektir. Yine başarıları ve hatalarıyla Roma'nın incelenmesi, ideal olan yönetim biçimini anlamak açısından bu konuda çalışanlara yardımcı olabilir. İlginç bir şekilde, Montesquieu, kendi siyaset felsefesinin merkezine koymuş olduğu kuvvetler ayrılığı fikrini de Roma'nın iniş ve çıkış dönemleriyle bağlantılı olarak ele alır ve bu ilkedan ayrıldığı veya bunu işletmeyi beceremediği yerde Roma'nın çöküşünün başladığını öne sürer. Tezimizin bir sonraki bölümü de olan, "Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Anlamı ve Boyutları" bölümünde, daha etraflı şekilde değineceğimiz gibi Montesquieu'nün bu eseri İngiltere gezisi dönüşünde kaleme almış olması da önemli bir ayrıntıdır.

Aslında Montesquieu'nün Romalıları hakkında yazmayı düşündükleri ilk başta oldukça kısadır. Bugün Bordeaux'da bir devlet kütüphanesinde bulunan ve sonradan keşfedilmiş el yazmalarında da belirttiği gibi, konu kendisini sürükleyip götürmüş ve bir kitap haline gelmiştir:

---

¹³⁴Montesquieu, *Kanunların Ruhu*, s.183.

“En başta, sadece Romalılarda monarşinin kurulması ile ilgili birkaç sayfa yazmayı düşünüyordum, ancak konunun genişliği beni içine çekti ve farkına varmadan kendimi cumhuriyetin en başından imparatorluğun çöküşüne kadar olan süreci anlatırken buluverdim.”¹³⁵

Böylece en başından en sonuna kadar büyük bir imparatorluğun felsefi bir tarihine dönüşen kitap, gerçekte Roma'nın tarihsel olaylarının bir dizini değil, onu önce başarıya ve sonra da çöküşe götüren ilkelerin neler olduklarını analiz eden bir anlatıya dönüşmüştür. Montesquieu, kitabının IX. Bölümü olan “Roma'nın Çökmesinin İki Sebebinde”, çöküşün aslında yükselişe başladığını vurgular.

“Roma hâkimiyeti İtalya'yla sınırlı kaldığı sürece... kolayca ayakta kalabilmiştir (...) Ancak lejyonlar Alpler'i ve denizi geçtikten sonra, çok sayıda sefer sonucunda boyunduruk altına alınmış ülkelerde bırakılması gereken askerler yavaş yavaş yurttaşlık ruhunu yitirmiş, orduları ve krallıkları düzenleyen generaller güçlerinin farkına varıp itaat edemez hale gelmiştir.”¹³⁶

Kısaca, Montesquieu'ye göre, Roma'nın çöküşü onun genişlemesi ve bir imparatorluğa dönüşmesi ile başlamıştır. İkinci bir sebep ise, Roma'nın kurmuş olduğu evrensel dünya devleti sisteminin yarattığı “yurttaşların çokluğu” dur. Önce İtalya'daki halklar sonrasında da ele geçirilen yerlerdekilere, birer birer Roma'nın hâkimiyet gücü üstünde söz sahibi olmak istemiş ve bu da “Roma'yı mahveden hizipleşmelerden başka şeye”¹³⁷ yaramamıştır. Tüm bu görünen sebeplerin dışında, Montesquieu, Roma'nın çöküşünü bu sayılanların sebep olduğu daha temel felsefi bir nedene de bağlar. Ona göre, Roma'nın en büyük erdemi yurttaşlarının özgürlüğüdür ve “Roma bu özgürlüğünü, hedefine çok erken ulaştığı için kaybetmiştir.”¹³⁸

Montesquieu, Roma tarihine ilişkin bu kitabında, ayrıca hem Roma'nın karşılaştığı her güçlükte onu ayakta tutmayı başarmış olan bir tür kuvvetler

---

¹³⁵ Volphilac-Auger, Catherine, *Montesquieu: une histoire de temps*, ENS Éditions, 2017, s.159.

¹³⁶ Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Çöküşü*, çev. Ahmet Saki, İstanbul: Köprü Yayınları, 2014, s. 63-64.

¹³⁷ A.g.e. s. 66

¹³⁸ A.g.e. s. 67

ayrılığı mekanizmasını inceler hem de değişen coğrafi koşulları ve yönetim şekilleriyle değişmesi gereken kanunların onun çöküşüne nasıl zemin hazırladığını araştırır. Tüm bu soruşturmalar sonrasında başyapıtı olan Kanunların Ruhı'nda daha derinlemesine ele aldığı mevzuları oluşturur.

2.2.2.3. Kanunların Ruhı

Kanunların Ruhı isimli eser, sadece Montesquieu'nün başyapıtı değil, döneminin de en önemli kitaplarından biridir.¹³⁹ Shaklar'ın belirttiği gibi, "Montesquieu'nün basılmış ve basılmamış tüm eserlerini baştan sona okuyan biri, onun aslında ömrü boyunca tek bir eser, diğer bir deyişle başyapıtı olan Kanunların Ruhı üzerinde çalışmış olduğunu anlar."¹⁴⁰ Eser, onun tüm hayatını kapsayan çalışmalarının doruğu niteliğindedir.

Kitap yayınlanır yayınlanmaz bir çoksatar haline gelmiş ve Montesquieu'nün ünü tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Üstelik onun, kendi kitabının orijinalitesi hakkında hiçbir şüphesi de yoktur, öyle ki, kitabının girişine koyduğu Ovidius alıntısı da bu düşüncesini açıkça ortaya koyar: "Prolem, sine matre createm."¹⁴¹

Montesquieu, kitabının en başından itibaren kanunları değil, kanunların ruhunu inceleyeceğinin altını tekrar tekrar çizer. Kanunların ruhu dediği şey ise ona göre bu kanunların dayandıkları ilkelerdir. Bu ilkeler toplumdaki topluma, coğrafyadan coğrafyaya ve bir zamandan ötekine değişiklik gösterebilirler. Ona göre, "bu kanunlar, ülkenin doğal durumuna göre düzenlenmelidir"¹⁴² Bu da o ülkenin iklimi, coğrafyası, büyüklüğü, insanların sayıları ve hayatlarını idame ettirme şekilleri ile dinleri, eğilim gösterdikleri şeyler, ticaret yapma şekilleri ve tüm bunlara göre de belirlenen "bünyelerinin katlanabileceği hürriyet derecesi"dir; işte bunların "hepsi birden Kanunların Ruhı dediğimiz şeyi meydana getirir".¹⁴³

¹³⁹ George Benrekassa, "The Spirit of Law", *Montesquieu Dictionary*, <http://dictionnaire-montesquieu.ens-lyon.fr/en/article/1376478016/en/>, (13.10.2020,21:39)

¹⁴⁰ Shaklar, *Montesquieu*, s.67.

¹⁴¹ "Anasız doğan çocuk" anlamına gelen Latince ifade. Montesquieu, *Kanunların Ruhı*, s.37

¹⁴² A.g.e. s 47.

¹⁴³ A.g.e. s.48.

Montesquieu eserini, genel anlamıyla iki ana bölüme ayırmıştır. İlk bölüm, I. kitaptan 18. Kitabın sonuna kadar sürer. Burada, meseleye doğa kanunlarından başlanır ve beşeri olanın ürettiği yapay formlarıyla ayırımına gidilerek devam edilir. Sorasında beşeri kanunların hükümet şekilleri ve bunların üzerine kurulmuş oldukları ilkelerle ilişkisi üzerinde durulur. Monarşi, cumhuriyet ve despotizmin ne tür kanunlarla yönetildikleri ve bunların hangi koşullarda bozulmaya uğradıkları araştırılır. Bunlar dışında, kanunların, sosyo-ekonomik düzeyde toplumların yaşantısını nasıl belirlediği de ticaret ve tüketim alışkanlıkları üzerinden anlaşılmaya çalışılır. Devletlerin iç işleyişlerindeki medeni kanuna ilişkin düzenlemelerin tarihsel ve çevresel koşullara göre nasıl belirlendiği ve vatandaşlığa ilişkin kanunların neye dayandıkları üzerinde durulur.

Kanunların Ruhu'nun ilk kitabı aslında sıklıkla Montesquieu'nün ismiyle anılan üç temel görüşü de içermektedir. Onun Antik Yunan'dan beri süregelen klasik hükümet sınıflandırması dışına çıkarak, bu hükümet biçimlerinin her biri için temel olduğunu ileri sürdüğü bir ilke (monarşi için onur, cumhuriyet için erdem, despotizm için korku) atamış olması eserin özgün temalarından ilkinin oluşturur. Yine, eserin en önde gelen ve en kalıcı olmuş doktrinlerinden bir diğeri olan “kuvvetler ayrılığı” da, yine bu bölümün en hassas konularından biridir. Son olarak, iklim şartlarının insan karakteri ve bunun belirlediği siyasal yönetim şekilleri üzerindeki etkisine ilişkin söylediği ve sonradan pek çok düşünürü etkilemiş olan görüşleri de bu ilk kitapta yer alır.

Kanunların Ruhu'nun ikinci bölümü ise, ilk bölümde ele alınan konuların ayrıntılı bir açıklamasını sunduğu gibi, kitabın bir diğer önemli teması olan ticaret meselesini ele alması açısından önemlidir. Montesquieu, modern dünyanın ideal devlet düzeninin ticaret üzerine kurulu olması gerektiğine özel bir vurgu ve bunu sistemli bir anlatının içine başlıca temalardan bir olarak sıkıştıran belki de ilk düşünürdür. Ticaret, savaşları önler. Ülkeleri ve insanları geliştirir. Üstelik tüm bunları diğer alternatiflerine göre, hemen hemen hiçbir dezavantaj yaratmadan ortaya koymayı da başarır.

Montesquieu'nün bugün siyaset felsefesi ve siyasal düşüncenin önde gelen figürlerinden biri olmaya devam etmesinin en büyük sebebi, onun ortaya koyduğu kuvvetler ayrılığı ilkesidir. Tezimizin de esas konusunu oluşturan bu ilke, ayrı olarak ve detaylı bir şekilde incelenmeyi gerektirmektedir.

2.3. Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Anlamı ve Boyutları

2.3.1 Hükümet Çeşitleri ve Kuvvetler Ayrılığı

Kuvvetler ayrılığı ilkesini düşünce tarihinde Montesquieu'nün ismiyle birlikte anmak bir gelenek haline gelmiştir. Gerçekten de kavramın işaret ettiklerini ilk ortaya koyan kendisi değilse bile bunu eserlerinde sistematik bir şekilde ve özel bir vurguyla işleyen ilk kişi Montesquieu olmuştur. Montesquieu, her devletin tasarrufunda bulunan üç çeşit yetkiden/kuvvetten bahseder ve bunlar birbirlerinden “ayrılmazsa” insanlar için özgürlük diye bir şeyin kalmayacağını belirtir.¹⁴⁴ Bu yüzden de devlet yönetimindeki bu üç ayrı kuvvetin farklı kişi ve kurumlar tarafından elde tutulması ve birbirlerine yönelik bir denetleme ve dengeleme mekanizması oluşturması gerektiğinden bahseder. Yine de kalıplaşmış şekliyle *kuvvetler ayrılığı* (Fr. *séparation des pouvoirs*, İng. *separation of Powers*) ifadesi Montesquieu'nün kullandığı bir ifade değildir. *Kuvvetler ayrılığı* ilkesi ifadesi, onun kendisinden önce gelenlerden alıp geliştirdiği fikirlerin adeta soyutlanmış bir adıdır ve 19.yy'ın sonlarından itibaren devlete ilişkin tüm bu yönetsel mekanizmalara işaret edilen bir kestirme isim halini almış gibi görünür.¹⁴⁵

---

¹⁴⁴Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s. 170. Söz konusu kuvvetler, tabii ki, yasama, yürütme ve yargı gücüdür. Farklı metinlerde ve bağlamlarda güç, yetki veya kuvvet olarak çevrilen Fransızca *pouvoir* kelimesini, biz de yerine göre yetki veya kuvvet şeklinde değişimli olarak kullandık. Ancak Montesquieu sonradan literatürde de benimsendiği şekliyle *pouvoir* kelimesini devletin sahip olduğu 3 tür kuvvet manasına gelecek şekilde (örn. *trois pouvoirs* / üç yetki veya kuvvet) ve çoğul şekliyle kuvvetler veya yetkiler dediği yerlerde (örn. *les pouvoirs*) sıklıkla kullanmakla birlikte, ayrı ayrı yasama gücü, yürütme gücü ve yargı gücü ifadelerinde fiziksel manada *güç* anlamında da kullanılan *puissance* kelimesine yer vermektedir (Örn: *la puissance législative/yasama yetkisi*, *la puissance exécutive/yürütme yetkisi*, *la puissance de juger /yargı yetkisi*).

¹⁴⁵ Oxford English Dictionary, “separation of Powers” ifadesinin İngilizcede tam da bu şekliyle tarihsel kullanımlarının başlangıcı olarak 19.yy'ın sonlarını göstermektedir. Öte yandan, Krause'nin de belirtmiş olduğu gibi, Montesquieu'nün ise Kanunların Ruhu eserinin genelinde, *ayrılma* veya *ayrılık* anlamına gelen *séparation* kelimesi yerine, *dağıtılmış* anlamına gelen *distribué* kelimesini tercih ettiği göze çarpar. Sharon Krause, “The Spirit of Separate Powers in Montesquieu”, *The Review of Politics* Vol. 62, No. 2, 2000, s.231.

Önceki bölümlerde de ele aldığımız gibi, Montesquieu'nün kuvvetler ayrılığı ilkesi, kendisinden önceki büyük filozofların eserlerinde devlet yönetimi ilkelerine ilişkin sorunlara vermeye çalıştıkları cevapların geliştirilmiş bir şeklidir. Bu ilkeyi çağrıştıracak ve pekiştirecek pek çok örnek onun devletler ile kanunlar üzerine getirdiği yorumlar içinde eserlerine yaygın bir şekilde bulunabilirse de meseleyi asıl ele aldığı yer, Kanunların Ruhu Üzerine isimli başyapıtının XI. Kitabının, “İngiliz Anayasası” başlığını taşıyan 6. Bölümüdür. Ancak ilginç bir şekilde, söz konusu bu bölümde İngiliz Anayasa'sından hiç bahsedilmez, sadece kuvvetler ayrılığı ilkesinin anlamı ve önemi üzerinde durulur. İngiliz ifadesi ise sadece iki kez bölümün sonunda, “Tacitus'un *Cermenlerin Ahlak ve Gelenekleri* üzerine yazdığı o mükemmel kitabı okursanız, İngilizlerin bu siyasal hükümet şeklini onlardan aldığını görürsünüz” ve “böyle bir hürriyetten İngilizlerin bugün yararlanıp yararlanmadıklarını incelemek bana düşmez” şeklindeki cümlelerde geçer.¹⁴⁶ Bunun sebebini kısmen Montesquieu'nün bir önceki bölümün sonunda “yeryüzünde bir millet vardır ki, onun da anayasasının amacı doğrudan doğruya siyasi özgürlüktür. Bunun hangi ilkeler üzerine kurulduğunu şimdi göreceğiz”¹⁴⁷ dediği yerde bulmak mümkündür. Demek ki, Montesquieu bu bölümde (bir miktar yanıltıcı bir başlıkla da olsa) aslen kendi yaşadığı dönemdeki komşu ülke İngiltere'nin anayasasını değil, onun üzerine kurulu olduğu ilkeleri bize anlatmaktadır. Bu aynı zamanda Montesquieu'nün kitabının başından itibaren takip etmekte olduğu yaklaşımla da uyumludur. Zira o, öncelikle kanun çeşitlerini birbirinden ayırarak, sonrasında da kanunlarla hükümet şekillerinin ilgilerini bunların üzerlerine kurulu oldukları ilkelere dayanıp analiz ederek başlar kitabına. Montesquieu'nün ilgisi ve

---

Krause, burada örnek olarak XI. Kitabın 7. Bölümünün sonunda geçen bir cümleden örnek veriyor. Kitap boyunca cümle içinde pek çok örneği olmakla birlikte, XI. Kitabın 12. Bölümünün bizzat “Roma Krallarının Yönetimi ve Üç Kuvvetin Orada Nasıl Dağıtıldığı Üzerine” (Du gouvernement des rois de Rome et comment les trois pouvoirs y furent distribués) şeklindeki başlığı da bu örneklere eklenebilir.

¹⁴⁶ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s.178. Tüm bölüm boyunca bir kere de İngiltere kelimesi geçer ancak bu da Algernon Sidney'den yapılan bir alıntıda, Hollanda ile karşılaştırmanın yapıldığı olumsuz bir anlamdadır.

¹⁴⁷ A.g.e. s.170

araştırması tek tek kanunlar değil, bunları oluşturan geri plandaki ilkeler üzerinedir.¹⁴⁸

Kitabının adını da bunu açıklıkla gösterecek şekilde koymuştur zaten. Daha Birinci Kitap'ın sonunda, “kanunları değil, kanunların ruhunu inceleyeceğim... bu ruh, kanunların çeşitli olaylarla ortaya çıkacak bağlantıları”dır diyerek yönetimini tanımlar.¹⁴⁹

Montesquieu, kitabında İngiliz Anayasası başlığı altında kuvvetler ayrılığı ilkesini incelediği noktaya gelinceye kadar da hemen her aşamada devleti yönetme yetkisinin bir merkezde yoğunlaşmasının sakıncalarından bahseder. Genel olarak, her ne kadar yaptığı ayrımlar açısından iç içe geçmiş bir analiz yöntemi izlerse de nihayetinde yönetim biçimlerini iki şekilde sınıflandırarak inceliyor gibi görünür. İlk sınıflandırmasını, bir devlette egemenliği elinde bulunduran kişilerin sayısına göre cumhuriyet, monarşi ve despotizm olarak yapar. İkinci ölçütü ise özgürlüktür; bunun gerçekleştiği veya baskılandığı hükümet biçimlerini de ılımlı ve despotik (baskıcı) olarak adlandırır.¹⁵⁰ Monarşi ve cumhuriyet yönetimlerinin üzerine kurulu oldukları ilkeleri ayrı ayrı incelemekle birlikte, başlangıçta ikisi arasında kesin bir seçim yapıyor gibi görünmez. Her ikisini de kendi eksileri ve artıları ile değerlendirir, kendi kıstasları olduğunu söyler. Ancak despotik yönetimden nefret ettiği açıktır. 3 tür yönetim şekli olarak saydığı bu yönetimler içinde despotik yönetimi, bir tür yönetim olarak bile görmediğini söylemek mümkündür. Despotik yönetim tarzını daha ziyade ileri düzey zorbalığın kurumlaşmış hali olarak düşünüyor gibidir. Diğer yönetim tarzları olan cumhuriyet ve saltanat/monarşi yönetimleri de eğer kanunlarla yumuşatılıp, yönetim kuvvetlerini oluşturan erkler bir şekilde farklı merkezlere dağıtılmaz ise yozlaşmış despotizme eğilim gösterebilirler.

---

¹⁴⁸ Montesquieu izlediği bu yöntemi sık sık dile getirir. Bu dile getirmelerin ilki kitaba yazdığı Önsöz'de bulunur: “İlkeler ortaya koydum; özel hallerin sanki kendiliklerinden bunlara boyun eğdiklerini, bütün milletlerin tarihlerinin bu ilkelerin sonuçlarından başka bir şey olmadığını, her özel kanunun başka bir kanuna bağlı olduğunu ya da daha genel bir kanuna uyduğunu gördüm.” A.g.e. s. 39.

¹⁴⁹ Montesquieu, *Kanunların Ruhu*, s. 48.

¹⁵⁰ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kral- Devletten Ulus-Devlete*, s.396-397.

Montesquieu, “istibdat (despotluk) hükümetinin ilkesi korkudur. Şu halde... [orada] fazla kanuna ihtiyaç yoktur”¹⁵¹ derken, aslında en iyi yönetim tarzı olarak gördüğü ılımlı yönetim ilkesi kıstasının despotizmde asla gerçekleşmeyeceğine işaret etmektedir.

Ona göre, “kanunlar, egemenlikten doğan gururu her zaman için kırabilmeli”¹⁵² ve yönetimi ılımlı hale getirebilecek uzlaştırıcı mekanizmayı oluşturmalıdır. Öyle ki, bir yerde, aydınlanma düşünürü kimliğiyle kendilerine karşı fazlaca olumlu hisler taşıyor gibi görüldüğü din adamları zümresinin imtiyazları ve kendilerine tanınan haklarının bile, dengeleyici bir kuvvet olarak, “istibdada yönelen bir saltanat hükümetinde” oldukça faydalı olabileceğini vurgular, çünkü ona göre “istibdat hükümeti insanoğluna öyle korkunç kötülükler eder ki, bizzat bu kötülükleri önleyen bir kötülük, bir iyilik halini alır.”¹⁵³

Kanunlar, Montesquieu’ye göre, bir devletin devamlılığı ve dayanıklılığı için olmazsa olmazdır. Tek fark, saltanat hükümetlerinde, yöneticinin kendisini kanunların üstünde hissetmesi ile halk hükümetlerinde yani cumhuriyetlerde kanunları yürütenin de kanunlara bağlı olmasındadır.¹⁵⁴ Bu durum Montesquieu’nün de olağanüstü bir şekilde gözlemlemiş olduğu gibi, demokratik bir cumhuriyette yönetim ilkesinin *siyasi fazilet* (Fr. la vertu politique)¹⁵⁵ denilen şey olmasını gerektirir. Montesquieu cumhuriyetlerdeki siyasi fazileti, “kişinin benliğinden fedakârlık etmesi” veya “kanun ve vatan sevgisi” olarak tanımlar.¹⁵⁶ Yine, “cumhuriyet sevgisi, demokrasi sevgisi... demokrasi sevgisi de azla yetinme sevgisidir”¹⁵⁷ diyerek tanımını biraz daha geliştirir. Siyasi fazilet aynı zamanda kişilerin arzularına gem vurmasını, lüksü sınırlamayı da talep eder. Kişisel varlık yerine vatanın refahı ön plandadır. Montesquieu, “iyi demokrasiler, kişiyle ailenin azla yetinme

---

¹⁵¹ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s.91.

¹⁵² A.g.e. s.87

¹⁵³ A.g.e. s.56.

¹⁵⁴ A.g.e. ,s. 60

¹⁵⁵ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*’de pek çok yerde bu ilkeye sadece fazilet (vertu) demekle yetinir ancak kitabının girişindeki “Okuyucuya Birkaç Söz”ünde de belirttiği gibi, “bu fazilet, ne ahlaki bir fazilettir ne de Hıristiyanca bir fazilet; doğrudan doğruya siyasi bir fazilettir; cumhuriyet hükümetinin işlemlerini sağlayan kuvvettir bu.” A.g.e. s.37.

¹⁵⁶ A.g.e. s.72

¹⁵⁷ A.g.e.78

kuralını kurmak suretiyle... genel giderlere yol açmıştır. Böylece ihtişamla bolluk, azla yetinmenin bizzat ortaya koyduğu sermayeden doğmuştur”¹⁵⁸ diyerek siyasal fazilet dediği şeyin cumhuriyetleri nasıl kişisel olandan ziyade ortak bir refah toplumuna dönüştürdüğünü anlatır.

Demokratik cumhuriyetlerde “kanunlar, çoğunu vatanına vermek için kişide azla yetinmesini bilen bir ahlak arar”¹⁵⁹ diyerek bu yönetim tarzı tarafından talep edilen vatandaşlık ahlakını da bununla bağlantılı şekilde tanımlamış olur. Montesquieu, demokratik cumhuriyetlerin temel ilkesi olarak ortaya koyduğu siyasal faziletin sağlanması ve yaygınlaştırılabilmesi için kanunların önemine de özel olarak vurgu yapar. “Azla yetinmeyi sevecek olanlar, başkalarının sürdürdüğü lüks hayata özenen ya da hayranlık duyan kişiler değildir” dedikten sonra bunu sağlayabilecek formülün ne olduğunu da söyler: “Demek oluyor ki bir cumhuriyette eşitlikle azla yetinmenin sevebilmesi için, bu iki şeyin kanunlar tarafından memlekette yerleştirilmiş olması gerekir”.¹⁶⁰ Kısaca, azla yetinme ve eşitlik kanunlarla sağlanmalı ve böylece zenginliğe hayranlık ya da sefaletten nefret etme eğilimi bir şekilde engellenmelidir. Aslında Montesquieu, zenginlik ve refah peşinde koşma meselesini iktisadi olarak cumhuriyet ve monarşi yönetimleri arasındaki temel fark olarak ortaya koyar. Her ikisinde de hükümet eden güçler, yasalar ve bunların uygulanıp uygulanmadığını gözetken bir takım meclis, kurul veya danışmanlar ile az ya da çok sınırlanmalıdırlar. Ancak demokrasilerde “eşitlik, devletin ruhudur” ve “servetlerin eşitliği de azla yetinme duygusunu besler”.¹⁶¹ Buna rağmen Montesquieu’ye göre, Cumhuriyet yönetimi zenginlik düşmanı da değildir.

Ticaret ahlakı sağlandığı sürece zenginlik demokrasi için tehdit oluşturmaz. Mesele ticaret yapılması değil, zenginliğin sınırlandırılması ve çalışmadan nesilden nesile aktarılmasının engellenmesidir.¹⁶² Ancak siyasal fazilet her ne kadar, cumhuriyet yönetimini ayakta tutan temel ilkeyse de

---

¹⁵⁸ A.y.

¹⁵⁹ Montesquieu, Kanunların Ruhu Üzerine, s.78.

¹⁶⁰ A.g.e. s.79.

¹⁶¹ A.g.e. s.81.

¹⁶² A.g.e. s.82.

Montesquieu denetleyici mekanizmaların yine de var olması gerektiğini düşünür.

Bunun için antik Atina, Sparta ve Roma'dan örnek vererek, burada gerek ahlak ve geleneklerin gerekse kanunların işlenmesini gözeten kurullar bulunduğunu hatırlatır. Örneğin, “Roma’da iki özel memur sansörlük görevi görürdü. Senato nasıl ki milleti denetlerse sansörler de hem milleti hem senatoyu denetlerdi”¹⁶³ derken denetleyici kurumları da denetleyecek başka mercilerin olduğu bir denge mekanizmasının gerekliliğini özel olarak vurgulamaktadır.

Monarşilerle, yani saltanat hükümetleriyle cumhuriyetler arasındaki en temel farklardan biri ülkelerin genişliği veya büyüklüğüdür. Montesquieu’ye göre, siyasal fazilet üzerine kurulu olan demokratik cumhuriyetler ancak az sayıda insanın yaşadığı küçük ülkelerde söz konusu olabilir. Bunun sonucunda da yönetimler arasındaki bu fark aslında dönüp dolaşıp yine iktisadi bir temele dayanır. Cumhuriyet ruhu vatandaşlar arasındaki eşitlik sevgisine ve azla yetinmeye dayalı bir siyasi fazileti gerektirir. Oysa Montesquieu’nün de dediği gibi, “bir araya toplanmış insan sayısı ne kadar çok olursa, kişilerin tutkuları da o kadar artar; her insanda ufak tefek şeylerle kendini gösterme isteği o kadar çok belirir... Bir yerde insanlar çoğaldıkça istekler de, ihtiyaçlar da, düşkünlükler de o kadar artar”.¹⁶⁴ Montesquieu, lüks denilen şeyin insanlara bu kalabalıklar içinden sıyrılıp öne çıkabilme umudunu veren itki olduğunu söyler. Bu yüzden de saltanat hükümetlerinde cumhuriyetlerdeki siyasi faziletin yerini, Montesquieu’nün *onur* (Fr. honneur) dediği şey alır. Saltanat hükümetlerinin geçmişi ve geleneğinden çıkagelen bir ilkedir bu. Zira bu yönetim tarzı yapısı gereği, “bir takım rütbelerin, mevkilerin, hatta çok eski çağlara dayanan bir soylu sınıfının varlığını gerektirir”.¹⁶⁵

Tam da bu yüzden, saltanat hükümetlerinin aşırıya kaçıp yozlaşmaması için bu yönetim şeklini ılımlı kılacak düzenlemelere ihtiyaç duyulur. Bu

---

¹⁶³ A.g.e, s.84.

¹⁶⁴ A.g.e. s.122.

¹⁶⁵ A.g.e. s.64.

yüzden Montesquieu kendi bakış açısının doğal bir sonucu olarak, “özel servetlerin bunca farklı olduğu bir yerde faziletin bulunması ender görülen şeylerden olduğuna göre, kanunların kişilere elinden geldiği kadar ılımlılık aşılması ve devlet yapısının zorunlu olarak ortadan kaldırdığı eşitliği de kurmaya çalışması gerekir”¹⁶⁶ diye düşünür. Aynı zamanda, bu “ılımlı olma fikri”, ona göre, “soylu yönetimlerinde fazilet denen şeydir ve halk hükümetlerindeki eşitlik fikrinin yerini tutar”.¹⁶⁷

Diğer yandan, Montesquieu, saltanat hükümetlerinin üzerine kurulu olduğu onur ilkesini gizemli bir şekilde işleyen doğa yasalarının merkezkaç kuvvetine de benzetir. Onur ilkesi, herkesin üstünlük ve farklı olma peşinde koşmasını ve gözünü yüksellere dikmesini talep eder. Bu durum ilk bakışta tehlikeli gibi görünür. Nitekim bu durum, cumhuriyet yönetimlerinde tehlikelidir de. Saltanat hükümetlerinde ise tehlikeli değildir, tam tersi yönetime hayat veren bir unsurdur ve tehlikeli hale gelirse de kolaylıkla bastırılabilir. Tam da bu açıdan Montesquieu, herkesin kendi çıkarı peşinde koştuğu bu durumu, bir sonraki neslin büyük iktisatçı filozofu Adam Smith’i önceleyen bir şekilde toplumun genel faydasına hizmet ediyor olarak görür.¹⁶⁸

“Biliyorum, tıpkı evrendeki sisteme benzeteceksiniz bunu. Orada da bütün cisimleri durmadan merkezden uzaklaştıran bir kuvvet, durmadan çeken bir başka kuvvet vardır. Onur, siyasi topluluğun bütün bölümlerini harekete geçirir; kendi etkisi ile onları birbirine bağlar;

¹⁶⁶ Montesquieu, Kanunların Ruhu Üzerine, s.85.

¹⁶⁷ A.y. Aslında, burada söz konusu olan saltanat hükümeti (monarchie) değil, cumhuriyet yönetiminin biri türü olduğunu söylediği soylular hükümeti (aristocratie)’dir, ancak servet eşitsizliğinin, içerisinde soylu sınıf varlığı barındıran saltanat hükümetleri için de geçerli olacağını söylemek yanlış olmaz.

¹⁶⁸ Krş. Adam Smith, *Milletlerin Zenginliği*, İş Bankası Yayınları, 2008. Smith’in burada söz konusu edilen kavramı “görünmez el”dir. İktisadi faaliyetin “görünmez bir el” tarafından failin amaçlamadığı sonuçlara ve nihayetinde genel refaha hizmet ettiği fikri, Smith’in eserinin de en çok tartışılan kısımlarından biridir. “O çalışmayı, ürünü en büyük değerde olacak biçimde yönetmekle de, yalnız kendi kazancını düşünür; bunda, birçok başka hallerde olduğu gibi, görünmez bir el onu, hiç aklından geçmeyen bir amacı gütmeye iter. Bunun aklından geçmeyişi, toplum için, her zaman, pek öyle kötü olmaz. Kendi çıkarı peşinden koşmakla, toplumun çıkarını, çoğu zaman, gerçekten onu kollamaya niyet ettiği zamandakine göre daha etkin şekilde kollamış olur.”, s.485.

*böylece herkes kendi çıkarına doğru yöneldiğini sanırken milletin iyiliğine doğru yönelir”.*¹⁶⁹

Yine de, bu onur ilkesinin doğru şekilde işleyebilmesi için, kanunlar gereklidir. Saltanat hükümetlerinin cumhuriyet yönetimlerine olan üstünlüğünün yürütme gücünün tek elde toplanmış olması açısından hızla aksiyon alabilme yeteneği olduğu belki düşünülebilir. Ancak Montesquieu'nün de dikkat çektiği gibi, “çabukluk telaş halini alabilir, işte o zaman kanun gerekli yavaşlığı sağlar.” Burada kanunlar sarayın ölçsüz bir cesaretle hareket etmesini engellenmiş olduğu gibi, mevcut yapının kötüye kullanılmasının da önüne geçmiş olur. Yine kanunların işletilmesi bir yandan da, “hükümdarın emri altında hükümetin yapısına bağlı birçok sınıfların bulunmasını gerektirdiğinden, devlet daha istikrarlı, hükümet yapısı daha sağlam, yönetenlerin kişiliği daha güvenli olur”.¹⁷⁰ Saltanat yönetimlerinin, istibdat yönetimlerinden en büyük farkı olan bu özelliği, aslında bir çeşit denetleme ve dengeleme mekanizmasının varlığını gösterir. Buna benzer bir mekanizmaya 19.yy'dan itibaren *bürokrasi* denilmeye başlanacaktır.¹⁷¹

Görüldüğü gibi, Montesquieu kuvvetler ayrılığı meselesini Kanunların Ruhu'nun XI. Kitabında, “İngiliz Anayasası” bölümünde incelemeyi önce de aslında kitabının her aşamasında ele almış ve geri planda da olsa önemine işaret etmiştir. Şimdi, devlet yönetimindeki bu kuvvetlerin neler olduğuna ve neden ayrılmaları gerektiğine ilişkin yaptığı doğrudan açıklamalara değinebiliriz.

2.3.2. “İktidarın İktidarı Durdurması”: Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Anlamı ve Önemi

Montesquieu'ye göre, iyi bir yönetim *siyasal özgürlük* (la liberté politique) denen şeyi temin edebilen yönetimdir. Siyasal özgürlük, “her istediğini yapmak demek değildir... kanunların izin verdiği her şeyi yapmak hakkıdır”.¹⁷² Dahası vatandaşın siyasal özgürlüğü demek, “insanın kendini

---

¹⁶⁹ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s.64.

¹⁷⁰ A.g.e. s.90

¹⁷¹ Kelimenin epistemolojik kökeni ve ilk kullanımları için bkz. *Bureaucracy* maddesi, Wikipedia.org. (06.04.2020, 17:58)

¹⁷² Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s. .169.

güvenlik içinde görmesi” dolayısıyla “hükümetin, bir vatandaşın başka bir vatandaştan korkmasını önleyebilecek durumda olması” anlamına gelir.¹⁷³ Montesquieu’ye göre, siyasal özgürlük ancak yasama, yürütme ve yargı olarak isimlendirdiği devlete ait yönetim yetkilerinin farklı merkezlere dağıtılmasıyla sağlanabilir. Aksi takdirde, “yasama yetkisiyle uygulama ya da yürütme yetkisi aynı kişiye ya da aynı memurlar topluluğuna verilirse, ortada hürriyet diye bir şey kalmaz”¹⁷⁴ Bu koşul hem cumhuriyet hem de saltanat yönetimleri için geçerlidir. Yönetim kuvvetleri eğer dağıtılmazlarsa, bir hükümdar veya bir meclis “şiddet kullanarak uygulamak için ağır kanunlar” yapabilir.¹⁷⁵ İşte bu yüzden de Montesquieu’ye göre, buradaki asıl mesele “iktidarın kötüye kullanılmaması için, olayların düzeni gereği, iktidarın bizzat iktidarı durdurması”dır.¹⁷⁶ Zira siyasal özgürlük, vatandaşları birbirlerinden koruyan bir şey olduğu gibi, bir halkı yöneticilerinin baskıcı eğilimlerine ve karşılıklı saldırganlıklarına karşı koruyan siyasi düzenlemelerin de bir sonucudur.¹⁷⁷

Gerek iktidarın iktidarı durdurması gerekse devletin üç yönetim erkinin birbirinden ayrılmış olması gereği, Montesquieu’ye göre, tek bir siyasal rejime has bir şey değildir. O, bunun tüm iyi hükümet tarzlarında bulunması gerektiğini düşünür. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, Montesquieu, hükümet biçimlerini temelde üçe ayırıyordu: Cumhuriyet, Monarşi ve Despotluk. Ancak despotluğu bir tür yozlaşmış, kötü yönetim biçimi olarak görüyor ve onu adeta kendi siyasal deneyinin diğer yönetim biçimlerinin yanlış uygulamalar ile evrilebilecekleri bir tür kontrol grubu olarak ele

---

¹⁷³ A.g.e. s.170.

¹⁷⁴ A.y.

¹⁷⁵ A.y.

¹⁷⁶ S.169. Montesquieu, XI, 4’de belirttiği bu gerekliliğin gerçekleşmesinin koşulunun *kuvvetler ayrılığı ilkesi* olduğunu XI, 6’da “İngiliz Anayasası Üzerine” isimli bölümde detaylı bir şekilde anlatır ve bu ilkenin gözetilmediği her durumda, siyasal özgürlüğün darbe alacağını her seferinde yeniden vurgular. “Bu üç yetki... aynı zamanda aynı kişinin ya da... aynı toplulukların elinde bulunsaydı, devlette her şey yıkılırdı” (s.171); “Yasama organı, davranışları üzerinde teminat verecek durumda olan vatandaşları hapsedmek yetkisini uygulama organına verirse, ortada hürriyet diye bir şey kalmaz.” (s.172); “uygulama yetkisi, yasama organı içinde seçilen birkaç kişiye verilirse o zaman ortada hürriyet diye bir şey kalmaz”. (s.174); “Hükümdar, düzenlemek yetkisini kullanmak suretiyle yasama organının işine karışmak isterse, ortada yine hürriyet diye bir şey kalmaz”. (s.177). Farklı çevirilerde Fransızca *liberté* sözcüğü hürriyet ve özgürlük olarak eski ve yeni Türkçe kelimelerle karşılanmıştır. Biz de bu kelimeye kullandığımız kaynağa göre yer veriyoruz.

¹⁷⁷ Judith N. Shklar, *Montesquieu*, New York: Oxford University Press,1987, s.86.

alıyordu. Yine Montesquieu, bu hükümet şekillerine uygun örneklerde, cumhuriyet için Eskiçağ'da Roma ve Atina'yı, Yeniçağ 'da Venedik gibi şehir devletlerini düşünmektedir. Monarşi için çağının Avrupa'sındaki örnekleri verirken, despotizm için Asya halklarını, Osmanlı İmparatorluğunu göstermektedir.¹⁷⁸

Siyasal özgürlüğün temin edilmesinin, bir devletin başlıca varlık nedeni olduğunu düşünen Montesquieu'ye göre, aslında bir yandan da hiçbir hükümet biçimi, salt oldukları şekilleriyle bunu sağlamak için yeterli değildirler:

“Demokrasi ile aristokrasi yönetimi nitelikleri bakımından özgür sayılmazlar. Siyasal özgürlük yalnız ılımlı hükümetlerde vardır. Ama ılımlı hükümetlerde de her zaman özgürlük bulunmaz; iktidar kötüye kullanılmadığı takdirde özgürlük bu yönetimlerde bulunur; öteden beri denenmiştir, kendisine yetki verilen her insan bu yetkiyi kötüye kullanmaya eğilimlidir; bir sınırla karşılaşınca kadar kötüye kullanmaya devam eder.”¹⁷⁹

Bu paragraftan çıkarılacak sonuca göre, Montesquieu için, bir devlet ancak onun sevdiği ifadeyle söyleyecek olursak, ılımlı (modéré) bir yönetim temin edebilirlerse başarılı olabilir. İlimli yönetimler ifadesini, Montesquieu, Kanunların Ruhu Üzerine kitabında pek çok yerde kullanır.

Bu ifade ile anlatmak istediği şeyi ise bir pasajda, “ılımlı bir hükümet kurabilmek için, kuvvetleri uzlaştırmak, düzene sokmak, yumuşatmak ve nihayet harekete geçirmek gerekir”¹⁸⁰ şeklinde dile getirmektedir. Montesquieu'ye göre, bunu gerçekleştirmek despotik hükümetlerde mümkün değildir. Bu yüzden despotik devletler asla ılımlı yönetimler olmazlar. Ancak herhangi bir hükümet şekli de ılımlı bir yönetim düzeni kurmayı başaramazsa, o zaman despotizme kayma tehlikesi içine düşebilir. Öte yandan, tüm olumsuzluklarına rağmen, Montesquieu, despotizmin aslında insan doğasının en çok eğilim gösterdiği yönetim biçimi olduğunu da gözlemler. V. kitabın

¹⁷⁸ Sarıca, *100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi*, s.29.

¹⁷⁹ A.g.e. s.169.

¹⁸⁰ A.g.e. s.95.

14. Bölümünde despotik yönetimlerin tüm olumsuzluklarını sayıp döker ancak bölümün son paragrafında “tüm bu söylediklerimizden sonra, insan doğasının devamlı olarak istibdat hükümetine karşı başkaldıracağı umudu uyanır bizde. Ama ne gezer...” diyerek bağlar konuyu. Montesquieu’nün gözlemediği şey aslında basittir. İlimli bir hükümet kurmak, kuvvetler ayrılığı yaratabilmek kolay değildir hem yapay hem de muazzam bir çaba gerektirir. İstibdat yönetimi ise her yerde birdir. “Böyle bir yönetimi kurmak için yalnız tutkular yeteceğinden, her insanın kafası bu işe yatkın görünür”.¹⁸¹ Buradan yola çıkarak, Montesquieu’nün aslında insan doğasına pek güvenmediği sonucuna varılabilir. Ancak insanın en ayrıksı özelliği aklıldır ve onunla yarattığı medeniyet denen yapı ile bu doğayı törpülemeyi başarabilir. Böylece bir akıl varlığı olarak insan kavrayışı ile Montesquieu’nün tipik bir aydınlanma düşünürü olduğunu söylemek de mümkündür.

Kanunların Ruhu’nda, Montesquieu’nün despotizmden nefret ettiği ve ne tür bir hükümet tarzı benimsenirse benimsensin, yine de ılımlı bir yönetimin olması gerektiğini düşündüğü açıktır. Bunun yanında her ne kadar yönetim tarzlarını eşit şekilde değerlendiriyor gibi görünse de aslen monarşi yönetimine eğilim duyduğu da sıklıkla ileri sürülmüştür.

Üstelik bu yorumlara göre, o, monarşi hükümetinin mükemmel olduğuna inanmaktadır; çünkü bunu özgürlüğün en iyi gerçekleştiği yönetim şekli olarak görür. Monarşi, hem farklılıkları ve eşitsizlikleri içerir hem de bu farklılıklar birbirini dengeler niteliktedir. Bu denge sayesinde diğer hükümetler karşısında büyük bir üstünlük kazanmaktadır. Ayrıca kralın gücünün sınırlandırılması da onu ihtiyaç duyulan ılımlı rejime rahatlıkla zorlayabilir.¹⁸² Bu tarz bir yorum makul gibi görünse bile, tam anlamıyla doğru değildir. Bunun sebeplerini daha iyi anlayabilmek için, monarşi rejimi hakkında Montesquieu’nün söylediklerine biraz daha dikkatle eğilmek gerekir. Öncelikle Montesquieu’nün kendisinin de bir monarşi rejimi içinde yaşadığı unutulmamalıdır. Bu durum, söz konusu yönetim tarzı hakkında açık

---

¹⁸¹ A.y.

¹⁸² Ağaoğlu, *Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler*, s.555.

açık söyleyebileceklerini olasılıkla sınırlamaktadır.¹⁸³ Öte yandan, bir yönetim şekli olarak monarşinin gerçek anlamda var olup varlığını devam ettirebilmesi de Montesquieu'ye göre oldukça zordur. İran Mektupları'nın 102.'sinde başkarakterlerinden biri olan Özbek'e şöyle yazdırır:

“Avrupa devletlerinin birçoğu monarşi ile yönetilmektedir; veya böyle olduğu söylenmektedir. Zira gerçekten bu şekildeki devletlerin hiçbir zaman var olup olmadıklarını bilmiyorum; en azından uzun süre boyunca katıksız bir monarşik yapı şeklinde devam etmeleri zordur. Bu yapı her zaman despot veya cumhuriyetçi bir rejime kayarak dejenere olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.”¹⁸⁴

Monarşi yönetiminin bir diğer kusuru ise, ılımlı bir yönetim olabilmesi şartının yasalar kadar her şeyi yönetimi altında tutan tek bir hükümdarın karakterine bağlı olmasıdır. Montesquieu, monarşilerin temel ilkesi olduğunu söylediği *onurun* ve cumhuriyet yönetimlerinin temel ilkesi olduğunu söylediği *faziletin* de hükümdarın kendi karakterinde cisimleşmiş olması gerekeceğini gözlemlemiştir.

Aksi takdirde, bu temeller üzerine kurulmamış bir karakter, hükümdarın monarşiyi kötü bir yönetim ile yozlaştırmasına sebep olacaktır.

“Bir ülkede özgürlük, kanunlara olduğu kadar hükümdarın ahlakına da bağlıdır; hükümdar isterse tıpkı kanunlar gibi, insanları hayvan, hayvanları da insan şekline sokabilir. Hükümdar özgür insanları severse özgür bir millete hükümdarlık eder; düşük karakterli insanları severse, bir sürü kölesi olur. Hükümdarlık denen o büyük sanatı öğrenmek istiyorsa, onur ve fazileti öğrenir, kişisel değeri olan bir insan olur.”¹⁸⁵

Tekrar hatırlatmak gerekirse, Montesquieu herhangi bir yönetim şeklinin tek başına ideal bir yönetim ya da en azından en iyi yönetim şekli olabilmesini, o yönetim şeklinin kendi doğasından gelen bir karakteristik özellik olarak görmez. Bu yüzden de monarşi yönetimi onun için ideal

¹⁸³ Aydınlanma dönemi Fransız düşünürlerinin fikirlerini ifade etme biçimleri ile ilgili genel bir fikir edinmek için bu bölümün giriş kısmına bakılabilir.

¹⁸⁴ Montesquieu, *İran Mektupları*, s. 179.

¹⁸⁵ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s.213.

yönetimdir demek güçtür. Belki ılımlı olmaya en eğilimli olan yönetim tarzı olabilir ancak “ılımlı yönetimlerde de her zaman özgürlük bulunmaz; ancak iktidar kötüye kullanılmadığı takdirde özgürlük bu yönetimlerde bulunur”¹⁸⁶ ve Montesquieu’nün güvenilmez olarak değerlendirdiği insan doğası da kendisine verilen yetkiyi hemen her zaman kötüye kullanmaya eğilim gösterir. Tek bir kişinin, yani hükümdarın ahlakına bağlı olarak yozlaşabildiğine göre, monarşi yönetimi de diğer yönetim türleri gibi, hatta belki daha da fazla tehlike taşımaktadır. İşte bu tehlike ancak iktidarın sınırlanması ile ortadan kaldırılabılır. Bu sınırlamanın gerçekleşebilmesi de Montesquieu’ye göre ancak devlet yönetimindeki kuvvetlerin birbirinden ayrı ve bağımsız olması ile mümkündür.

Bununla ilgili bir diğer mesele ise, monarşi yönetimlerinin dayandığı genel ilke olarak *onurdur*. Montesquieu, *onur* dediği şeyi monarşilerde, “her kişinin ve her sınıfın önyargısı” olarak tanımlar ve bu önyargı “kanunların kuvvetiyle birleşince... kişiyi hükümetin amacı doğrultusunda yönetebilir.”¹⁸⁷ Ancak onur, toplumsal eşitliği göz ardı eden bir ilkedir.

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, monarşik hükümet yapılarında insanlar diğerleri arasından sıyrılmak, ön plana çıkmak isterler.

*“Saltanat hükümetleriyle zorba devletlerde hiç kimse eşitlik iddiasında bulunmaz; hatta hiç kimse böyle bir şeyi aklından bile geçirmez; herkes üstünlük iddiasındadır. En aşağı sınıflardan kişiler, sırf başkalarının üstünde egemenlik kurmak için bu durumdan çıkıp yükselmek isterler.”*¹⁸⁸

Montesquieu, monarşi yönetimlerinde kanunların da onur ilkesine göre ayarlanması gerektiğini söyler. Burada kanunların öncelikli olarak ayrıcalıklarını koruması gereken ve en önemli sınıfın soylular sınıfı olduğunu belirtir. Soyluluğun babadan oğula geçmesi ve bunların itibarlarını sağlayan tüm mal ve mülklerine sahip olmaya devam etmeleri sağlanmalıdır.

---

¹⁸⁶ A.g.e. s. 169.

¹⁸⁷ A.g.e. s.63.

¹⁸⁸ A.g.e.s. 79.

“Soylu topraklarının da kişiler gibi ayrıcalıkları vardır. Hükümdarın itibar ve haysiyeti devletin itibar ve haysiyetinden ayrılamaz. Bunun gibi soyluların itibar ve haysiyetini malikanelerinin itibar ve haysiyetinden ayırmak da imkansızdır.”¹⁸⁹

Yine Montesquieu, monarşilerde milleti yöneten kişi ve toplulukların ayrıcalıkları ellerinden alınır, bu hükümet şekillerinin bozulup dağılacağını da belirtir. Böyle bir tehlike eğer halk meclisi, bakan ve hâkimleri iş göremeyecek hale getirirse demokrasilerde de vardır, tek fark birinde “doğrudan doğruya herkes istibdat yönetimine, ikincisinde ise yalnız bir kişi istibdat yönetimine doğru yönelmiş olur.”¹⁹⁰

Son olarak, monarşi yönetiminin, Montesquieu’nün büyük önem atfettiği ticarete ve ticari ilişkilere yönelik tutumu ile bağlantılı olarak bir çözümlenme yapmak, bize bu yönetim tarzının onun gözündeki değerini daha net göstermesi açısından faydalı olacaktır.

Montesquieu’ye göre, “ticaret, yıkıcı önyargıları yok eder” daha da önemlisi “nerede yumuşak huylu insanlar varsa orada ticaret vardır; nerede ticaret varsa orada insanlar yumuşak huylu olurlar”.¹⁹¹ Bu aynı zamanda kuvvetler ayrılığını uygulama potansiyeline sahip iyi bir yönetim biçiminin de gereği olan ılımlılığın ancak ticaretin geliştiği bir yerde mümkün olabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Montesquieu’ye göre, ticaret, temelinde yer alan kâr ve çıkar duyguları yüzünden erdemlice kaybetme, geri çekilme, kendini feda etme gibi manevi veya dini duyguların yanı sıra insanlığın kahramanca yüceliklerini de geri plana itebilecek bir doğaya sahip olabilir. Ancak tüm bunlara rağmen, yine de ticaretten tamamen yoksun olmanın “Aristo’nun para kazanma şekilleri arasına koyduğu haydutluğa”¹⁹² yol açacağı da unutulmamalıdır.

Montesquieu, ticaret yapma şekillerini de ikiye ayırır ve bunları “lükse dayanan” (commerce de luxe) ile “ekonomiye dayanan” (commerce d’économie) ticaret olarak isimlendirir. Bunlardan ikincisi, ilkinin göre bariz

---

¹⁸⁹ A.g.e s.88.

¹⁹⁰ A.g.e. s.138.

¹⁹¹A.g.e. s. 312.

¹⁹² A.g.e. s313.

bir üstünlüğe sahiptir. Lükse dayanan ticaret, daha çok tek bir kişinin yönettiği bir devlete uygundur ve “bu ticareti yapan milletin gururunu, zevkini ve isteklerini karşılayacak nesnelere sağlanması” ile ilgilidir.¹⁹³ Ekonomiye dayalı dediği ticaret şekli ise, çok kişinin yönettiği bir devlet yapısına daha uygundur. Zira bu tarz ticaret, “az kazanma, hatta öteki milletlerden daha az kazanma, bunu da devamlı olarak kazanarak telafi etme ilkesine dayandığından, lüksün yerleşmiş olduğu, milletin bol para harcamaya alışmış olduğu... bir ülkede yapılması imkansızdır”.¹⁹⁴ Buna rağmen, büyük girişimlerin veya ticaretlerin, cumhuriyet yönetimlerinin değil de monarşilerin bir özelliği olduğu sanılmamalıdır. Tam tersi, Montesquieu, “büyük girişimler, saltanat hükümetlerinin değil, çok kişi tarafından yönetilen hükümetlerin yapısına uygun düşer” der.

Bunun da sebebi, temel olarak cumhuriyet yönetimlerinde kişilerin kendi malına mülküne saltanat yönetimlerinde olduğundan daha güvenle sahip olduklarını düşünmeleri yatmaktadır; çünkü kazancının kendisine kalacağından emin olduğu sürece tacir parasını daha çok gelir getirecek daha riskli işlere yatırmaya çekinmez.

Tüm bu söylenenlerin bir sonucu olarak ekonomiye dayalı ticaretin en çok geliştiği yerin ise, Montesquieu’ye göre İngiltere olması şaşılacak bir durum değildir. “İngiliz milleti yeryüzünde şu üç şeyden aynı zamanda en çok gurur duymayı bilen tek millettir: Din, ticaret ve özgürlük”.¹⁹⁵ Montesquieu’nün hem ticaretin hem de kuvvetler ayrılığı ilkesinin en iyi geliştiği yer olarak sürekli örnek gösterdiği dönemin İngiltere’si ile olan ilişkisi ve İngiltere’yi eserlerinde yaygın şekilde örnek göstermesi hakkında da birkaç söz söylemek konumuz açısından kaçınılmaz bir durumdur.

2.3.3. Montesquieu, Evrensel Monarşi ve İngiltere

Montesquieu’nün özellikle anayasa ve kuvvetler ayrılığı üzerine düşüncelerinin oluşumunda etkili olan iki devlet yapısı vardır. Bunlardan biri tarihin en büyük imparatorluklarından birini kurmuş olan Roma devleti,

---

¹⁹³ A.y.

¹⁹⁴ A.g.e. s.314.

¹⁹⁵ A.g.e. s.316.

diğeri ise kendi yaşadığı dönemdeki haliyle İngiltere'dir. Montesquieu, 1734 yılında, yani "Kanunların Ruhü" ile meşhur olmadan 14 yıl önce Roma devleti hakkında, standart bir tarihsel çalışma olmaktan oldukça uzak olan "Romalıların Yücelik ve Çöküşünün Nedenleri Üzerine Düşünceler" isimindeki kitabını yazmıştır. Bu kitap, yayınlandığı dönemde pek ilgi görmemiş olmakla birlikte sonradan Kanunların Ruhü'nun popülaritesi ile yazarının önceden yazmış olduklarına artan ilgi dolayısıyla tekrar gündeme gelmiş ve yeni baskılar yapmıştır.

Ancak asıl değerine, Montesquieu'nün ardından gelen kuşak içinde, bu eseri Kanunların Ruhü'nda işlenen konuların bir uzantısı ve kendi başına küçük çaplı bir başyapıt olarak görmüş olan Jean-Jacques Rousseau, Edward Gibbon, Louis de Beaufort ve Fustel de Coulanges'in gözünde erişmiştir.¹⁹⁶ Yine de bu eserin değerlendirilmesinde ve Montesquieu'nün kuvvetler ayrılığı ilkesinin gerekliliğine olan vurgusuyla ilişkisinde eksik olan bir halka mevcuttur.

Aslında Montesquieu, 1731'de birkaç yıl süren Avrupa gezisinden Fransa'ya geri döndüğünde, Roma devleti ile ilgili kitabının yanı sıra, bir başka kısa deneme üzerinde de çalışmaya başlamıştı. "Reflexions sur la monarchie universelle en Europe" ( ) isimli bu çalışma, konu itibariyle Roma devleti üzerine olan kitabının bittiği noktadan devam eder. Romalılar üzerine olan eseri, Roma İmparatorluğu'nun doğuda kalan parçasının da ortadan kalkmasıyla sona ererken, evrensel monarşi hakkındaki denemesi, batıda yani Avrupa'da yeni bir Roma'nın ortaya çıkıp çıkamayacağı sorusuyla başlar. Ancak bu eseri Roma tarihi üzerine yazdığı kitapla birlikte yayınlamayı düşünen Montesquieu, sonradan bundan vazgeçmiştir.¹⁹⁷ Ancak "Evrensel Monarşi"nin onun genel söylemindeki yerini anlamak ve Roma tarihi ile Kanunların Ruhü eserlerindeki kayıp bağlantıyı kurabilmemizi sağlayacak arka planı oluşturmak için bu denemenin yazıldığı tarihsel bağlama ilişkin az da olsa bir fikir edinmek zorunludur.

---

¹⁹⁶ Nathaniel K. Gilmore, "Montesquieu's Considerations on the State of Europe", *Journal of the History of Ideas*, Volume 81, Number 3, 2020, s.359-360.

¹⁹⁷ A.y.

18.yy'ın hemen başlarında Fransa kralı XIV. Louis, 70 yıla yakın hükümdarlığının bir uzantısı olarak Avrupa üzerinde topyekûn bir hegemonya kurma amacı gütmekteydi. Bunun için öncelikle İspanya tahtına kendi soyundan gelen bir Bourbon kralı oturtmuş sonrasında da hem bunu hem de genel Avrupa hegemonyasını diğer her ülkenin de kabul etmesini sağlamak amacıyla Kutsal Roma İmparatorluğu tahtına Fransız bir hükümdar geçirmek istemiştir.

İşte bunu sağlayabilmek için de 1704 yılında ünlü Mareşal Kont Tallard'ın başında olduğu güçlü Fransız ordusunu gözdağı vermek için Orta Avrupa'ya doğru göndermiştir. Ancak karşı yönde de, sonradan Marlborough Dükü olacak olan İngiliz kumandanı John Churchill'in ordusu ile Kutsal Roma İmparatorluğu Mareşali Prens Eugene'e bağlı orduların müttefik güçleri vardır. İngilizler için Fransa'nın bu hegemonik dayatmasına karşı duruş, aynı zamanda 1688'deki Şanlı Devrim ile elde edilmiş parlamenter hakların korunmasına ve İngiltere tahtına yeniden bir Katolik kralın geçmesi tehlikesine karşı koymak anlamına geliyordu. Yine böyle bir gücün XIV. Louis tarafından elde edilmesinin yenedünya ve koloniler üzerinde de etkisi olacağı muhakkaktı. Kısaca Avrupa ve özellikle de İngiltere için Fransa'nın bu hegemonik iddiası dengeleri sarsabilecek büyük bir tehdit oluşturuyordu. Fransız ordusu, muazzam gücü ve son yüz elli yıldır gerçek bir yenilgi yaşamamış olmasıyla meşhurdu. Tüm bunlara rağmen, beklenmedik bir sonuç ortaya çıkmış ve İngiliz-Kutsal Roma ittifakı, Fransız ordusunu yenilgiye uğratmayı ve Mareşal Tallard'ı esir almayı başarmıştır. Savaş meydanında olup biten tüm bu olaylar, Avrupa'da o güne kadar mevcut olan siyasal, kültürel ve düşünsel konjonktürün değişimine de katkı sağlamış gibi görünür. Bu olay ile Fransa, belki de ilk kez net bir şekilde yüzyılın sonuna doğru patlak verecek devrimler dönemine kapı açan bir farkındalıkla, *ancient régime*'in zayıflığına tanık olmuştur. Avrupa'da da genel olarak eski tarz hegemonik askeri güçler yerine ticaretin ve üretimin ön plana çıktığı ekonomik güçler üzerine kurulu yeni bir dünya modelinin gündeme gelmeye başladığı görülmektedir.¹⁹⁸

---

¹⁹⁸ Paul A. Rahe, "The Book That Never Was: Montesquieu's Considerations On The Romans In Historical Context", *History of Political Thought*, Spring 2005, Vol. 26, No. 1, s. 43-45.

Yüzyılın başında gerçekleşen bu olay, Montesquieu'nün düşüncelerinin şekillenmesinde de etkili olmuştur. Montesquieu, 1728 yılında Avrupa turuna çıkmış ve 1729 yılının Kasım ayıyla 1731'in başları arasını İngiltere'de geçirmiştir. İngiltere'ye gitmeden önce Viyana'da kaldığı süre boyunca birden çok kez Prens Eugene'le görüşmek için fırsat kolladığı ve bunu başardığı bilinmektedir. İngiltere'de ise hem kısa kalmış hem de belki kendisinin gidişinden bir yıl kadar önce oradan dönmüş olan vatandaşı Voltaire'in İngiliz entelektüel çevrelerinde yarattığı kadar büyük etki yaratmamış olmakla birlikte oradaki zamanını da oldukça verimli geçirmiş, kısa süren bu ziyaretine yine de pek çok şey sığdırmayı başarmıştır. Yine İngiltere'de yaptığı pek çok şeylerden biri, merhum Marlborough Dükü'nün ailesini bulmak ve onlarla görüşmek olmuştur. Hem dul eşini hem de çocuklarını ziyaret etmiş, onlardan Dükle ilgili pek çok hikâyeye dinlemiştir. Yine Dükün en büyük kızının eşi ile yakın dostluk kurmuştur. Bunların dışında Kral ve Kraliçe dâhil dönemin önemli siyasetçilerinden pek çok kişiyle vakit geçirmiştir. Parlamenta gidip gözlem yapmış, oradaki tartışmaları dikkatle dinlemiş, İngiltere'de kaldığı süre boyunca çıkan süreli yayınları da takip etmiştir. Ayrıca İngilizlerin ünlü Kraliyet Akademisi'ne de üye olarak seçilmiştir. Tüm bunlardan sonra ise Fransa'ya dönüp iki yıl kadar Bordeaux yakınlarındaki şatosuna çekilmiş ve Roma tarihiyle ilgili kitabını yazmıştır.¹⁹⁹

Romalıların Yükselişi ve Çöküşü isimli bu kitabı Montesquieu'nün neden yazmış olduğu hakkında bilinen herhangi bir veri yoktur. Her ne kadar sonradan yazacağı Kanunların Ruhunda geçen kimi temaları önceden ele almış gibi görünüyorsa da, aslında kamusal düzenin temellerine ilişkin araştırmasına çok özel bir katkı yaptığını varsaymak da mümkün değildir. Montesquieu, yayınlandığı yıllarda bu çalışmasıyla olsa olsa, antik dönemlerle ilgilenen felsefi bir tarihçi gibi görünmüştür.

Oysa eser yayımlandıktan 87, ölümünden ise 66 yıl sonra 1821'de ilk kez ortaya çıkan kendisine ait eserler kataloğunda aynı dönemlerde yazıldığı görülen bir başka eserin söz konusu olduğu görüldüğünde Roma tarihinin de

---

¹⁹⁹ Rahe, "The Book That Never Was: Montesquieu's Considerations On The Romans In Historical Context", s. 57-58.

neden yazıldığına ilişkin yeni bir bağlantı kurmak için bir ipucu ortaya çıkmıştır. Söz konusu eser, katalogda *Avrupa'da Evrensel Monarşi Üzerine Düşünceler* ismiyle listelenmiş ve ilk kez 1891'de yayınlanabilmiştir. Montesquieu'nün elyazmaları ve yayıncısına göndermiş olduğu notların incelenmesi sonucunda ise bu eseri Roma tarihiyle birlikte ve onu tamamlayıcı nitelikte düşünmüş olan Montesquieu'nün, sonradan “eserdeki kimi pasajların yanlış yorumlanabileceğini” düşünerek bundan vazgeçtiği ve Roma tarihini bu yüzden tek başına yayınladığı ortaya çıkmıştır.²⁰⁰ Yine bugün kaybolmuş olan bir not defterindeki kayda geçmiş bir alıntı ise şöyledir:

“Evrensel Monarşi hakkındaki küçük incelemeyi bitirmek ve içinden İspanya madenleri hakkında, sonradan Kanunların Ruhü'ndaki bir bölümde kullandığım kısımları çıkarmak elzem görünüyor. Böylelikle bu incelemeyi benim Romalılar'ın ve Kanunların Ruhü'nun yanına ekleyebilirim. Bu incelemede onlarda işlenmeden kalan bazı meselelere girmem de mümkün olacak.”²⁰¹

Peki, Evrensel Monarşi incelemesinde ortaya koyulan tez nedir? Montesquieu yazısına öncelikle, kendi yaşadığı dönemde bir ülkenin Avrupa'nın tamamına Antik Romalılar gibi hükmedebilmesinin mümkün olup olmadığını sorarak başlar ve en baştan cevabı da verir. Hayır, bugünün koşulları ile bu ne ahlaki olarak ne de askeri olarak mümkün değildir. Bunun için Montesquieu iki sebep gösterir. İlki, savaş sanatındaki gelişmelerin tüm toplumların güçlerini belirli bir derecede eşitlemiş olması ve mutlak bir askeri hâkimiyetin eskisi gibi kurulmasının mümkün olmamasıdır.

İkinci sebep ise modern dünyanın bir unsuru olan *ius gentium* (uluslararası hukuk) kurallarının artık gerçekten gözetildikleri takdirde sadece yenilenlerin değil galiplerin de (ve hatta daha çok da onların) ekonomik olarak iflasına yol açmasıdır. Montesquieu, özellikle ikinci sebep üzerinde uzun uzadıya durarak, savaşlarda artık barbarca katliamların veya

---

²⁰⁰ A.g.e. s.59.

²⁰¹ A.g.e. s. 60.

köleleştirmelerin kimse tarafından tasvip edilmediğini, ömür boyu hapsedmelerin kabul görmediğini ve hiçbir şehir ya da toplumun ne kadar başkaldırırsa kaldırırsın tamamen ortadan kaldırılmadığını örnek verir. Yine Romalıların kendi dönemlerinde fethettikleri yerleri yağmalayarak tüm zenginlikleri Roma'ya götürdüklerini ancak bugünün galiplerinin kuru bir şan şereften başka bir kazançlarının olmadığını da sözlerine ekler. Tüm bunlara ek olarak, Montesquieu, en azından Avrupa'da asıl savaş gücünün artık refah düzeyi olduğunu ve bir ülkenin ticareti ne kadar ileri götürürse o kadar güçlendiğini, savaşa girip askeri olarak galip gelseler bile toplumların kendi evlerinde iflasa sürüklendiklerini, oysa savaşa müdahil olmamış ve ticari ilişkileri aksamamış olan devletlerin bu arada daha da güçlenmeye devam ettiklerini belirtir. Ayrıca yenilenler tekrar güçlerine kavuşabilirlerken, en büyük başarılarını şiddet aracılığıyla elde edenler için asıl çöküş en muazzam başarıların elde edildiği zamanlarda başlar.²⁰²

Yine Romalılardan o güne gelinceye kadar Charlemagne'dan başlayarak Avrupa'da bir hegemonya kurmaya çalışmış ve başarısız olmuş güçlerin kısa bir incelemesini yapar. Sonunda kendi döneminin Bourbon hanedanlığının girişimine kadar gelir. Yukarıda da belirtilen sebeplerden dolayı Montesquieu, incelemesinde bir noktada XIV. Louis'nin hegemonik girişiminin de başarısızlığa uğramasını hem Fransa hem de Avrupa'nın geneli için büyük bir şans olarak görür:

“[Eğer bu girişim başarılı olsaydı]... Avrupa için bundan daha kötüsü olamazdı, sadece o da değil, uyrukları, kendisi ve ailesi için de aynı şey. Neyse ki, takdiri ilahi, onu yenilgiye uğratarak tek başına Avrupa'nın Kralı olmasını sağlamak yerine, tüm Avrupa'daki kralların en güçlüsü olmaya devam etmesini lütfetmiştir. [Eğer savaşı kazanmış olsaydı] ... ortaya çıkacak olan duruma başarı demek mümkün olmazdı. Öncelikle, askeri gücün çok daha fazla artırılması ve sınırların daha da genişletilip korumanın sağlanması gerekecekti. Fiili olarak daha önce savaşa girmemiş olan Almanya bu kez karşı tarafın başını çekecekti:

---

²⁰² Rahe, “The Book That Never Was: Montesquieu's Considerations On The Romans In Historical Context”, s. 60-63. Montesquieu'nün Evrensel Monarşi üzerine olan incelemesinin İngilizce basılı bir çevirisi yoktur. Bu yüzden buradaki anlatımız için Paul A. Rahe'nin oldukça geniş bir özet sunan makalesini takip ettik.

Kuzey tamamen harekete geçecek, o ana kadar tarafsız kalmış her güç tarafını belirleyecek ve belki kimileri de taraf değiştirecekti.”²⁰³

Tüm bunlardan da anlaşılabilir gibi, Roma tarihini anlattığı kitabında, Montesquieu aslında kendi yaşadığı Avrupa’daki mevcut duruma ilişkin tarihsel bir örneği felsefi olarak incelemiştir. Romalıların çöküşleri en büyük ve güçlü oldukları anda başlamıştır. Tüm Avrupa’ya ve daha fazlasına hükmetme amacı süreklilik arz edebilecek bir durum değildir. Dahası, Montesquieu’nün yaşadığı dönem buna Roma döneminden de daha az uygundur. Modern dünyada artık gerçek güç iktisadi güçtür ve iktisadi gücü en iyi şekilde elinde tutan toplumlar onun “ekonomiye dayalı” ticaret dediği şeyle uğraşanlardır.

Eğer Roma tarihi kitabının tarihsel bağlamı bu noktada kalacak olsaydı bile yine de Montesquieu’nün genel söylemi hakkında bize çok şey anlatıyor olurdu. Ancak bu tarihsel bağlamda konumuzla ilgili başka bir detay daha mevcuttur. Görünen o ki, İngiltere’den döndüğünde, Montesquieu, sadece felsefi Roma tarihini ve Evrensel Monarşi incelemesini kaleme almamıştır. Bunlarla aynı zamanda ve birlikte yayınlamak üzere yazdığı bir yazı daha mevcuttur ve bu yazıyı neredeyse tamamen aynı şekliyle, sonradan yayınladığı başyapıtı Kanunların Ruhu’na bir bölüm olarak almıştır.

“İngiliz Anayasası Üzerine” başlığını taşıyan bu bölüm, hem Kanunların Ruhu’nun XI. ve en ünlü bölümüdür hem de bizim incelemekte olduğumuz kuvvetler ayrılığı ilkesinin eserdeki merkezidir. Ayrıca yazıldığı dönem açısından tüm eserlerinin birbirleriyle bağlantısını da en iyi şekilde ortaya koyan kilit bir parça niteliği taşımaktadır.²⁰⁴

Bu tarihsel bulgular bir araya getirildiğinde, Montesquieu’nün söyleminin genel anlamı da daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Roma tarihi ve Evrensel Monarşi incelemesine, İngiliz Anayasası’na ilişkin görüşleri de katıldığı takdirde, Montesquieu’nün mevcut siyasal konjoktüre

---

²⁰³ Rahe, “The Book That Never Was: Montesquieu's Considerations On The Romans In Historical Context”, s.64.

²⁰⁴ “İngiliz Anayasası Üzerine” bölümünü Montesquieu’nün 1733 yılında yazıldığına ve yine aynı dönemde yazılan diğer iki eserle birlikte basılmasını planladığına ilişkin deliller Rahe’nin makalesinde fazlasıyla bulunabilir. Özellikle bkz. s.80-83.

ilişkin bir uyarı yapmaya çalıştığını düşünmek mümkündür. Artık modern Avrupa güçleri Romalıları taklit etmeye çalışmamalıdır. Böyle bir şeye kalkılırsa bile sonuçları kaçınılmaz şekilde hüsrana olacaktır. Peki, o halde, modern Avrupa devletleri için uygulamada takip edilecek örnek siyaset şekli ne olmalıdır? İşte Montesquieu'ye göre, bu örnek kendi döneminin İngiltere'si ve onun yönetim şeklinin üstüne kurulu olduğu anayasal ilkelerdir. *Romalıların Yükselişi ve Çöküşünün Nedenleri Üzerine Düşünceler* kitabında, Roma'nın gerçek gücünün neye dayandığını şu sözlerle ifade eder:

“Roma Yönetimi başlangıcından itibaren şu açıdan takdire şayandır: İster halkın gücü sayesinde olsun, isten senatusun gücü sayesinde olsun, isterse de bazı yüksek derecede memurların nüfusu sayesinde olsun, yapısı gücün kötüye kullanıldığı durumları daima ıslah edebilmiştir.”²⁰⁵

İşte bu, ne Kartaca'da, ne Antik Atina'da ne de İtalyan Cumhuriyetleri'nde mümkün olamamıştır. Ancak buna tam karşılık gelen tek bir modern devlet yapısı vardır:

“İngiltere yönetimi daha bilgedir, zira bu yönetimi ve kendi kendini sürekli gözlem altında tutan bir kuruma sahiptir. Öyle ki, yaptığı hatalar asla uzun süremez, hatta çoğu zaman faydalı dahi olmaktadır. Tek kelimeyle ifade etmek gerekirse, özgür, yani sürekli çalkantı içindeki bir yönetim, kendini kendi kanunlarıyla ıslah edemediği sürece ayakta kalamaz.”²⁰⁶

Kısaca, Montesquieu'ye göre, modern Avrupa'nın takip etmesi gereken yönetim şekli, yönetim güçlerinin farklı ve karşılıklı birbirlerini denetleyen merkezlere dağıtılmış olduğu İngiliz ulusunun yönetim şekli olmalıdır. Kuvvetler ayrılığı ilkesi bir devletin bekasının en önemli temeli ve o devletteki siyasal özgürlüğün temel harcıdır. Bu açıdan Kanunların Ruhu'nun basımından sonraki dönemde bu ilke ve onun İngiltere ile özdeşleşmesi fikri Montesquieu'nün adıyla birlikte anılmaya başlanmıştır. Bunu en güzel

²⁰⁵ Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Çöküşü*, s.60.

²⁰⁶ A.g.e. s.61.

özetleyenlerden biri de Amerika'nın kurucu babalarından biri olan James Madison'dır. Madison 1788'de şöyle yazıyordu:

“Homeros, epik şiir hakkında didaktik yazarlar için neyse, Montesquieu de Britanya anayasası için odur. Epik şiir nasıl ki ölümsüz ozanın ortaya koyduğu, epik sanatın ilkeleri ve kurallarının kendisinden çekip çıkarılacağı ve tüm benzer eserlerin kendisiyle karşılaştırılarak yargılanacağı bir eser olarak görülür; bu büyük yazarın siyasi eleştirisi de İngiliz anayasasının, siyasal özgürlük için bir standart, ya da kendi deyiimiyle söylesek bir ayna olarak görülmesini sağlamış, ayrıca bu sistemin pek çok karakteristik özelliğini de en sade şekliyle ortaya koymayı başarmıştır.”²⁰⁷

Bu yüzden de son bölümde kuvvetler ayrılığı ilkesinin sonraki yüzyılda ortaya çıkan anayasal ve siyasal etkilerine değineceğiz.

---

²⁰⁷ Hamilton, Madison, Jay, *The Federalist Papers*, s.101-102.

3.BÖLÜM

MONTESQUIEU’NÜN MİRASI

3.1. Montesquieu’nün Anayasal Mirası

Fransızca ve İngilizce “constitution” sözcüğünden gelen anayasa, siyasal “düzendir” ya da “siyasal birliğin veya siyasal düzenin ilk ilkesidir.”²⁰⁸ Bu nedenle bir anayasa, hükümet gücü veya otoritesinin sınırlarını oluşturan, yapılandıran ve muhtemelen tanımlayan bir dizi normdan oluşur. Terimin bu daha zengin anlamında ise anayasacılık, siyaset felsefesinin iki temel ve eski düşüncesini özetler: hükümetin yetkilerinin sınırlandırılabilceği fikri ve insanların yönetiminin yerini alacak olan yasanın yönetimi. Başka bir deyişle, yetkileri anayasal olarak sınırlı olanlar - yani hükümet kurumları - anayasal olarak bu sınırları kendi zevklerine göre değiştirme veya yok etme özgürlüğüne sahip olmamalıdır. Dolayısıyla anayasacılığın amacı devletin gücünü “anayasa” dediğimiz kurallar aracılığıyla sınırlamaktır. Bu nedenle bir anayasa devletinde yöneticiler, haksızlıklarına karşı koruma sağlayan hukuka bağlıdır.²⁰⁹ Ancak anayasal gelenekler, tam olarak neyin keyfi bir eylem olarak sayıldığı ve meydana gelen keyfi eylemlere karşı en iyi savunmayı hangi mekanizmaların sunduğu konusunda farklılık gösterirler. Klasik gelenek, yani Antik anayasacılık, kararların alınma şeklini yapılandıran kurumlara göre bir anayasacılık modeli sunar. Buna göre, üç temel yönetim türü olan monarşi, aristokrasi ve demokrasi sırasıyla tiranlığa, oligarşiye ve anarşiye dönüşmeye meyilliydi. Bu durum, gücün tek bir kişi veya grubun elinde toplanmasından kaynaklanıyordu ve keyfi yönetime izin vererek onun kötüye kullanılmasına yol açma tehlikesi taşıyordu. Çözüm, çeşitli türleri birleştirerek veya karıştırarak ölçülü ve orantılı olmasını sağlamaktı. Bu klasik karma yönetim teorisinin altında üç unsur yatmaktadır. İlk olarak, keyfi güç, bir bireyin veya grubun diğerine hükmetme, yani çıkarlarına danışmadan onları yönetme yeteneğine sahip olma kapasitesi olarak tanımlanır.

²⁰⁸ Philippe Raynaud, Stephane Rials, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, çev. İsmail Yerguz - Necmettin Kamil Sevil Emel Ergun - Hüsnü Dilli, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003,s.63.

²⁰⁹ A.g.e. s.64.

Keyfi bir şekilde hükmetmek, hükmedilenleri efendisinin istediği gibi davranması gereken bir kölenin durumuna indirger. Bu şekilde tasarlanmış keyfiliğin üstesinden gelmek, tüm özgür vatandaşlar arasında bir siyasi eşitlik koşulunun var olmasını gerektirir. Böyle bir tahakkümü en aza indirmenin yolu ise, sosyal sınıfları birbiriyle karıştırmaktır. Böylece her biri "diğer tarafı duymaya" zorlanarak herkesin çıkarlarına eşit derecede önem verilmesi sağlanabilir. Yani klasik gelenek, keyfiliği, yöneticileri tarafından yönetilenlerin egemenliğiyle tanımlar ve bir güç dengesi karakterize edip siyasi eşitlik koşulu oluşturarak bundan kaçınmaya çalışır. Bu anayasacılık teorisinin unsurları Aristoteles'in *Politikası*'nda ve Polybius'un *Tarihler* kitabının VI. bölümünde yer alır. Ancak klasik anayasalar, temelde hukuki olarak açık bir statüye sahip yazılı belgeler değildi. Gerçekte bu anayasacılığın başvurduğu meşruluk zemini gelenekler ve gelişen kurumların tamamladığı siyasi uzlaşmaların (örneğin, Magna Carta) bir tür karışımıydı.²¹⁰ 17. ve 18. yüzyıllara gelindiğinde değişiklikler baş göstermeye başlamıştır. Dolayısıyla ilerleyen dönemlerde de amaç, sistemin kaçınılmaz yozlaşmasını ve bozulmasını aynı şekilde engellemek olmuştur. Antik anayasacılığın öne sürdüğü bu çözümün yetersiz kaldığı dönemde yani modern anayasaya geçişin başladığı bu dönemde karma hükümet doktrininin bir varyasyonu olarak kuvvetler ayrılığı fikri ortaya çıkmıştır. Bu fikrin altında yatan mantık, bireylerin veya grupların "kendi amaçları doğrultusunda yargıç" olmaması gerektiğidir. Bunun üzerine yasama, yürütme ve yargı organlarının arasında bir ayrıma gidilmiştir. Böylece yasalar farklı ellere emanet edilerek, yasaların uygulanması konusunda oluşabilecek olumsuzlukların ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Bu şekilde, herkes aynı yasalara tabidir ve bunu herkes için eşit ölçüde geçerli olacak genel terimlerle çerçevelemek için de bir teşvike sahip olacaklardır. Böylece, bireysel hakların güvence altına alınması kademeli olarak tüm anayasal düzenlemelerin hedefi haline gelmiştir.

---

²¹⁰ Encyclopaedia Britannica <https://www.britannica.com/topic/ancient-constitutionalism#info-article-history> (çevrimiçi: 27.09.2020 12:23)

Bu gelişme anayasacılık üzerinde muazzam bir etkiye sahiptir ve onu gerçek bir işleyişi olan yasal bir temele oturtmakta çok önemli olmuştur. Dolayısıyla yasallaştırılmış bir anayasa, uygulamadaki siyasi bir anayasanın düzelticisi, hatta temeli olarak görülmeye başlandı. Tüm bu gelişmeler ışığında Antik anayasacılıktan modern anayasacılığa geçişte –ya da moderne aktarılmasında - Montesquieu önemli bir isim olmuştur.²¹¹ Bu bakımdan onun öğretisi, anayasa hukuku alanında, hükümet yetkilerinin (yasama, yürütme, yargı) ayrılığı anlayışı temelinde modern anayasaların ruhuna ve ayrıntılarına ilham vermiştir. Montesquieucü yenilik onun anayasa sorunlarını yorumlamasını içeren yeni bir siyaset yaklaşımı geliştirmesine dayanır; çünkü Kanunları Ruhu eseri boyunca çalışmasının tüm ulusların tarihlerini açıkladığını iddia ettiği ilkelere başvurmaktadır. Özellikle Roma tarihinin analizini takiben, Montesquieu tarihsel gelişimin anayasası olarak gördüğü şeyin hangi durumlarda sona erebileceğini gösterir. Buna göre, bir ulus, doğasına uygun olanın üzerinde bir gelişme gösterdiğinde Roma tarihi örneğinde bizlere öğrettiği gibi gerilemeye başlayacaktır. Bu düşüşü önlemenin tek yolu da şeylerin doğasından kaynaklanan temel ilkelere geri dönmektir. Aksi halde bu gerileme yetkilerin kötüye kullanımıyla yani despotizmle karakterize edildiğinden yalnızca insanların despotizmden korunması bu süreci engelleyebilir. Bu nedenle Montesquieu'nün nihai kaygısı bireylerin özgürlüğü, güvenliği ve huzurudur. Onun siyaset bilimi, pratikte Cumhuriyetlerde ve Monarşilerde anayasal hükümet anlamına gelen ılımlı hükümetin tüm bunları sağlayabilecek tek yol olduğuna işaret eder. Aslında burada da ölçülülüğün yani denge mekanizmasının Montesquieu açısından siyaset biliminde temel bir ilke olduğunu görürüz; çünkü o ölçülülüğü ılımlı olmak olarak nitelendirir.

Böylece ılımlı bir anayasacılığın da ayırt edici özelliğinin kuvvetler ayrılığını barındırması olduğunu söyleyebiliriz. Ancak kuvvetler ayrılığının da ılımlı olmasının temelinde yasama ve yürütme organlarının birleştirilmemesi yatar. Eğer bu iki organ birleştirilse o zaman monarşileri ılımlı hükümetler olarak sınıflandırılmak mümkün olmayacaktır.

---

²¹¹Rebecca E.Kingston, *Montesquieu His Legacy*, New York: Sunny Press, 2009,s.115.

İlmliliğin insana ve siyasete uygulanmasında kuvvetler ayrılığının yer aldığı meşhur anayasacılık doktrini bu şekliyle belirlenebilir; çünkü Montesquieu'nün asıl yaptığı şey siyasi yaşamdaki tüm tutku ve güçlerin dengelenmesini gerektiren ve bu sorunlara çözüm olarak gösterilebilecek bir anayasacılık sunmasıdır. Denge ve ılımlılık kavramı bu nedenle siyasetin bu sorunlarını teşhis eder. Antik anayasacılığın yeniden düzenlenmesi ve yeniden ifade edilmesinde, bu argümanı açığa çıkarmak, modern anayasacılığın modernliği, rasyonalizmi ve sözleşmeciliğine aşırı vurgu yapılarak büyük ölçüde gizlenmiş olan, on sekizinci yüzyılın son çeyreğinden beri aramızda olan anayasacılık hakkında çok şey anlamamıza da yardımcı olur.²¹² Bu açıdan bakıldığında Montesquieu'nün siyaset felsefesinin ana teması, felsefede rasyonalizmi ve bireyciliği yumuşatırken, özgürlüğü desteklemek için modern ve insani bir ruhla doldurduğu klasik ve ortaçağ ideali olan ılımlılığı bizlere sunmasıdır. Dolayısıyla onun ılımlılığı, "politik iyiyi" ayırt etmek için felsefi ve siyasi bir dengeyi kucaklar da, denebilir²¹³ O, özgürlüğü hukukun üstünlüğü altında yaşanan bir yaşamla özdeşleştirir. Ancak özgürlüğü korumak için yasal özgürlükten daha fazlası gereklidir; çünkü yasalar zahmetli olabilir ve izin verilebilir davranışlar için çok az yer bırakabilir. Montesquieu'ye göre özgürlük, ancak insanlar despotizmden korunursa vardır.²¹⁴ Bu nedenle siyaset bilimi için önemli olan ayrımın üç hükümet türü arasında değil, (cumhuriyet, monarşi ve despotizm) ılımlı ve despot hükümetler arasında olduğunu öne sürmektedir.

Nitekim eserlerinde kendi anayasacılığını ileri sürerken, bir ulusun "genel ruhunu" temel bir analiz ilkesi olarak kabul eden Montesquieu, geleneksel hükümetlerin ve kavramların siyaset için gerekli olan ılımlılığı ve huzuru yeterince güvence altına alamadığını fark etmiştir.²¹⁵ Bu nedenle uygun özgürlük, ılımlı olmayı, kuvvetlerdeki herhangi bir yapısal dengesizliğin önlenmesini gerektirir, çünkü ikincisi despotizme işaret eder.²¹⁶

---

²¹² Kingston, *Montesquieu His Legacy*, s.116.

²¹³ Paul O. Carrese, *Montesquieu's Philosophy of Moderation*, Cambridge: Cambridge University,2016, s.22.

²¹⁴ A.g.e. s.52.

²¹⁵ A.g.e. s.32.

²¹⁶ A.g.e. s.36.

Bu kötüye kullanımı önlemek adına Montesquieu'nün reçetesi kuvvetler ayrılığı idi. Onun bu görüşü İngiliz, Amerikan ve Fransız devrimlerinin deneyimleriyle şekillenerek normatif bir teori olmaktan uzaklaşmıştır.

ABD anayasasının kurucu babaları, Federalist makalelerin yazarları Hamilton, Madison ve Jay kuvvetler ayrılığının fırsatlarını analiz ederken açıkça Montesquieu'ye atıfta bulunmuşlardır. Dolayısıyla kurucu babalar, Montesquieu'nün modern anayasacılıktaki mirasını araştırarak bu temelde kuvvetler ayrılığının pratikte ve teoride gelişmesini sağlamışlardır. Böylece Amerikalılar, filozofların iyi bildiği bir teoriyi alarak buna başarılı deneyimin gücünü ekleyip anayasalarındaki temel hukuk ilkeleriyle yeni bir konum verdiler; çünkü Amerikalılar kültürlerinin çoğunu İngiltere'den devraldılar. Ancak yeni bir devlette sadece İngiliz değillerdi bu nedenle İngiltere'de sahip olunan kurumsal yapının aynısını yeni yerleştikleri topraklara ithal edemezlerdi. Nitekim Montesquieu'nün önerdiği gibi, kendi ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak olabildiğince iyi olan yasaları yapmak zorundaydılar. ABD'de ulusal kimlik yaratmak kolay bir iş değildi. Birçok farklı ülkeden geniş bir alana yayılmış topluluktan oluşuyorlardı. Bu nedenle kurucu babalar ABD halkını farklılıkların bileşkesi olan bir bütün şeklinde tanımlamaya çalışmışlardır. Bunun ilk örneğini federalist makalelerin 2.sinde görürüz.

“Takdir-i ilahi'nin, bu birleştirilmiş ülkeye birlik olmuş bir halk ihsan ettiğinin sıklıkla farkına varırım – bir halk ki, aynı soydan gelmiş, aynı dili konuşan, aynı dini ikrar etmiş, aynı yönetim ilkelerine bağlı, tavır ve gelenekleri açısından oldukça benzer olan ve ortak amaçlar, silahlar ve gayretle, uzun ve kanlı bir savaşta omuz omuza mücadele ederek, genel özgürlük ve bağımsızlığı soylu bir şekilde tesis etmiştir. Bu ülke ve bu halk birbirileri için yaratılmış gibi görünürler ve en güçlü bağlarla birbirlerine bağlanmış bir kardeşler takımı için sanki İlahi Takdir'in bir lütfu gibi verilmiş olan bu kadar uygun ve yerinde bir miras, asla ilişkileri engellenmiş, birbirlerinden uzak ve kıskanç egemenliklere bölünmemelidir.”²¹⁷

---

²¹⁷ Alexander Hamilton, James Madison, John Jay, *The Federalist Papers*, New York: Pagrave Macmillan,2009,s.38.

Montesquieu, ABD Anayasasının hazırlanmasında tek kaynak olmasa da, kurucu babaları büyük ölçüde etkilemiştir. Özellikle Anglo-Amerikan çevrelerinde Montesquieu'nün mirasına geleneksel odaklanma biçiminin çoğu resmi anayasacılık alanında olmuştur.²¹⁸ Böylece ABD Anayasasının taslağının hazırlanması ve onu çevreleyen tartışmalarla - özellikle *Federalist Makalelerde* bu doktrin somut bir hal almıştır. Özellikle kurucu babalar tarafından kaleme alınan bu yazılarda kuvvetler ayrılığı kavramının doğrudan onun düşünce ve eserlerinin bir sonucu olduğu genel olarak kabul edilmektedir. James Madison, ondan etkilenenlerin başında geliyordu. Bu nedenle Amerika'nın kuruluşundan, Fransız Devrimi sonrasına kadar olan süreçte anayasal gelişmelere ilişkin bir süreklilik tespit edilmesi söz konusu olsaydı bunun kilit noktasını Montesquieu'den James Madison'a geçişte bulmak mümkün olabilirdi.²¹⁹

Amerikalılar, Bağımsızlık Savaşı'nı (1775-1783) kazanmalarından sonra, yeni kurulan hükümete ilişkin pek çok sorunla yüz yüze geldiler; çünkü önceden belirlenmiş olan Konfederasyon Maddeleri tarafından oluşturulmuş olan hükümet anayasası, yeni ülkeyi yönetecek kadar güçlü değildi. Bu anayasa, örneğin, bir yürütme organı ve ulusal mahkemeler sisteminden yoksundu. Bunun yanı sıra ne eyaletler yurttaşlarından vergi alabiliyordu ne de mevcut haliyle yasalar eyaletler arası ticareti düzenleyebiliyordu. Aslında mevcut durumda anayasal olarak düzenleyici olamayan, on üç bağımsız eyaletin temsilcilerinin oluşturduğu bir meclisten daha fazlası söz konusu değildi.²²⁰

Tüm bu sorunlara çözüm bulabilmek adına Alexander Hamilton, James Madison gibi ileri gelen devlet adamları yeni bir anayasa fikrinden söz etmeye başladılar. Böylece anayasa kapsamında güçlü bir ulusal hükümetin kurulması sağlanabilecekti. Alexander Hamilton, Konfederasyon Maddelerini gözden geçirmek üzere 1787'de Philadelphia'da bir "anayasa

---

²¹⁸ Kingston, *Montesquieu His Legacy*, giriş bölümü.

²¹⁹ A.g.e. s,118.

²²⁰ J.W. Peltason, *About America: The Constitution of The United States of America*, with Explanatory Notes adapted from The World Book Encyclopedia, 2004,s.8.

konvansiyonunun toplanmasına ön ayak oldu.²²¹ Philadelphia’da toplanan komisyon, bu on üç eyalet arasındaki problemleri irdelemek amacıyla bir anayasa tasarısı sunmuştur. Sundukları bu tasarı temelde federalist makalelerde ele alınan meselelerden oluşur.

Zira Alexander Hamilton, James Madison ve John Jay tarafından yazılan bu yazıların amacı anayasa projesinin, cumhuriyet yönetimini tehlikeye düşürmediğini, aksine özgürlük ve iktidarı güçlendirmeyi sağladığını göstermektir.²²² Böylece oluşturulacak olan anayasa ile bağımsız Amerika’nın cumhuriyetçi temeli atılacak ve bu anayasal birliği sağlayabilmek adına eyaletlerden oluşan bir cumhuriyet yaratarak oldukça güçlü bir federal iktidarla donatılması sağlanmış olacaktı.²²³ Bu açıdan Federalist Makaleler’in, bir yönüyle, önerilen bu yeni ABD Anayasasının benimsenmesini teşvik etmeye dönük propaganda yazıları olduğu söylenebilir. Fakat aynı zamanda liberal teorisyenlerin fikirlerini işleyen bir hükümet yapısı içine yedirmeye çalışan bir dizi politik teori yazısı olması amacıyla da kaleme alınmışlardır.²²⁴

Bu yazılarda göze çarptığı şekliyle, Alexander Hamilton güçlü bir federal sisteme ihtiyacı vurgularken “Anayasanın Babası” olarak anılan James Madison ise Amerikan tarzı hükümet sisteminin icat edilmesinden, dönemin diğer figürlerine nazaran daha çok fazla sorumludur.

John Jay ise tüm bu oluşum aşamasında bugün görünenden çok daha aktif olmasına rağmen, ilk makalelerin yalnızca birkaçını yazdıktan sonra yakalandığı hastalık yüzünden geri planda kalmıştır.²²⁵ Philadelphia Konvansiyonu’ndaki Madison ve dava arkadaşlarının boğuştukları merkezi ikilemlerden biri de cumhuriyetler hakkında Montesquieu’nün dikkat çektiği

---

²²¹ Peltason, *About America: The Constitution of The United States of America*, s.5

²²² Raynaud, *Rials, Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, s.47.

²²³ A.g.e. s.48.

²²⁴ Brian Z.Tamanaha, *Locke, Montesquieu, The Federalist Paper*, In *On the Rule of Law: History, Politics, Theory*, New York: Cambridge University Press,2004,s.54.

²²⁵ Hamilton, Madison, Jay, *The Federalist Papers*, s.14.

şeydi.²²⁶ Montesquieu'nün ortaya attığı soru şuydu: “Bir cumhuriyet, geniş bir bölgede sürdürülebilir mi?” Montesquieu, çeşitli yönetim biçimlerinin açıklaması ve eğilimleriyle ilgili bir analizi ortaya koymuştu.

Ortaya koyduğu sonuç sistematik ve kapsamlıydı. Amerikalılar, aslında Montesquieu'nün "siyasi erdem" olarak adlandırdığı nitelik hakkında bir şeyler biliyorlardı; çünkü daha yeni savaştan çıkmışlardı ve geçirdikleri zor zamanlarda halk ruhu ile fedakârlığın arasındaki ilişkiye tanık olmuşlardı.²²⁷

Bu yüzden kişisel haklarını güvence altına almak ve aynı zamanda halk hükümetinin ruhunu ve biçimini korumak, savaş sonrası kurdukları yeni devlette onların en büyük hedefleriydi. Ancak bir yandan da, Montesquieu'nün vurguladığı şey, yani Antik modeldeki erdem artık modern toplumları belirleyen şey değildi.²²⁸ Bununla birlikte, yine Montesquieu'nün de belirttiği gibi modern toplumlarda bu gerçek cumhuriyetçiliği göremeyecek olmamızın bir diğer nedeni de modern dünyada artık cumhuriyetçilik için başka ortaya çıkmış olmasıydı. Bu ise ticarete dayalı bir cumhuriyet fikridir; çünkü Montesquieu ticaret ruhunun genellikle beraberinde tutumluluk, ekonomi, ölçülülük, düzen ruhu taşıdığını iddia etmekteydi. Dolayısıyla vatandaşlarının siyasal erdemine dayalı cumhuriyetlerin, geniş topraklarda sürdürülebilir olması olanaksızdı Ancak ticarete dayalı bir cumhuriyet türünün modern toplumlarda hayatta kalması mümkün görülmekteydi.²²⁹

Federalist makalenin yazarları da ticari cumhuriyeti benimsemişlerdi; yazılarında da ticaretten, finanstan fazlasıyla söz ediyorlardı. Amerika'nın bir ticaret ülkesi olmasından da memnundurlar. Ancak federalistin yazarlarını rahatsız eden bir başka sorun daha vardı. Bu soruna Montesquieu de değiniyor ve geniş cumhuriyetlerde kamu yararının ihmal edildiğini ve bu bakımdan güçlerin kendi çıkarlarını gözetme eğiliminde olduğunu iddia ediyordu.²³⁰

---

²²⁶ Paul A. Rahe, *Montesquieu, Hume, Adam Smith ve The Philosophical Perspective of The Federalist*, Cambridge: Cambridge University Press, 2020, s.235.

²²⁷ A.g.e. s. 237.

²²⁸ A.g.e. s.240.

²²⁹ A.g.e. s.241.

²³⁰ A.g.e. s.247.

Siyasi özgürlüğün güvence altına alınmasıyla ilgili bu endişeler kurucu babalar tarafından da paylaşılıyordu, çünkü demokraside dengeyi korumak ve demokrasiyle yönetilen hükümetlerin eğilimli oldukları yozlaşma tehlikesine karşı bir kontrol mekanizması arıyorlardı.²³¹ Söz konusu endişeleri onları, bireysel özgürlüklerin korunması için demokrasiyi kontrol etmenin yollarını aramaya ve inşa etmeye kanalize etti. Böylece Kurucu Babalar, özellikle James Madison, anayasa taslağını hazırlarken Montesquieu'nün kuvvetler ayrılığı doktrininden faydalanmıştır.

Locke da bir tür kuvvetler ayrılığını savunmuştu, ancak ABD'nin sahip olduğu yasama, yürütme ve yargı organlarının asıl tanımı Montesquieu'den gelmektedir. Buna ek olarak Madison kapsamlı bir denetim ve denge sistemi kurarak kuvvetler ayrılığını ustaca korumayı sağlayacak bir mekanizmayı öneren isim olmuştur.

“ Yasama, yürütme ve yargı olarak tüm kuvvetlerin, ister kalıtsal, ister kendi başa geçmiş isterse de seçilmiş olsun tek bir kişinin veya bir azınlığın ve hatta çoğunluğun elinde toplanmış olması, tam da tiranlığın tanımına uyar. Bu yüzden, eğer Federal Anayasa, gerçekten de bu kuvvetleri veya bunların bir karışımını tek elde toplamayla veya böylesi tehlikeli bir şeye eğilim göstermekle suçlanabilseydi, o zaman kendisine karşı genel bir hoşnutsuzluğun ortaya çıkması için başka bir iddia öne sürmek gerekmezdi.(...) Bu önemli mesele hakkında doğru fikirleri oluşturmak için özgürlüğün korunması adına bu üç büyük kuvvetin seçik ve ayrı olmaları gerekmesinin manasını araştırmak yerinde olur. Bu konuda her zaman, danışılan ve alıntı yapılan kâhin ise ünlü Montesquieu'dür.”²³²

Madison da, tıpkı Montesquieu gibi despotizmi (tiranlığı) hâlihazırda despotik olmayan herhangi bir hükümet için daimi bir tehlike olarak görüyordu ve bunun en iyi, farklı organların yasama, yürütme ve yargı yetkisini kullandığı ve hepsinin bağlı olduğu bir sistemle önlenebileceğini savunuyordu. Bu nedenle hukukun üstünlüğü, herhangi bir özel yasal mekanizmaya değil, hükümete yönelik belirli temel yasal sınırlamaların

²³¹ Tamanaha, *Locke, Montesquieu, The Federalist Paper*, s.54.

²³² Hamilton, Madison, Jay, *The Federalist Papers*, s.101-102.

dokunulmazlığına olan yaygın ve sorgusuz sualsiz inanç nedeniyle var olmuştur.²³³ Yasanın kendisini nasıl sınırlayabileceğine dair eski bilmedenin yanıtı ise hukukla ilgili tutumların bu sınırları sağladığıdır. Montesquieu'nün rehberlik ettiği bu gerçeklerden hareketle, yasal bir anayasa işleyen bir siyasi anayasanın düzelticisi hatta temeli olarak görülmektedir.

Daha ziyade amaç, kâğıt üstünde kabul edilmiş olsa bile uygulamada hükümetin yetkilerinin esnetilmemesiydi. Bu nedenle kurucu babaların formüle ettiği temel sav, çoğunluğun tiranlığı tehlikesine karşı, kamu yararını ve özel hakları güvence altına almak ve aynı zamanda hükümetin ruhunu ve biçimini bu sayede korumaktı.²³⁴ Bunu da kuvvetler ayrılığına dayalı bir çerçeve ile sağlamaya çalışmışlardır. Sonuç olarak yazılı bir anayasanın ortaya çıkışıyla kuvvetler ayrılığının uygulamadaki görünümünü ve Montesquieu'nün mirasını ilk olarak ABD anayasası üzerinden görebilmek mümkündür.

3.2. Montesquieu'nün Entelektüel Mirası

Antik filozoflar için anayasacılık, siyasal rejimleri sınıflandırmak ve erdemli vatandaşlar oluşturmak için yeni rejimler inşa etmek anlamına gelmekteydi. Ancak 18.yüzyıl, birey, toplum ve onların özgürlüklerinin sağlanması konusunda pek çok yeni düşüncenin ortaya atıldığı bir dönem oldu.²³⁵ Bu süreçte kontroller ve dengeler ile hükümetin gücünü sınırlayan kurumsal mekanizmalar geliştirilmiştir.²³⁶ Bu noktada Montesquieu'nün devlet yönetimine ilişkin ortaya koymuş olduğu görüşleri de onun entelektüel mirasının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu açıdan genel bir çerçeve çizmek gerekirse onun, despotizm kavramına getirmiş olduğu yeni soluşun, cumhuriyet rejimiyle ilgili görüşleri, özgürlük kavramına ilişkin ayrımı ve en önemlisi de kuvvetler ayrılığı üzerine görüşlerinden oluştuğunu

²³³ Tamanaha, *Locke, Montesquieu, The Federalist Paper*, s.58.

²³⁴ *A.g.e.*, s.54.

²³⁵ Nejat Bozkurt, *Ethik Temellere Dayalı Bir Devlet Düşüncesi Üstüne, Felsefe Logos*, sayı:1, İstanbul: Etki Yayınları, 1997,s.17.

²³⁶ Kraynak, Robert P. "Tocqueville's Constitutionalism." *The American Political Science Review*, vol. 81, No: 4, 1987,s.1175.

söyleyebiliriz.²³⁷ Bu tezimizin bu son bölümünde bu mirasın en önemli taşıyıcısı olan Alexis de Tocqueville’i ele alacağız.

Tocqueville, on sekizinci yüzyılın siyasi yapısını, yaşadığı dönemdeki etkileri üzerinden ele alarak incelemiştir. Bu noktada Montesquieu’nün yöntemini kendisine referans almış, daha evvel onun ortaya koyduğu bu mirası da kendi çağına uyarlamıştır; çünkü onun yaşadığı dönemde yani on dokuzuncu yüzyılda Fransız devriminin de etkisiyle yeni siyasi kimliklerin kazanıldığı görülür. Tocqueville, tüm bu sürecin getirmiş olduğu yenilikleri dönemin Amerika’sına giderek yakından inceleme fırsatı bulmuştur.²³⁸ Buradaki gözlemlerine ise “Amerika’da Demokrasi” adlı eserinde yer vermiştir. Tocqueville’in iki cilt halinde yayınlanan (ilki 1835’te ve daha sonra 1840’ta olmak üzere) eseri genel anlamıyla bir tarih ve siyaset felsefesi eseridir. Eserde Tocqueville, Amerika’nın demokratik rejiminin siyasi ve sosyolojik yönlerini analiz etmekte ve bunları yaşadığı dönemdeki Fransa’ya ait olgularla kıyaslayarak bir takım sonuçlara varmaktadır.

Tocqueville’nin bu önemli yapıtı incelendiğinde Montesquieu ile ilk benzerliğinin yönetsel açıdan olduğu görülür; çünkü her iki yazar da çözümlenmelerini karşılaştırmalar üzerinden oluşturmuş, ulusların var olan süreçlerini anlamak için onları başka toplumlarla kıyaslama yoluna gitmişlerdir. Bunun yanı sıra tıpkı Montesquieu gibi tarihsel örnekleme metodunu benimseyen Tocqueville’in de pek çok meseleyi Romalılar üzerinden yaptığı anlatılarla açıklama yoluna gittiği görülür.²³⁹ Ayrıca kitap içeriğini oluştururken, neden sorusunun hâkim olduğu başlıklarda ve Amerika’da Demokrasi’nin ilk cildinin yapısının büyük oranda *Kanunların Ruhuna* benzediği göze çarpmaktadır.²⁴⁰ Nitekim “Aristokratik toplum/demokratik toplum karşılaştırması ve Eski Rejim toplumu/devrim

---

²³⁷ Kingston, Montesquieu and His Legacy, s.149

²³⁸ Jason Edward, *The Radical Attitude and Modern Political Theory*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007, s.124.

²³⁹ Alexis de Tocqueville, *Amerika’da Demokrasi*, çev. Seçkin Sertdemir Özdemir, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019, s.145.’te Romalıların siyasi düzeniyle ilgili bilgi vererek açıkladığını görürüz. Benzer bir anlatımın da Montesquieu’de olduğu görülür. *Bkz*, *Kanunların Ruhuna*, 11. Kitap, XII.bölüm.

²⁴⁰ A.g.e. s.171.

çağındaki toplum karşılaştırması yazarımızın deyim yerindeyse ustasından miras aldığı iki önemli ekseni oluşturmaktadır.”²⁴¹

Buradan hareketle Tocqueville’in tıpkı bir bebeğin büyüme aşamalarının tümünü inceler gibi Amerika’nın doğuşunu, ulusal karakterini ve geleneklerini ortaya koyduğu görülmektedir. Tocqueville'in vurguladığı nokta, bir ulusu düzenleyen yasaları ve fikirleri anlamak için sosyal koşulların da incelenmesi gerektiğidir. Bu nedenle her ne kadar Montesquieu ve Tocqueville farklı olaylara maruz kalmış olsalar da metodolojik varsayımlarında ve politik bakış açılarında çarpıcı benzerlikler görülür. Özellikle karşılaştırmalı yöntemi benimsedikleri, nedenleri fiziksel ve ahlaki bileşenlere ayırarak genelleme eğilimi sergilemeleri ortak noktalarıdır.²⁴² Yöntem ve içerik oluşturmada ki benzerliklerine ek olarak “Tocqueville’in Fransız aristokrasisini betimlerken kullandığı kavramlar büyük oranda Montesquieu’nün kullandığı kavramlarla benzeşmektedir.”²⁴³ Eseri boyunca Amerika’yı derinlemesine inceleyen Tocqueville, aslında Montesquieu’nün temel yapı taşlarını oluşturduğu Amerika’nın anayasasını ve bunun daha sonraki izlerini gösterir eser boyunca.

Neticede Montesquieu, kendi çalışması olan *Kanunların Ruhunu*’nda modern toplumlar için bir takım öngörülerde bulunmuş ve tespitleri Amerika’nın kurucu babaları tarafından referans olarak alınmıştır. Dolayısıyla bu sistemin temelini aslında Montesquieu’nün ortaya koymuş olduğu mekanizmalar oluşturmaktadır. Montesquieu, özgürlük konusunda iki farklı tutumun sergilendiği on sekizinci yüzyılda Hume, Smith gibi isimlerle birlikte ticaretin bir engelden çok, güçlü bir özgürlük için kaynak olabileceğini savunmuştur. Öte yandan bu dönemde yer alan karşıt bir düşünce akımının merkezinde ticareti bir tehdit olarak gören bir büyük filozof olarak Rousseau’yu gösterebiliriz.²⁴⁴ Ancak Montesquieu, ticarete dayalı

---

²⁴¹ Cengiz Çağla, *Tocqueville ve Özgürlük*, İstanbul: Belge Yayınları,2007, s.172.

²⁴² Kingston, *Montesquieu and His Legacy*, s.150.

²⁴³ Çağla, *Tocqueville ve Özgürlük*, s.172.

²⁴⁴ Rousseliere, Genevieve. 2011. Freedom and the state in the age of market economy: French republicanism from montesquieu to tocouville. PhD. diss., Princeton University, <https://search.proquest.com/dissertations-theses/freedom-state-age-market-economy-french/docview/898956608/se-2?accountid=8319>, s.45 (online: 15.12 2020, 19:48).

cumhuriyetlerin modern toplumları oluşturacağına dair bir tespitte bulunmuştu.

Nitekim bir önceki bölümde de Montesquieu'nün bu düşüncesinin Amerika yasalarını oluşturan görüşe kılavuzluk yapmış olduğunu görmüştük. İşte bu görüşe bağlı olarak oluşturulan anayasanın uzun vadedeki etki ve sonuçlarını da Tocqueville'in tespitleri üzerinden öğrenebilmek mümkündür. Bu bağlamda on dokuzuncu yüzyıla baktığımızda devrimin etkisiyle artık tamamen yerini demokratik ve ticari toplumların ağırlıkta olduğu modern cumhuriyetlere bırakmış olduğunu görürüz. Nihayetinde Montesquieu'nün sözünü ettiği öngörü gerçekleşmiştir. Yani modern cumhuriyet modelinde, bireyler hem yaptıkları işler konusunda piyasadaki rakipleriyle hem de devletin giderek artan gücü karşısında gelebilecek olan tehditlerle karşı karşıya kaldıkları için böylesi bir durumu bertaraf edebilmek ve olası bir bağımlılıktan korunmak adına özgürlüğün gerekli olduğunu savunmuşlardır.²⁴⁵ Bütün bu süreç Amerikan devriminin de etkisiyle “özgürlük ve devlet” kavramlarının yeniden sorgulanmasını sağlamış ve devlet iktisadi ilişkilere odaklanarak alternatif bir özgürlük modeli ortaya koymuştur.

Dönemin bu konudaki en somut örneği Amerika'nın kendisidir; çünkü Amerikalılar, devrimin hemen ardından kendilerine referans aldıkları ilkelere dönüşen bir anayasa hazırlamışlardır. Oluşturulan bu federal anayasa, bu yeni hükümetin her noktasında kuvvetler ayrılığına dayanan bir denetim ve denge sistemi sağlamıştır. Amerikalıları inceleyen Tocqueville, ilk olarak bu yeni hükümetin toplumsal durumunun demokratik olduğunu söyler bizlere.²⁴⁶ Dolayısıyla halkın egemenliği demokratik hükümetler için oldukça önemli bir noktadır:

“Amerika’da halkın egemenliği ilkesi, belli uluslarda olduğu gibi ne gizlidir ne de kısır; bu ilke teamüllerle tanınmıştır ve yasalar

---

²⁴⁵ Bkz, Montesquieu, *Kanunların Ruhunu*, s.439.

²⁴⁶ Tocqueville, *Amerika’da Demokrasi*, s.70.

tarafından ilan edilmiştir; o özgürlükle yayılır ve hiçbir engelle karşılaşmaksızın nihai sonuçlarına ulaşır.”²⁴⁷

Böylece Tocqueville’e göre özgürlük Amerika’da “bizzat halkın egemenliği dogmasından”²⁴⁸ doğmuştur. Ayrıca Tocqueville, eserinde bir toplumdaki otoritenin gücünü azaltma konusunda Montesquieu gibi, iki noktadan söz eder. İlki iktidarın kendisini zayıflatmaktır diğeri de güçleri farklı eller tarafından kullanımı için bölmektir.²⁴⁹ Bu noktada bir takım çıkarımlar yapmak gerekirse Tocqueville, ilk etapta Amerika’nın var olan siyasal yapılanmasını bizlere göstermek istemektedir; çünkü yeni bir oluşum olan Amerika’daki siyasal yapı Avrupa’ya kıyasla tamamen farklıdır. Tocqueville’in böylesi bir siyasi yapılanmada özgürlüğün doğasının neye dayandığını ve bunun nasıl korunabildiğini anlamak için eseri boyunca büyük bir çaba sarf ettiği görülür. Bu nedenle Montesquieu’nün kâhin olarak görüldüğü ondan etkilenecek hazırlanan federal anayasayı incelemeye koyulur. Konfederasyon maddelerinin zayıflığından dolayı devrimden sonra bir araya gelen on üç koloninin ortak çıkarlar adına oluşturdukları “ federal anayasanın amacı, eyaletlerin varoluşunu ortadan kaldırmak değil, sadece sınırlandırmaktır.”²⁵⁰

Buradaki en büyük güçlük Tocqueville’e göre anayasanın oluşturulmasından çok nasıl uygulanacağı hakkındadır.²⁵¹ Bu nedenle sistemin tasarımı başlı başına bir farklılık içeriyordu. Federal anayasada yasama kuvvetini inceleyen Tocqueville, burada ikili bir sistemin olduğunu görür: Senato ve temsilciler meclisi. Ancak buradaki ikili tahakkümün oluşumunun amacı görebildiğimiz kadarıyla Montesquieu’dekinden oldukça farklıdır. Hatırlatmak gerekirse Montesquieu, kendi oluşturduğu sistemde yasamayı, hem soylular hem de milleti temsil etmek adına ikili bir şekilde düşünmüştü. Fakat o, bu şekilde bir düzen oluşturma amacını şöyle ifade ediyordu:

---

²⁴⁷ A.g.e. s.78.

²⁴⁸ A.g.e. s.86.

²⁴⁹ A.g.e. s.91-92.

²⁵⁰ A.g.e. s.136.

²⁵¹ A.g.e. s.153.

“Büyükler daima kıskanılır, halk tarafından yargılansalardı, tehlikeli bir duruma düşer ve özgür bir devlette en küçük bir vatandaşın bile benzerleri tarafından yargılanmaktan elde ettiği ayrıcalıkların hiçbirinden faydalanamazlardı şu halde soylular milletin mevcut mahkemeleri tarafından değil, yasama organının soylulardan kurulan bölümü tarafından yargılanmalı.”²⁵²

Montesquieu yasamayı halk ve soylular arasında bölerek ayrı ayrı temsilciler oluşturmak istemiştir. Tocqueville ise Amerikan anayasasındaki ikili sistemin aslında devletin bağımsızlığıyla halkın egemenliği arasındaki dengeyi kurabilmek adına var olduğundan söz etmektedir.²⁵³ Yürütmeye baktığımızda burada başkanın eylemlerinin önemli olduğu görülür. Tocqueville, yürütme gücünü elinde bulunduran başkanın bir üst düzey görevli olduğundan ve veto hakkının bulunduğu bahsetmektedir.²⁵⁴ Tocqueville, yargı gücü ile ilgili olarak da “Anglo- Amerikalıların kaderi üzerinde derin bir etki bırakır; açıkçası bunlar siyasal kurumlar arasında en önemli yere sahiplerdir”²⁵⁵ diyerek bunun federal anayasa için önemini vurgulamıştır. Bunun nedeni ise federal anayasanın mahkemelere diğer anayasalardan çok daha fazla ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktadır.

Neticede bu anayasanın büyük bir kısmı hükümete karşı sert yaptırımını olmayan bir düzene sahiptir. Bu nedenle buradaki dengenin mahkemeler tarafından yani yargı aracılığıyla korunması gerekmektedir.²⁵⁶ Bu nedenle Tocqueville, Amerikalıların kendilerini ayıran en büyük özelliklerinin yargı gücü olduğunu belirterek,²⁵⁷ yargı gücüne atfedilen üç özellikten bahseder. Bunlar; hakemlik etmek, genel ilkeler yerine tekil olaylar üzerinde müdahalede bulunmak ve sadece yargı gücüne başvurulduğunda devreye girmesidir.²⁵⁸

---

²⁵² Montesquieu, *Kanunlar Ruhu*, s.233.

²⁵³ Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi*, s.104.

²⁵⁴ A.g.e. s.137-138.

²⁵⁵ A.g.e, s.153.

²⁵⁶ A.g.e, s.154.

²⁵⁷ A.g.e. s.117.

²⁵⁸ A.g.e. s.118.

Montesquieu'nün toprakların büyüklüğüyle yönetim şekillerini açıkladığı görüşüne daha önce değinmiştik. Buradan hareketle Montesquieu çok daha önceleri federal cumhuriyetin tanımını bizlere yapmıştır.

*“İnsanlar, cumhuriyet idaresinin iç huzuruyla saltanat idaresinin dış kuvvetinin ikisini birden sağlayan bir devlet tasarımlarındı, sonunda süresiz olarak bir kişinin idaresi altında yaşamak zorunda kalacaklardı. Sözünü ettiğim bu hükümet şekli federatif cumhuriyettir.”*²⁵⁹

Benzer bir yaklaşımın Tocqueville 'de de olduğunu görürüz. O da, “ulusların büyüklüğünden ve küçüklüğünden kaynaklanan farklı avantajları birleştirmek için federal sistem yaratıldı.”²⁶⁰ demektedir. Dahası Tocqueville de küçük uluslu toplumların genellikle bir özgürlük beşiği olduğundan, bu toplumlarda orta sınıfın hâkim bulunduğu ama bir o kadar da özgürlüğe bağlı bir anlayışa sahip olduğundan bahseder; çünkü böylesi toplumlar despotizm için daha az çekici yerlerdir.²⁶¹ Büyük uluslarda ise iktidarın ele geçirilmesi için daha fazla hırsın olduğu görülür. Ancak böylesi toplumların üstün savaş gücü sayesinde daha güvende olmaları gibi bir takım avantajları da bulunmaktadır.

Tocqueville, böylece Amerika'nın anayasasını ve bulunduğu dönemdeki etkilerini incelemiş ve bu bağlamda ABD anayasasını ve kuvvetler ayrılığının analizine eserinde yer vermiştir; çünkü Tocqueville'in görüşüne göre, Amerikan sisteminin ilk can alıcı özelliği, güçlerin bölünmesidir.²⁶² Dikkatli güç dağılımı, hem bir federalizm sistemine hem de aynı anda oldukça merkezi bir hükümete yol açmıştır. Dolayısıyla bu uygulama, özgürlüğe ve hükümetin oluşturulması açısından bir düzene katkıda bulunmuştur. Özellikle de burada yargı gücünün önemi özel olarak vurgulanır. Bu gücü kullanan yargıçların hareket edebilecekleri alanların sınırlı olması yasaları değiştirme gücünü de

²⁵⁹ Montesquieu, *Kânunların Ruhu Üzerine*, s.195.

²⁶⁰ Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi*, s.173.

²⁶¹ A.g.e. s.171.

²⁶² Annelien De Dijn, *French Political Thought From Montesquieu to Tocqueville: Liberty in a Levelled Society?* Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s.139.

sınırlı kılmış, böylece siyasi meclislerin despotizme dönüşme olasılığı konusunda önemli bir engel teşkil etmiştir.

Dolayısıyla Tocqueville, özgürlüğün ve halkın egemenliğinin sağlandığı bu sistemde, tıpkı Montesquieu gibi, özgürlük kavramına siyasi özgürlük anlamını atfetmiştir.²⁶³ Nitekim Montesquieu, despotizme karşı kuvvetler ayrılığını geliştirirken, Tocqueville, Montesquieu'nün geliştirdiği sistemin bir ürünü olan Amerikan anayasasının işleyişini analiz etmiştir. Bununla ilgili olarak, özgürlüğün ve demokrasinin bu yeni ülkede varlığını sürdürebilmesi ve despotizme dönüşmemesi adına gerekli olduğunu düşündüğü önemli birkaç ilkedden de bahseder. Aslında Montesquieu gibi Tocqueville de despotizmden kaçınmanın yollarını aramaktadır. Tocqueville, özellikle Amerika'daki demokratik yönetim için açık despotizme sürüklenme tehlikesi olduğundan bahseder. Ona göre, demokrasilerin despotizme dönüşme sebepleri bireyciliktir, Çünkü böylece bireyler kamusal alandaki sorunlardan uzaklaşmaya başlarlar.²⁶⁴ Tocqueville bunu önleyen birtakım güçlerden bahseder.

İlk olarak eşitliğin ön planda olduğu demokrasilerde özgürlük eşitliği destekleyici alternatif bir güç olarak ele alınır. Eşitlik ve özgürlük arasındaki dengeyi felsefi bir analizle sunan Tocqueville, bu iki unsurun uyumlu olduğunu bu nedenle özgür olmadan mutlak bir eşitliğin olmayacağını belirterek, demokrasi yönetiminin despotizmden kaçınabileceğini savunur.²⁶⁵ Diğer bir önerisi ise yine özgürlükle ilişkili olduğunu gördüğümüz, basın özgürlüğü kavramıdır.²⁶⁶ Tocqueville, basının, bireylerin kamusal meselelerden uzak kalmamasını sağladığı için despotizmden kaçınmada önemli olduğunu vurgulamaktadır.²⁶⁷ Demokratik toplumlar için son önerisi ise hukukçulardır.

---

²⁶³ Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi*, s.543.

²⁶⁴ A.g.e. s.779.

²⁶⁵ A.g.e. s.540.

²⁶⁶ A.g.e. s.192.

²⁶⁷ A.g.e. s.777.

Tocqueville'ye göre bu meslek grubu, despotizm potansiyelini ortadan kaldırmaktadır; çünkü hukuk mesleğini yapanlar zaten edindikleri bilgilerden dolayı toplum içerisinde ayrıcalıklı bir sınıfa sahiplerdir. Bu alandaki yetenekleri onların toplumda hakemlik yaparak, gücü daha dikkatli kontrol edebilen ve genellikle düzeni takdir eden entelektüel bir sınıf olarak tasvir edilmesini sağlamaktadır. Hukukçuların bir meslek grubu olarak sivil toplum üzerindeki dengeleyici ağırlıkları ABD'ye has olan yasalardan kaynaklanmaktadır.²⁶⁸ Tüm bu bahsedilenler aslında Montesquieu'nün bizlere bıraktığı siyasi mirasın uzantılarıdır. Tocqueville, aslında kitabına, onun ilkeleri üzerinde kurulmuş olan bu anayasal devlet modelinin ortaya koyduğu yeni toplum türünün Amerika'da gözlemlemiş olduğu bir yansımasını bizlere sunmaktadır.

---

²⁶⁸ A.g.e. s.272.

SONUÇ

Tarihsel süreci içinde siyaset felsefesinin tartıştığı başat konulardan biri de ideal devletin ve en iyi yönetim biçiminin ne olması gerektiği sorusu olagelmıştır. Antik Yunan'dan bu yana iktidarın kökeni irdelenmiş, yönetim biçimleri sınıflandırılarak ideal devlet düzenine ulaşılacak istenmiştir. Aydınlanma dönemiyle beraber değişen düşünsel süreç, siyaset felsefesiyle ilgili sorunların yeni bir model ışığında yeniden sorgulanmaya başlanmasına neden olmuştur. Bu çalışma boyunca bu kadim soruna Montesquieu'nün verdiği cevap olarak görülebilecek kuvvetler ayrılığı doktrini ele alınmış ve bunun felsefi temelleri ile filozof tarafından ortaya koyulma sebepleri gösterilmeye çalışılmıştır.

Bu amaçla üç bölüme ayırdığımız çalışmamızın ilk bölümünde kuvvetler ayrılığının düşünsel temellerini ele aldık. İlk oluşumuna Antikçağ'da karma rejimler olarak rastladığımız bu doktrinin Montesquieu'deki haline en yakın biçiminin John Locke'un yasama ve yürütme organlarını ayırma çabası içine girdiği siyaset felsefesinde ortaya çıktığını göstermeye çalıştık. Böylece Montesquieu öncesi düşünürlerin görüşlerine de yer vererek siyaset felsefesi tarihi içerisinde kuvvetler ayrılığına ait genel kronolojik bir yaklaşım izlemeyi amaçladık.

İkinci bölümde ilk olarak insanın rasyonelliğine vurgu yapan ve düşünce tarihinde köklü bir değişimi temsil eden Aydınlanma felsefesinin genel olarak toplum ve siyaset anlayışı ile Montesquieu üzerindeki etkisini anlamaya çalıştık. Buradan hareketle bir siyaset filozofu olarak Montesquieu'nün bir yandan da tipik bir Aydınlanma filozofu olduğu sonucuna varmak mümkündür. Bu açıdan onun siyaset felsefesinin merkezini oluşturulan kuvvetler ayrılığı ilkesine yaptığı özel vurgu da tarihsel bağlamı içinde daha iyi anlaşılabilir. Bu yüzden, ikinci bölümün büyük kısmını Montesquieu'nün ortaya koyduğu kuvvetler ayrılığının derin bir analizine ayırdık. Bu analizden çıkarmış olduğumuz sonuç, Montesquieu'nün kendi dönemindeki Fransız monarşisinin despotizme eğilim gösterdiğine ilişkin endişeleri bulunduğu ve bu durumu da eserlerinde büyük bir titizlikle işleyerek bizlere göstermeye çalışmıştır.

Denilebilir ki, temelde Montesquieu, XIV. Louis yönetimindeki mutlak monarşinin bu kötü gidişatını engellemek adına kuvvetler ayrılığı doktrini ele almıştır. Ülkesinin içinde bulunduğu ivedi sorunlara çözüm bulabilmek adına giriştiği düşünsel serüvenin de nihayetinde toplumlar için gerekli olan koşulları, kültürel, politik ve doğal faktörlerle birlikte incelemiş olduğu çok daha evrensel dev bir esere evrildiği anlaşılmaktadır. Ulus karakteri dediği kolektif bir bilinçten bahseden Montesquieu, tüm bunları “genel ruh” adını verdiği bir kavram üzerinden ele almaktadır. Bu amaçla özgürlüğün derin bir analizini yapan Montesquieu, özgürlük ve bağımsızlık kavramları arasında bir ayrıma giderek, özgürlük kavramına da yeni bir soluk getirmiştir. Bu ayırım sonucunda siyasi özgürlük dediği bir kavramı ortaya koyar ve iyi bir yönetimin, siyasal özgürlük (la liberté politique) denen şeyi temin edebilen yönetim olduğunu söyler. Siyasi özgürlüğü gerçekleştirmek için önce devlet erkinin bölünmesinin zorunlu olduğunu ve ayrılan iktidar erklerinin kontrol ve denge ilişkisini oluşturması gerektiğini belirtir. Bu nedenle “yasama, yürütme ve yargı gücünün ayrılması” ile “kontrol ve denge mekanizmasını” siyasi özgürlüğü gerçekleştirmek için temel koşullar olarak gösterir. Montesquieu’nün, siyasi özgürlüğün en etkin biçimde kuvvetler ayrılığı ile korunduğu yönündeki argümanı, İngiliz anayasasından esinlenilmiştir. Bu bakımdan Montesquieu’nün öne sürdüğü şey, bu üç güç arasındaki ayırımın genel olarak vatandaşın özgürlüğü yararına olması gerektiği üzerinedir. Bu açıdan Montesquieu’nün geliştirdiği kuvvetler ayrılığı doktrini kendi öncüllerinden ve özellikle John Locke ‘da rastladığımız kuvvetler ayrılığı doktrininden oldukça farklıdır. Locke ve Montesquieu arasındaki en belirgin fark erklerin ayırımında yatmaktadır. Locke ‘un kuvvetler ayrılığı yasama ve yürütme üzerine kurulu iken, Montesquieu’de yasama ve yürütmenin yanına yargı erki de eklenmiştir. Montesquieu, kendinden önceki düşünürlerden farklı olarak iktidarın kökeni yerine etkilerini ele almıştır. Üçlü bir sınıflandırmaya giderek, sorunun iktidarın temellerinden değil, uygulanma aşamasından kaynaklandığını belirtmiştir. Montesquieu’nün gerçek özgünlüğü ve bugün hala adı anılan bir siyasal düşünür olmasının en önemli sebebi de budur.

Çalışmamızın son bölümünde Montesquieu'nün pratik anlamda kendisinden sonra gelen siyaset felsefesine olan katkılarına ışık tutulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla onun anayasal ve entelektüel mirası ele alınmıştır. Nitekim bugün modern anayasaları oluşturan kuvvetler ayrılığının ilk izlerini ABD anayasasında görmek mümkündür. Tezimizin son bölümünde Montesquieu'nün kurucu babalar üzerindeki etkisi aracılığıyla Amerikan Anayasasının çerçevesini oluşturan, önemli bir isim olduğuna değinilmiştir. Öte yandan entelektüel mirasına baktığımızda da Tocqueville gibi önemli bir siyasal ve sosyal analisti büyük ölçüde etkilediği gözlemlenebilir. Tocqueville, hem Amerikan anayasasının etkilerini incelemesi yönünden hem de Montesquieu ile metodolojik benzerlikleri barındırması açısından çalışmamızda yer verdiğimiz son önemli düşünürdür. Sonuç olarak bir Aydınlanma filozofu olan Montesquieu, gerek yaşadığı dönemde gerekse kendisinden sonraki süreçte siyaset felsefesine, bugün halen kendi ismiyle birlikte anılmaya devam eden kuvvetler ayrılığı ilkesi ile önemli bir katkıda bulunmuş ve büyük bir etki yaratmış bir isim olmuştur.

KAYNAKÇA

ADELSTEİN Dan, “Political Thought”, *The Cambridge Companion to the French Enlightenment*, ed. Daniel Brewer.

AĞAOĞULLARI Mehmet Ali, *Kral- Devletten Ulus- Devlete*, Ankara: İmge Kitapevi, 2017.

AĞAOĞULLARI Mehmet Ali, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

AKKAYA Mehmet, *Tarihsel süreçte Politikanın Evrimi*, İstanbul: Belge yayınları, 2013.

ARİSTOTELES, *Politika*, çev. Mete Tunçay, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2017.

ARSLAN Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi:3 Aristoteles*, çev. Ahmet Arslan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,2014.

AYDIN Ayhan, *Felsefe Düşünce Tarihi*, Ankara: Pegem Akademisi, 2018.

BEZCİ Bünyamin, ÇELİK Fikret, Montesquieu'de Özgürlük ve Cumhuriyetçilik, “*Finans Politik & Ekonomi Yorumlar*”, C:47, S.548, 2010.

BOZKURT Nejat, Ethik Temellere Dayalı Bir Devlet Düşüncesi Üstüne, *Felsefe Logos*, sayı:1, İstanbul: Etki Yayınları, 1997.

BURNS, William E. “Enlightenment, France, 18th century”, *The International Encyclopedia of Revolution and Protest*, Edited by Immanuel Ness, 2009.

CARRESE Paul O. *Montesquieu's Philosophy of Moderation*, Cambridge: Cambridge University,2016.

CATHERİNA Volphilac-Auger, *Montesquieu: Une Histoire de Temps*, ENS Éditions, 2017.

CEVİZCİ Ahmet, *Orta-çağ Felsefesi Tarihi*, Bursa: Asa Kitapevi, 2001.

CİCERO, *Devlet Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik, İstanbul: İthaki Yayınları,2014.

ÇAĞLA Cengiz, *Tocqueville ve Özgürlük*, İstanbul: Belge Yayınları,2007.

DE DIJN Annelien, *French Political Thought From Montesquieu to Tocqueville: Liberty in a Levelled Society?* Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

EBENSTEİN William, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, çev. İsmet Özel, İstanbul: Şule Yayınları,2001.

EDWARD Jason, *The Radical Attitude and Modern Political Theory*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007.

GENEVIEVE Rousseliere, *Freedom and the State in the Age of Market Economy: French Republicanism from Montesquieu to Tocqueville*. PhD. diss. Princeton University, (Order No. 3480244). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (898956608).2011.

GİLMORE Nathaniel K. "Montesquieu's Considerations on the State of Europe", *Journal of the History of Ideas*, Volume 81, Number 3, Temmuz 2020.

GÖKBERK Macit, *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2011.

HAMİLTON Alexander, MADİSON James, JAY John, *The Federalist Papers*, New York: Pgrave Macmillan,2009.

KENNY Anthony, *Antik Felsefe*, çev. Serdar Uslu, İstanbul: Küre Yayınları,2017.

KİNGSTON Rebecca E., *Montesquieu His Legacy*, New York: Sunny Press, 2009.

KRAUSE Sharon, "The Spirit of Separate Powers in Montesquieu", *The Review of Politics* Vol. 62, No. 2, 2000.

KRAYNAK Robert P. "Tocqueville's Constitutionalism." *The American Political Science Review*, vol. 81, No: 4, 1987.

LOCKE John, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, çev. Fahri Bakırcı, Ankara: Serbest Kitaplar, 2019.

MACİT M. Hanifi, İPLİKÇİ Alper, BİNGÖL Mustafa, *Siyaset Felsefesine Giriş*, Ankara: Pegem Akademi, 2019.

MANENT Pierre, "Montesquieu and The Separation of Powers", *Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquie*, Routledge, 2019.

MONTESQUIEU, *İran Mektupları*, çev. Berna Günen, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017.

MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, çev. Doruk Can Koçak, İstanbul: Doruk Yayınları, 2018.

MONTESQUIEU, *Romalıların Yükselişi ve Çöküşü*, çev. Ahmet Saki, İstanbul: Köprü Yayınları, 2014.

PELTASON J.W. *About America: The Constitution of The United States of America*, with Explanatory Notes adapted from The World Book Encyclopedia, 2004.

RAHE Paul A., "The Book That Never Was: Montesquieu's Considerations On The Romans In Historical Context", *History of Political Thought*, Vol. 26, No. 1, 2005.

RAHE Paul A., *Montesquieu, Hume, Adam Smith ve The Philosophical Perspective of The Federalist*, Cambridge: Cambridge University Press, 2020.

RAYNAUD Philippe, RİALS Stephane, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, çev. İsmail Yerguz - Necmettin Kamil Sevil Emel Ergun - Hüsnü Dilli, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

RUSSEL Bernand, *Batı Felsefesi Tarihi 3. Cilt: Modern Felsefe*, çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Alfa Yayınları, 2012.

SARICA Murat, *100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi,1983.

SHAKLAR, Judith N. *Montesquieu*, Oxford University Press, 1987.

SHKLAR Judith N. *Montesquieu*, New York: Oxford University Press,1987.

SMİTH Adam, *Milletlerin Zenginliği*, İş Bankası Yayınları, 2008.

TAMANHA Brian Z. *Locke, Montesquieu, The Federalist Paper*, In *On the Rule of Law: History, Politics, Theory*, New York: Cambridge University Press,2004.

TOCQUEVILLE Alexis de, *Amerika'da Demokrasi*, çev. Seçkin Sertdemir Özdemir, İstanbul: İletişim Yayınları,2019.

TOUCHARD Jean, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, çev. İsmail Yerguz, İstanbul: Isık Yayınları, 2015.

WOOLHOUSE Roger, *John Locke*, çev. Akın Terzi, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.

YANIK Barbaros, *Aristoteles'in Vatandaşlık Kavramı ve Ortak Çıkar Meselesi*, *Cogito*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, sayı:77, 2014.

YETKİN Çetin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2005.

İNTERNET KAYNAKLARI

[http://montesquieu.enslyon.fr/spip.php?rubrique5#:~:text=L%C3%A9dition%20des%20C5%92uvres%20compl%C3%A8tes,\(Lyon\)%20et%20Classiques%20Garnier%20](http://montesquieu.enslyon.fr/spip.php?rubrique5#:~:text=L%C3%A9dition%20des%20C5%92uvres%20compl%C3%A8tes,(Lyon)%20et%20Classiques%20Garnier%20) (17.08.2020)

George Benrekassa, “The Spirit of Law”, *Montesquieu Dictionary*, (13.10.2020)

<http://dictionnaire-montesquieu.ens-lyon.fr/en/article/1376478016/en/>

Bureaucracy maddesi, Wikipedia.org. (06.04.2020)

Encyclopaedia Britannica (27.09.2020)

<https://www.britannica.com/topic/ancient-constitutionalism#info-article-history>